

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Τρία Άφιέρωματα

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

★

ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΔΑΚΗ

★

ΛΙΝΟΣ ΚΑΡΖΗΣ

■

ΜΕ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΣΑΡΑΝΤΗ

●

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΘΑΙΟΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

●

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΣΑΚΩΝΑΣ

ΣΠ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΣ

—

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Α. ΠΑΛΛΗΣ

ΤΑΚΗΣ ΧΑΤΖΗΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΟΞΑΣ

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΕΛΙΟΣ

ΗΡΩ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ - ΛΑΜΠΙΡΗ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ

ΠΕΤΡΟΣ ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ

★

ΓΕΩΡΓ. ΜΟΥΓΙΟΣ, ΖΗΣΗΣ ΑΦΕΡΙΜ,

ΑΝΤΩΝΗΣ ΝΙΝΟΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΛ-

ΣΑΜΗΣ, ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΠΡΑΛΟΣ, ΣΤ.

ΠΑΖΗΓΕΤΗΣ, Κ. ΑΒΕΡΚΙΟΥ, ΧΡ. ΜΑ-

ΚΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΝΕΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 5
ΕΤΟΣ Β' ΑΡΙΘ. 5
1970

1974

ΑΙΘΟΥΣΑ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

« ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ »

(Βουκουρεστίου 25, τηλέφωνο 615.196 ΑΘΗΝΑΙ)

ή καλύτερη αίθουσα προβολής Ζωγραφικής μέσα στην καρδιά της Αθήνας, με πλήθος τακτικών επισκεπτών, φωτισμό ιδεώδη και άνεσεις

* Εκθετική περίοδος: ένας μήνας με την πιο φθηνή τιμή.

Γ. Θ. Βαφόπουλου

ΤΑ ΠΟΙΗΤΙΚΑ

★ Ένας τόμος 360 σελίδων, όπου συγκεντρώνεται όλη η εργασία του ποιητή, με τα επτά ποιητικά του βιβλία, που διαγράφουν μια πνευματική πορεία σαράντα πέντε περίπου χρόνων. «ΤΑ ΠΟΙΗΤΙΚΑ» φωτίζονται από τις «ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ» του ποιητή, όπου επισημαίνονται οι άρχεις πηγές της ποιητικής του και οι πρώτες αφορμές και τα περιστατικά, που συνήρρησαν στην τελική της διαμόρφωση.

(Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»)

Γ. Θ. Βαφόπουλου

ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Τόμος Πρώτος
ΤΟ ΠΑΘΟΣ

★ Ένα βιβλίο 450 σελίδων, που αποτελεί τη χρονογραφική ανάπλαση μιάς ζωής, όπου συμπλέκονται δύο πρόσωπα και δύο γεγονότα της πνευματικής και κοινωνικής μας ζωής: επαιξαν κάποιο ρόλο, στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του συγγραφέα. Στις «ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ» του ό συγγραφέας εξομολογείται και τις μυστικές ψυχικές αντιδράσεις του βίου του, που εξηγούν και φωτίζουν την ποιησή του.

(Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»)

ΕΝΑ ΩΡΑΙΟ ΔΩΡΟ

ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΙΟΡΤΕΣ

« Ο ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΣ »
ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Τ Ο Ψ

Κυριάκου Μπτοστάκπ

Θα το βρήτε στα κεντρικά
βιβλιοπωλεία

ΣΕ ΛΙΓΕΣ ΜΕΡΕΣ

ΧΕΙΜΩΝΑΣ

Ένα καινούργιο βιβλίο

με διηγήματα της ΗΡΩΣ

ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ — ΛΑΜΠΙΡΗ

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΤΕΥΧΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ
ΤΕΧΝΗΣ · ΕΚΔΙΔΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΔΕΚΑΜΕΛΗ ΟΜΑΔΑ
ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΙΜΕΛΕΙΤΑΙ ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΝΕΑ, ΕΤΟΣ Β': ΙΑΝ. - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1971

ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΕΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

Ο ΑΓΩΝΑΣ για την επικράτηση της Δημοτικής, που φούντωσε με τη δημοσίευση του «Ταξιδιού» του Ψυχάρη στα 1888, στην αρχή δεν έρθηκε καμμία άπτήρηση στους ελληνικούς κύκλους της Αγγλίας.

★ Σάν μιλάμε για τις ελληνικές παροικίες της Αγγλίας — του Λονδίνου, του Μάντσεστερ και του Λίβερπουλ — κατά το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, κάνουμε λάθος νομίζοντας ότι οι παροικίες αυτές ήταν κάτι το παρόμοιο με τις ελληνικές κοινότητες της Οδησσού, του Βουκουρεστίου και της Τεργέστης, ακόμα λιγότερο της Αιγύπτου (Άλεξανδρεία, Κάιρο κλπ.) ή της Τουρκίας (Πόλης, Σμύρνης κτλ.). Όλες αυτές οι Κοινότητες, με τα σχολεία τους, τον Τύπο τους και τη γερή εκκλησιαστική τους οργάνωση συγκεντρωμένη γύρω στα Πατριαρχεία Κωνσταντινουπόλεως και Άλεξανδρείας, είχαν μιάν άνοθουσα πνευματική ζωή, χάρη στους δασκάλους, δημοσιογράφους και άλλους διανοουμένους που πλαισίωναν τον έκει έμπορικό κόσμο. Αντίθετα, οι παροικίες της Αγγλίας άπαρτίζονταν άποκλειστικά από έμπορους, κατά μεγάλη πλειοψηφία Χιώτες, που είχαν εγκατασταθή εκεί μετά την καταστροφή της Χίου και τα γενικά ξεριζώματα των κατοίκων της στα 1822.

★ Οι Χιώτες αυτοί είχαν μιάν δική τους νοοτροπία. Μι πολύ περιορισμένη μόρφωση, με τα λίγα ελληνικά γράμματα που είχαν άποκομίσει από την πατρίδα τους, δλόκληρο το ενδιαφέρον τους ήταν συγκεντρωμένο στο έμποριο. Έλάχιστα διαβάζανε βιβλία, ή έφημερίδες ελληνικές. Μιλούσαν θέματα στα όπια τους ελληνικά, αλλά χρησιμοποιούσαν μιάν γλώσσα παρεφθαρμένη, γεμάτη άγγλικές λέξεις και φράσεις, και γράφανε, όπως ήταν άλλωστε φυσικό έκείνη την έποχή,

την καθαρεύουσα, όπως γενικά όλοι οι Έλληνες, που προέρχονταν από την Τουρκία. Χωρίς σύνδεσμο με την ελεύθερη Ελλάδα, διατηρούσαν τον ελληνισμό τους κυρίως χάρη στη Θρησκεία, γιατί παρέμειναν όρθόδοξοι και πήγαιναν ταχυτικά στην εκκλησία — και στο Λονδίνο και στο Λίβερπουλ δεν άργησαν ν' άποκτήσουν λαμπρούς ναούς, που χρίστηκαν με έράνους των πλουσίων μελών των παροικιών.

★ Έκτός από το χιώτικο στοιχείο, υπήρχαν και μερικοί σταφιδέμφοροι από την Πάτρα και το Αίγιο, σάν τους Μεσηνέζηδες, αλλά κι αυτοί άνθρωποι χωρίς μεγάλη μόρφωση ή εύρύτερα ενδιαφέροντα. Ό ελληνικός έφοπλιστικός κόσμος δεν ήταν, σάν σήμερα, πολυάριθμος — γνωστότεροι άπ' όλους οι Έμπειρικοί, που είχαν άποκτήσει καλό όνομα στους άγγλικούς έφοπλιστικούς κύκλους, και δίπλα σ' αυτούς μερικοί άλλοι, που ή υπόληψή τους έρρισκότανε πολύ χαμηλά και που τα βάθρα τους δεν τα άσφάλιζε το άγγλικό Λόδη, δεδομένου ότι είχαν συμβή αρκετά ναυάγια ελληνικών πλοίων υπό συνθήκες ύποπτες, που είχαν θλάψει το ελληνικό όνομα.

★ Μέσα στον λιμνάζοντα αυτόν κόσμο — μιλάμε πάντο από άπόψεως πνευματικής — αλλά άνοθουσα οικονομικά, έρέθηκε ο Άλέξανδρος Πάλλης, νέος από την Άθήνα, αλλά ήπειρωτικής καταγωγής, όταν πρωτοήλθε στην Άγγλία. Η τύχη τον είχε φέρει, το 1870, στο Μάντσεστερ, όπου τον είχε προσκαλέσει ή θεία του χήρα Χρήστου Παρμενίδη ν' αναλάβη τη διεύθυνση του έμπορικού του συζύγου της. Ό πατέρας μου ήταν τότε μόλις 19 χρόνων, φοιτητής στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Άθηνών. Είχε ήδη δείξει εξαιρετικήν έπίδοση στα άρχατα ελληνικά και τα λατινικά και είχε έπισύρει την προσοχή του καθηγητή Βερναρδάκη, τότε πρύτανη των ελληνικών κλασικών Γραμμάτων, με μιάν κρι-

τική μελέτη του πάνω στην «Αντιγόνη» του Σοφοκλή, που την εξέδωσε άργότερα, σ'αύτ' 1879. 'Ο Πάλλης εΐταν τότε φυσικά, σάν δλους τούς άλλους, καθαρουσιανός — τὸ κίνημα ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς δὲν εἶχε ἀκόμα ξεσπάσει (τὸ «Ταΐξι μου» τοῦ Ψυχάρη, πὸ ὑπῆρξε τὸ πρῶτο κήρυγμα τῆς νέας κινήσεως ἐκδόθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1888).

★ Δημοτικιστές, δηλαδὴ ἀνθρώποι πὸ ἔγραφαν στὴ δημοτικὴ, ὑπῆρχαν τότε μόνον στὴν Ἐπτανήσο, κυρίως στὴν Κέρκυρα, ὅπου ὁ δημοτικιστὴς εἶχε ρίζες ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Σολωμοῦ καὶ δημιουργήθηκε ἢ λεγομένη «Ἐπτανήσιακὴ Σχολή», πὸ τὸσους πλούσιους καρπὸς κληροδότησε στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Πρωτοπόρος τοῦ δημοτικισμοῦ, τῆς προφυλακτικῆς ἐποχῆς, μπορεῖ ἐπίσης νὰ θεωρηθῆ καὶ ὁ Ἀνδρέας Λασκαράτος, ὁ ὀμηρικὸς σατιρικὸς ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία, πὸ, σημειωθῆτω, μετὰ τὸν κατατρεγμὸ πὸ ἔπαθε στὴν πατρίδα του, κατέφυγε γιὰ ἓνα διδάστημα (1856 — 1857) στὸ Λονδίνο, ὅπου ἐδίδασκε ἑλληνικὰ καὶ ἰταλικὰ.

★ 'Ο Ψυχάρης διωρίστηκε τὸ 1904, καθηγητῆς τῆς γλωσσολογίας στὴν Ecole des langues orientales vivantes στὴν ἔδρα πὸ κατεῖχε ὡς τότε ὁ L.egrand στὸ Παρίσι καὶ ἀπὸ κει διηύθυνε τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς. 'Ο Ψυχάρης, γλωσσολόγος μὲ ἄρτια ἐπιστημονικὴ μόρφωση, ἀπέδειξε μὲ ἀδρά ἐπιστημονικὰ ἐπιχειρήματα τὸ ἀστήρικτο τῆς θεωρίας τῶν ὄσων ἐπρέσβευαν πὸς τὴ ἑλληνικὴ δημοτικὴ εἶταν μιά «χυδαία» γλῶσσα, δημιούργημα τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας, δηλαδὴ τῆς σκλαβιάς, καὶ καλοῦσε τούς «Ἑλλήνες ν' ἀναθεωρήσουν τὴς σκοριασμένες αὐτὲς ἰδέες καὶ ν' ἀρχίσουν νὰ γράφουν καὶ, γενικά, νὰ ἐκφράζουν τὰ νοήματά τους στὴ ζωντανὴ αὐτὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ.

★ 'Ο νεαρὸς Πάλλης εἶταν ἀπ' τοὺς πρῶτους πὸ συνέλαβε τὸ νόημα καὶ τὴν εὐρύτερη σημασία, γὰρ τὴν ἔθνικὴ Παιδεία, τῆς χρησιμοποιοῦσεως τῆς δημοτικῆς καὶ ἔγινε φανατικὸς ὁπαδὸς τοῦ Ψυχάρη. Τῶδε εἶξε ἀφιερῶντας τὴ μετάφραση τῆς «Ἰλιάδας» του «Τοῦ ξακουστοῦ μου δασκάλου Ψυχάρη — ὁ λόγος ὁ σὸς ἢ ἀλήθεια ἔστιν».

★ Στὴν Ἀγγλία ὁ Πάλλης δὲν ἔρθηκε μεγάλῃ ἀνταπόκριση μεταξὺ τοῦ ἐκεῖ ἑλληνικοῦ στοιχείου πὸ, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, δὲν εἶχε οὐτὲ μόρφωση οὐτὲ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ γράμματα καί, ὡς ἐκ τούτου, εἶταν προσκολλημένο τυφλά στὴν «παράδοση». Ἄλλὰ, γύρω ἀπὸ τὸν πατέρα μου, σχηματίστηκε ἓνας στενὸς κύκλος ἀπὸ ὁμοϊδεάτες — πρῶτα πρῶτα, ὁ Ἀργύρης Ἐφταλιώτης, ὕστερα ὁ Δημήτριος Πετροκόκκινος καὶ ὁ Γεώργιος Μαρκέτης. Οἱ πρῶτοι δὲ εἶχαν συνυπηρετήσῃ μαζί του στὸν μεγάλο ἐμπορικὸ οἶκο τῶν Ἀδελφῶν Ράλλη, στὴς Ἰνδίες. 'Ο Ἐφταλιώτης, πὸ τὸ πραγματικὸ του ὄνομα εἶταν Κλεάνθης Μιχαηλίδης, καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἐρταλοῦ, χωριὸ τῆς Μυτιλήνης κοντὰ στὸ Μόλυβο. 'Ο Πετροκόκκινος εἶταν Χιώτης, ἀπὸ τὰ παλαιὰ τζάκια τῆς Χίου. 'Ο Μαρκέτης εἶταν ἓνας εὐφύεστατος Κερκυραῖος, ἀπὸ ἀρχοντικὴ οἰκογένεια τῆς νήσου, ἐμπορος κ' αὐτὸς, ἐγκατεστημένος στὸ Λονδίνο. 'Ο Πάλλης προσηλυτοῦσε ἐπίσης στὴς ἰδέες του τὸν γαμπρὸ του Πέτρο Βλαστό, νεὸ ἐξαιρετικὰ μορφωμένο, πὸ ἀνέλαβε ἀργότερα, ἀφοῦ φοίτησε κ' αὐτὸς μερικὰ χρόνια στὴς Ἰνδίες, τὴ διεύθυνση τῶν ἐργασιῶν

τοῦ Οἴκου Ράλλη στὸ Λίβερπουλ.

★ Τὸ μεγάλο ἔργο τοῦ Πάλλη — ἢ μετάφραση τῆς «Ἰλιάδας» — τὸ καταπιάστηκε πρῶτα στὴν Ἰνδία, ὅπου διηύθυνε τὸ ὑποκατάστημα τῶν Ἀδελφῶν Ράλλη στὴ Βομβάη, καὶ τὸ ἀποτέλειωσε στὴν Ἀγγλία, μετὰ τὴν μετάθεσὴ του γιὰ νὰ διευθύνῃ τὸ ὑποκατάστημα τοῦ Λίβερπουλ, κέντρο τότε τοῦ ἐμπορίου τοῦ βαμβακιοῦ, στὸ ὅποιο ὁ πατέρας μου, κατὰ γενικὴ ἠμολογία, ἀφῆκε ἐποχὴ σάν εἰδικὸς στὰ βαμβάκια. Στὴν Ἀγγλία τὸν ἀκολούθησε καὶ ὁ Ἐφταλιώτης, πὸ διηύθυνε γιὰ πολλὰ χρόνια τὸ πρακτορεῖο τοῦ Χάλλ.

★ 'Ο πατέρας μου τύπωνε τὰ βιβλία του στὸ τυπογραφεῖο «The Liverpool Booksellers Co» καὶ τὰ μοίραζε δωρεάν στὸς πολλοὺς — ἰδίως φοιτητῆς τοῦ Πανεπιστημίου — πὸ τοῦ τὰ γύρευαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ δὲν τύπωνε μονάχα τὰ βιβλία του βιβλία. Χάρη στὴν οικονομικὴ εὐρωστία πὸ εἶχε ἀποκτήσει, ἐξέδιδε καὶ τὰ ἔργα ἄλλων ὁμοειδῶν, πὸ τὰ μέσα τους ἦταν πὸ περιορισμένα. Μεταξὺ αὐτῶν εἶταν καὶ ὁ Κωστής Παλαμῆς, μὲ τὸν ὅποιον ὁ πατέρας μου συνδέσαν διὰ στενῆς φιλίας. Ἴσως ἢ μεγαλύτερη ὑπηρεσία τοῦ πρόφερε ὁ Ἀλέξανδρος Πάλλης στὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἔξω ἀπὸ τὴ δικὴ του ἀξιόλογη συγγραφικὴ προσφορά, εἶταν αὐτὴ — πὸ δόθησε τὸν ὕστερα ἔθνημ ποιητὴ Παλαμῆ νὰ γράφει τὰ ἔργα του. Ἐπίσης δόθησε τὸν Γιάννη Βλαχογιάννη νὰ τυπώσῃ μερικὰ ἀπὸ τὰ βιβλία του, πὸ ἀποτελοῦν κ' αὐτὰ σπουδαία συνεισφορά ἰδίως στὸν κλάδο τῆς μελέτης τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

★ Τὸ Λίβερπουλ διετέλεσε τὸ δεύτερο στρατηγεῖο τοῦ δημοτικισμοῦ (τὸ πρῶτο εἶταν πάντα τὸ Παρίσι, ὅπου τὸν ἀγῶνα κατηύθυνε ὁ Ψυχάρης). Ἀπὸ τὸ Λίβερπουλ ὁ πατέρας μου διατηροῦσε πυκνὴ ἀλληλογραφία μὲ ἅλα τὰ σημαίνοντα στελέχη τοῦ δημοτικισμοῦ — μὲ τὸν Ψυχάρη καὶ τὸν Οὐμβέρτο Περνὸ στὸ Παρίσι, μὲ τὸν Παλαμῆ, τὸν Γαβριηλίδη, τὸν Ταγκόπουλο (ἐκδότῃ τοῦ «Νουμά», δημοσιογραφικοῦ ὄργανου τοῦ δημοτικισμοῦ), τὸν Μανώλη Τριανταφυλλίδη, τὸν Δημήτριο Πετροκόκκينو, τὴν Πηνελόπη Δέλτα καὶ πολλοὺς ἄλλους στὴν Ἀθήνα, μὲ τὸν Ντῆνο Θεοτόκη, τὴν Εἰρήνη Δενδρινοῦ, τὸν Λορέντζο Μαβίλη καὶ τὸν Πασαγιάννη στὴν Κέρκυρα, μὲ τὸν Φώτη Φωτιάδη καὶ τὸν Σιώτη στὴν Πόλη, μὲ τὸν Μιχ. Ἀργυρόπουλο καὶ τὸν Χρ. Βασιλακάκη στὴ Σμύρνη, μὲ τὸν διακεκριμένο βυζαντινολόγο καὶ μελετητὴ τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας Κρουμπάχερ στὸ Μόναχο, καὶ ὅπου ὑπῆρχαν ἐνεργοὶ θιασῶτες τοῦ δημοτικισμοῦ. Γράφοντας σ' ἄλλους αὐτοὺς ἔδινε ἰδέες, συζητοῦσε θέματα φιλολογικὰ καὶ γραμματολογικὰ, παρῶτρνε σὰ ὀράση καὶ κατηύθυνε τὴν τακτικὴ τῆς ὄλης κινήσεως.

★ 'Ο πατέρας μου, μοναδικὸ παράδειγμα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀγγλίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔφερε δασκάλια ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ μάθῃ παιδιὰ τοῦ ἑλληνικά. Εἶταν μιά μορφωμένη κοπέλλα, ἀρσκακιάδα, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ἢ Ἀλεξάνδρα Παπαμόσχου, τὴν ὅποια ὁ πατέρας μου ἐμύνησε στὸν δημοτικισμὸ. Μὲ τὴν βοήθεια τοῦ πατέρα μου συνέγραψε, στὴ δημοτικὴ, ἓνα δοκίμιο ἀνατομίας κ' ἡ Παπαμόσχου εἶχε κάποτε πάρει μαθήματα γοσοκόμου

στὸ Λίβερπουλ), πὸ τὸ τύπωνε ἐκεῖνος μὲ δικὰ του ἔξοδα.

★ 'Ο πατέρας μου, ἄνκαι ὄχι πολὺ θρησκός, εἶταν βαθὺς μελετητῆς τῶν Γραφῶν καὶ συνῆιξε κάθε Κυριακὴ πρῶτ, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, νὰ μᾶς ἐρμηνεύει τὸ Εὐαγγέλιο, χρησιμοποιοῦντας τὴ δικὴ του μετάφραση, τὴν ἴδια πὸ εἶχε κάνει τόσο θόρυβο ὅταν τὴ δημοσίεψε ὁ Γαβριηλίδης στὴν «Ἀκρόπολη» καὶ προκάλεσε τὴς φοιτητικῆς ταραχῆς στὴν Ἀθήνα στὰ 1910, γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τὰ «Εὐαγγελικά». Ἡ μετάφραση αὐτὴ τυπώθηκε ἐπίσης στὸ Λίβερπουλ, σὲ φραϊοτάτῃ ἔκδοση, στὰ τυπογραφεῖα τῆς Liverpool Booksellers Co ἀλλὰ ἀπαγορεύτηκε νὰ κυκλοφορήσῃ στὴν Ἑλλάδα γιὰτὴ μὴνχε σχετικὸ ἄρθρο στὸ Σύνταγμα τοῦ 1910 πὸ ἐπέβαλε περιορισμὸ στὴν κυκλοφορία μεταφράσεων τῶν ἱερῶν Γραφῶν πὸ δὲν εἶχαν ἐγκριθῆ προηγουμένως ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο τῆς Ἑλλάδος.

★ Ἡ μετάφραση τῆς «Ἰλιάδας» ἀποτελεῖ, κατὰ σχεδὸν γενικὴ ἠμολογία, λογοτεχνικὸ ἀριστούργημα, γραμμένη ὅπως εἶναι στὸ γνήσιο ἰδίωμα τῶν ἑλληνικῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν τῆς προεπαναστατικῆς ἐποχῆς. Τὸ ἔτι ὁ πατέρας μου εἶταν τέλειος κάτοχος τῆς «ρωμῆικῆς» γλῶσσας τὸ ἀποδίδω στὸ ἔτι ἀνατράφηκε στὴν Πλάκα, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τῆς μητέ-

ρας του Παναγιωτίτσας χήρας Ἀλεξάνδρου Πάλλη. Ἡ γιὰγιά μου, τὸ γένος Κουσουόρη ἀπὸ τὸ Μυστρά, εἶταν τελειῶς ἀγράμματη, γιὰτὴ μεγάλωσε στὴν ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τότε πὸ δὲν λειτουργοῦσαν σχολεῖα στὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία. 'Ο πατέρας τῆς εἶταν ὄπλαρχηγός καί, τὸν καιρὸ πὸ ἔγινε ὁ χαλαστὸς τὸ Μωριά ἀπὸ τὴς αἰγυπτιακῆς ὀρδῆς τοῦ Ἴμπραήμ, ἢ οἰκογένεια κατέφυγε στὰ βουνὰ, γιὰ νὰ καταλήξῃ, ὕστερα ἀπὸ ἀπάναστες ταλαιπωρίες, στὸ Ναύπλιο, πὸ εἶχε γίνε προσωρινὴ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση. Ἐκεῖ νοίκιασε ἓνα δωμάτιο ἀκριθῶς μπροστὰ στὴν ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνα. Ἡ γιὰγιά μου συνῆιξε νὰ διηγεῖται ἐλόκληρο τὸ δράμα τοῦ φόνου τοῦ Κυβερνήτη στὴς 27 Σεπτεμβρίου τοῦ 1831, πὸ εἶχε παρακολουθήσει, μικρὸ κορίτσι ἀκόμα, ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ σπιτιοῦ τους. Εἶχε μεγάλῃ εὐφράδεια καὶ ἢ διήγησῃ τῆς εἶταν ἐξαιρετικὰ ἐκφραστικὴ καὶ συγκινητικὴ. Ἐτοῖ ὁ πατέρας μου ἀπὸ παιδὶ δὲν ἄκουγε νὰ μιλεῖται γύρω του παρὰ ἢ φυσικὴ γλῶσσα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐλευθερὴ ἀπὸ ἑλληνικὸρες καὶ γαλλισμούς, κ' ὄχι τὸ παρδαλὸ ἰδίωμα πὸ μιλοῦνταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὰ σαλόνια τῶν Ἀθηνῶν. 'Ο Ἀλέξανδρος Πάλλης, ἄνκαι λόγιος, ἀντλήσε τὴ γλῶσσα του ἀπὸ τὰ πηγαιὰ νάματα τῆς γλῶσσας τοῦ λαοῦ.

★ Ἑλληνιστῆς γερὸς, ὀμηριστῆς μὲ ὄλη τὴν ἔννοια τῆς λέξεως, ἔμεινε ὡς τὸ τέλος πιστὸς στὴς βασικῆς ἀρχῆς τοῦ δημοτικισμοῦ. Ἀπέθανε στὸ Λίβερπουλ τὸ 1935, σὲ ἡλικία 84 ἐτῶν. Διετήρησε ὡς τὸ τέλος ὄλη τὴν πνευματικὴ του διαύγεια, διαβάζοντας στὸ κρεβάτι τὴν προηγουμένη τοῦ θανάτου του ἔναν ἀπὸ τὸς ἀγαπητοῦς του Πλατωνικοὺς διαλόγους, τὸν «Φαίδωνα».

Α. Α. ΠΑΛΛΗΣ

Ο Α. Α. ΠΑΛΛΗΣ, ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ, ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ.

— ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ —
ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ
— Η ΨΥΧΟΓΡΑΦΙΑ ΕΝΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ —

ΑΝ ΠΡΙΝ από 25 χρόνια, την ώρα που διάβαζα με άφραση φάνταστη συγκίνηση στο «Ελληνικό Αίμα» του δεινποτου Πνινιάτογλου την πρώτη κριτική για το πρώτο μου βιβλίο — μία κριτική που είχε την υπογραφή του Άλκη Θούλου — αν λοιπόν μου έλεγε κανείς τότε πως θα έρχόταν μία μέρα να μιλήσω σε μία γιορτή αυτών των ημερών για την πρώτη γυναίκα ακαδημαϊκό, θα άπαντοῦσα πώς παραλογίζεται, πως αυτά είναι πράγματα αδύνατα, πως είναι οά να μου λένε ότι θα περπατήσουμε στο φεγγάρι. Άκόμη και αν έχουμε μεγάλη φαντασία ή ζωή μās διαψεύδει. Και στο φεγγάρι πήγαμε και η Άκαδημία άνοιξε την πόρτα της επίσημα σε γυναίκα λογοτέχνη! Ευχάριστες διαψεύσεις και αλλαγές. Τό μόνο που μένει άναλλοίωτο, πιστέψτε με, είναι η συγκίνησή μου. Αυτή η υπογραφή Άλκη Θούλου, ο κριτικός για μυθιστόρημα, ποίηση, θέατρο, σε έφημεριδες και περιοδικά πενήντα χρόνια άσταμάτητα, μās έχει κάμει δλους, καλούς και κακούς, λογοτέχνες και μισολογοτέχνες, να συγκινηθούμε, να όργιστούμε, να μικραθούμε, πιθανόν, να διαφωνήσουμε ή να συμφωνήσουμε. Ποτέ όμως να διαβάσουμε τα κείμενα που υπογράφει με άδιαφορία.

Γιορτάζοντας σήμερα τη δίκαιη άνταμοιβή αυτής της μακρόχρονης ζωντανής παρουσίας στο Έλληνικό Γράμμα, θα μου επιτρέψετε να πλησιάω το έργο της από τον δρόμο της καρδιάς. Βλέπετε μπορεί και αυτό να γίνει. Να πλησιάσει κανείς έναν κριτικό άπ' αυτών τον δρόμο. Άλλωστε για μένα ό άλλος δρόμος μου είναι όλοτα όλο ξένος, όχι μόνο διότι δεν είμαι κριτικός, αλλά και γιατί τρέμω και στην ιδέα κάθε κριτικής...

Προσάβησα να δω με τα μάτια της φαντασίας μου και μέσα από τις σελίδες της, από μικρές φράσεις ή λέξεις που μαρτυρούν χωρίς να το θέλει ή ίδια, την μικρή Έλένη Νεγρεπόντη, μέσα σε εκείνο το άρχοντικό περιβάλλον που γεννήθηκε και μεγάλωσε τριγυρισμένη από πολύ ώραία πράγματα με εύκολες άφάνταστες για μόρφωση, καλλιέργεια, καρές της ζωής στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας.

Στάθηκα σε δυό κομμάτια άποκαλυπτικά για μένα: «— Θυμάμαι, λέει, όταν ήμουν 13 - 14 χρονών κι' άρχισε να όριμάζει ό νοός μου, τη μεγάλη άπορία που γεννήθηκε μέσα μου, πως ήταν δυνατόν άνθρωποι μορφωμένοι και που τους ήξερα έξυπνους, να πιστεύουν σε δοξασίες που τις διέκρινα άπολοϊκές και άσπύριχτες, και άργότερα, όταν αντιλήφτηκα ότι δεν τις πίστευα αλλά πως είχαν θεωρηθεί άποκράτους τους να μου διδάξουν ότι είχε παραδοθεί και στους ίδιους και ήταν κοινά παραδεδεγμένο ίσαμε που να είμαι σε θέση να σχηματίσω μόνη μου τις πεποιθήσεις μου, αισθάνθηκα μία βανάρια άπογοήτευση γιατί άνθρωποι που έκτιμούσα και αγαπούσα μου είχαν πει με καλή πίστη θέβαια, αλλά συνειδητά ψέματα!» Και το άλλο:

«— Όταν ήμουν παιδί, λέει σε ένα κείμενό της, πάντα περιρίμενα ότι μία φορά θα άνατείλει μία μέρα που δεν θα είναι εκείνη που υπολογίζαμε, ότι μία φορά μέσα στο κειμήνα θα ένοφνηωθεί μία μακρὰ καλοκαιριότητα ήμέρα, ότι μία φορά την άνοιξη θα κιτρινίσουν τα φύλλα, ότι μία φορά θα σημάνει ή δέκατη τρίτη ώρα, ή ώρα που δεν ή μοιάζει με κομμιάν άλλη. Κάθε νύχτα της πρωτογενιάς όταν σβύνουν για μερικά δευτερόλεπτα τα φώτα ζαναγεννιέται αυτόματα αυτή ή ζέφρενη έλπίδα. Άλλωστε ποτέ δεν μπόρεσα, όσο και αν δεν άγνοω θέβαια ότι ή άναμονή μου είναι μάταιη, να πάψω να προσδοκώ το θαύμα».

★ Στάθηκα σε αυτά τα δυό κομμάτια, γιατί νομίζω πως άπό τότε που ήταν παιδί έως σήμερα, κινήθηκε άνάμεσα ο' αυτούς τους δυό πόλους. Άπό τη μία μεριά ή κριτική, ή καθαρή ματιά που βλέπει, άξιολογεί τους άλλους, πικραίνεται, θυμώνει, και άπό την άλλη: το θαύμα. Γιατί αυτή ή ζέφρενη έλπίδα που δονούσε τότε την μικρή Έλένη Νεγρεπόντη δεν έδουσε ποτέ μέσα της. Το θαύμα! Δώστε σή λέξη όλες τις δυνατές προεκτάσεις. Για μένα το θαύμα της δημιουργίας είναι αυτό που την κίνησε όλα τα χρόνια της πνευματικής ζωής της.

Ξεκίνησε με λυρική πρόξα και με θεατρικό έργο, σιγά σιγά όμως, άφέθηκε όλότελο στην Κριτική και στο δοκίμιο. Πολύ νέα, με το άντρίκιο της ψευδώνυμο, μαθητικά, συνεργάζεται σε έφημεριδες και περιοδικά άρχίζοντας άπό το «Νουμά» του Ταγκόπουλου. Χρειάζεται παλός κόπος, πάρα πολύ φωτιά να έχει κανείς μέσα του για να μπόρεσει να ζεπεράσει τις δυσκο-

λιες που έχει ένα νέο, πλούσιο κορίτσι καλής οικογένειας στην Άθήνα, την τότε Άθήνα μάλιστα, για να σταθεί σαν πνευματική προσωπικότητα, να άναγκάσει τους άλλους να την άκούσουν με σεβασμό και προσοχή, να την δουν ύπεύθυνα σαν μονάδα άνεξάρτητη άπο την κοινωνική και οικονομική θέση του περιβάλλοντός της, να την άφήσουν να δημιουργήσει, χωρίς επεικέιες, χαμόγελα, χάδια. Καμμιά φορά λέω πως χρειάζεται ίσως περισσότερο σπύθα άπο όσων χρειάζονται τα προικισμένα πλάσματα που έτυχε όμως να γεννηθούν και να άναστηθούν σε μίζερο περιβάλλον και που οι άνάγκες της ζωής, όσο άκαρες και αν είναι τους άκονίζουν την μαχητικότητα τους και το δημιουργικό τους πείσμα. Συνηθισαμε έως τώρα να ύμνούμε δίκαια τα θρασανισμένα παιδιά του λαού που κατορθώνουν να δημιουργήσουν παρ' όλες τις άντιζοότητες. Όμως μην παραβλέπετε και τις δυσκολίες των άλλων. Όσοι οι άλλοι συνειδητοποιούν πολύ πιό νωρίς την άλοκληρωτική μοναξιά του ανθρώπου, την άσυνευνοσία, τα περιουριμένα μέτρα, το λίγο που μπορεί κανείς να το πόσο εύκολα μπορεί να ζεστρατίσει, να άφήσει να σθήσει ή άγια φωτιά και να θρεθεί μία μέρα με τα χέρια άδειανά. Ναι! Η μικρή Έλένη Νεγρεπόντη πρέπει να είχε πολύ σπύθα μέσα της, πολλή άνυσουα και ζωντάνια για να κατορθώσει να προσπεράσει αυτές τις δυσκολίες και να δημιουργήσει για τα Έλληνικά τον Άλκη Θούλο.

Ο Γιάννης Χατζίνης είχε έπισημάνει με τον καλύτερο τρόπο το κύριο χαρακτηριστικό του Άλκη Θούλου.

«— Είναι, είχε γράψει, το εύσυνειδέτερο πλάσμα που μπορεί να ύπάρξει στην έννοια της συνέπειας που μπορούμε να έχουμε με τον έαυτό μας. Αυτή είναι ή πρωτορχική άξια της, πράγματι πρώτου μεγέθους, ή προσωπική της άλήθεια. Δεν παραμορφώνει τίποτα άπο ό,τι βλέπει, και ό,τι βλέπει βρίσκειται σε άμεση συνάρτηση με ό,τι πιστεύει. Όλη της ή προσπάθεια, ό φανερός ή κρυφός, συνειδητός ή άσυνειδητός άγώνας, είναι να πετυχαίνει μίαν όσο το δυνατόν μεγαλύτερη προσέγγιση, μία ταύτιση των δυό αυτών μεγεθών, της έξωτερικής πραγματικότητας και των πιό ένδόμυχων τάσεων της ίδιουσυκράσιας της. Κανέναν, με κανέναν δεν θα μπόρεσει ποτέ να άρνηθεί την εύσυνειδησία και την έντιμότητα ο' αυτών τον μακρύ άγώνα για την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ταύτιση, προσέγγιση».

«— Μπροστά στο άσπρο χαρτί και με την πένα στο χέρι λειτουργούμε, λέει ή ίδια σε ένα δοκίμιο της. Δεν έχει δικαίωμα μά και ύποκρέωση να μιλήσει παρ' άπόν ή ψυχή μας και να πει την άλήθεια, ό,τι πιστεύει άλήθεια, την άλήθεια της».

★ Αυτή ή άλήθεια της θέβαια, πενήντα χρόνια τώρα, έχει κάψει καρδιές, στην ποίηση, στο θέατρο, στην πρόξα, τόσο καυστική ήταν πολλές φορές, τόσο ύπογρομμίζε τα τρωτά δίχως καμμιά προσπάθεια να άπαλύνει την άρνηση. Αυτή ή εύσυνειδήτη άλήθεια της δημιούργησε τη φήμη πως είναι ένα είδος άμαμαινίδας που φέρνει μέσα της το πνεύμα της καταστροφής.

«— Υπάρχει κάποιο στήριγμα ο' αυτήν τη φήμη;», άναρωτιέται ή ίδια. «— Έστω και χωρίς να το άντιλαμβάνομαι μου άρέσει ή άρνηση και την καλλιέργω. Γιατί με έλκύει; Μήπως συγκεντρώνει ό Άλκης μία κακία που φωλιάζει στα θάθη του είναι μου που την καταπνίγω στην καθημερινή μου ζωή και στίς άλλες σχέσεις μου με τους ανθρώπους και που βρίσκει μέσον αυτού διέξοδο; Άν αυτό συμβαίνει, έχω την ύποκρέωση να το συνειδητοποιήσω και άμέσως να σκοτώσω τον Άλκη».

Έξετάζει τον έαυτό της, αναλύεται με την γνωστή της έντιμότητα και καταλήγει στο συμπέρασμα πως ή φήμη αυτή είναι άφετηρία της στην άγανάκτηση όσων δεν ένίχουσε την κούφια συγγραφική μανία, όσων δεν θέλουν να καταλάβουν πως ή λογοτεχνική ύπόθεση είναι μία ύπόθεση πολύ μεγάλη, πολύ σπουδαία, γιατί να μην πώ ιερή!

★ Η κυρία Έλένη Ούράνη είναι πολύ πολιτισμένη και καλλιεργημένη για να θυμώσει με όσα καταμαρτυρούν στον Άλκη Θούλο. «Έχουν γραφεί για μένα, λέει, έπικριτικές θαρώτατες που παρόμοιες δεν νομίζω να έγραφα για κανέναν, ποτέ, έγώ».

Της ήταν όμως άπο πάντα άδύνατον να κατανοήσει ότι ή κριτική θίγει, ότι είναι δυνατόν να έξοργισθεί κανέναν με μία κριτική.

«— Έχω ριζωμένη, γράφει, την πεποίθηση ότι ό κριτικός δεν κάνει τίποτ' άλλο παρ' να έκφράζει μία γνώμη, να προσκομίζει τις άντιλήψεις του στη γενική συζήτηση και δεν άποβλέπει και ούτε έχει την δυνατότητα να μοιράζει διπλώματα, να καθιερώνει, ούτε στο παρόν ούτε στο μέλλον, ένα έργο».

Αυτή ή στάση της όμως, ή τόσο δημοκρατική, αυτή ή άντιλήψη της άλλης γνώμης, της συζήτησης, δεν είναι δυνατόν να γίνει κατανοητή στην άντίπερα όκη. Έκεί, στους ποιητές, στους μυθιστοριογράφους, στους ανθρώπους του θεάτρου ύπάρχει άλλο είδος πάθους, θα έλεγα, άπ' ό,τι στους κριτικούς. Υπάρχει, αν μη τι άλλο, σχέση γονιού με παιδί, με όλες τις ύπερβολικές έκδηλώσεις και τους αυτοθαυμασμούς. Άκόμη καλό είναι να θυμόμαστε ποτέ - ποτέ και το μύθο της κουκουβάγιας με τον κυνήγο. Γιατί παρόμοια και έμεις τα έργα μας τα θέλουμε με άλλα μάτια, κι' άς είναι ίσως κουκουβάγια που οι κριτικοί μās το σκοτώνουν. Θάνατος στους κριτικούς, λοιπόν! Κάτω οι κριτικοί! Αυτά είναι όμως άσπειότητες. Η μόρα μας είναι δεμένη με τη δική τους μόρα. Και ή μόρα τους είναι δεμένη με τη δική μας, με τα έργα μας. Είμαστε όί άφορμές για να ύπάρξουν και είναι ή άλοκληρωσή μας, ή έπιθεδαιωσή μας άκόμη και όταν μās χτυπάνε και όταν μās άρνούται.

Χρειάζεται θέβαια να έχεις άλλη στάφα, άλλο ταλέντο, άλλο θάρρος, διαφορετική συγκρότηση για να γίνει κριτικός που να σε λογαριάζουν, να σε θρίζουν, να σε μισούν, να πιάνεις όμως κύρο. Και αυτά τα είχε ό Άλκης Θούλος. Είχε μάλιστα το σπαιδιότερο, προσάβησε πάντα να μη σταθεί άπέναντι στον συγγραφέα οά δάσκαλο άπέναντι σε μαθητή για να του ύποδείξει ποιά πρέπει να είναι τα θέματά του και πως άφείλει να τα μορφοποιήσει.

«— Όχι, γράφει ή ίδια, ποτέ δεν μπόρεσα να πιστέψω ότι οι κριτικοί είναι τόσο θλάσφημοι ώστε να θεωρούν ότι μπορούν να έπέμψουν στην ιερή και άπαρθείστη λειτουργία της καλλιτεχνικής δημιουργίας!»

Αυτή ή ιερή και άπαρθείστη λειτουργία της καλλιτεχνικής δημιουργίας! Πόσες φορές νομίζουμε έμεις πως οι κριτικοί ούτε που ύποφιάζονται τον κόπο, την άγωνία, αλλά και την έντασή της και τη μαγεία της. Είναι λάθος μας! Γιατί, δεν είναι δυνατόν να είσαι κριτικός και να μην περνάς για κάθε σελίδα σου, όμοια με τον ποιητή και τον μυθιστοριογράφο, άπο την ίδια στενή πύλη στην άπόλυτη ευδαιμονία της δημιουργίας.

«— Γράφουμε γιατί ή εργασία μας σκορπά μέσα μας το ύπερτατο για μās ευδαιμονικό συναίσθημα», λέει σε ένα δοκίμιο του ό Άλκης Θούλος. Και πιό κάτω αναλύει με έξαισιο τρόπο όλην αυτή τη μαγεία: Είναι άπο τον εγκέφαλο έως τα δάκτυλά μας ένας ήλεκτρισμός, μία διεγερση, ένας ένθουσιασμός, μία μέθη, μία πληρότητα, που ούτε ή έρωτική ικανοποίηση μπορεί να μάς προσφέρει. Όλα γύρω μας δονούνται άπο τον παλμό μας, όλο το περιβάλλον μας μεμορφώνεται άπο την μουσική άτμόσφαιρα που εκπέμπουμε, όλα τα έντικείμενα τραγουδούν τους δικούς μας σκοπούς και έμεις άπολυτρωμένοι άπο κάθε έννοια σαν έξαυλωμένοι είμαστε όλόκληροι διοικετευμένοι και άφομοιωμένοι μέσα στην όρμη που μās συναίρνει. Τίποτα δεν μπορεί να της άντισταθεί και να την συκρατήσει, να μās συκρατήσει. Το χαρτί και ή πένα άποτελούν ένα άρρητο μέρος του είναι μας: Ένσωματωνώμαστε άπαλλαγμένοι άπο κάθε άλλον φόρτο στη θεική μας ούσια».

Όλοι μας έχουμε ζήσει αυτή την μεθυστική διεγερση, είτε ποίημα γράφουμε, είτε μυθιστόρημα, είτε δοκίμιο...

★ Έκείνο που νομίζω πως χαρακτηρίζει πιό πολύ τον ψυχικό κόσμο του Άλκη Θούλου, εκείνο που συκρατώνως τον καταδυναστεύει άπο πάντα, είναι ή ικανότητα της να μπορεί να ζει και να καταλαβαίνει και την άλλη όψη των όσων πιστεύει. Άπο εκεί ξεκινάν οι άμφιβολίες, οι δισταγμοί της, καμμιά φορά και το πείσμα της ματίας της. Υπάρχει άκόμη πολύς πόνος και πολλή άπελπισία στη συνειδητοποίηση της ροικότητας της ανθρώπινης ύπαρξης, των άλλαγών του έγώ μας όχι μόνον με το πέραςμα του χρόνου, αλλά άκόμη και την ίδια στιγμή, κάρη ο' έναν διαφορετικό φωτισμό ή άκόμη και σε μία φωτοσκιαση. Η πολύπλευρη, πρισματική ανθρώπινη ψυχή, το έγώ το άπιαστο και άκατανόητο που δεν άποκρασταλλώνει άπόλυτα ποτέ τίποτα, γιατί δεν είναι ίδιο τη μία στιγμή με την άλλη, την θραίνουν όσο άλλους τους θραίνει ό θάνατος ή ό Χρόνος. Γιατί και το θάνατο και τη φορά του χρόνου τα βλέπει την κάθε ώρα με την όψη της άενας άλλαγής. Ποιές ιδέες και πιό αισθήματα μπορούν να άντισταθούν ο' αυτό;

«— Το έγώ μου δεν άποτελείται, γράφει, άπο μία μάξα, αλλά άπο άναριθμητα ρευστά. Τίποτα δεν προκαλεί το

δέος μου περισσότερο άπο την ανθρώπινη άστάθεια και ροικότητα».

★ Αυτό το δέος, πολιτισμένο και συκρατημένο, το συναντούμε σε κάθε σελίδα του Άλκη Θούλου. Αυτό είναι που την κάνει να μην μπορεί ποτέ να πιστέψει στην έπιβίωση. Ποιός άπο τους έαυτούς μου θα έπιβίωσει; Αυτό είναι που την κάνει να δέχεται κάθε τι το μεταφυσικό με σκεπτικισμό, αυτό όμως είναι που την έκαμε να νοιώσει άπο τους πρώτους την ούσια του Πιραντελλικού έργου. Είθε άπο την πρώτη στιγμή μορφοποιημένη εκεί όλη τη δική της άγωνία για το άιώνια ροικό, το άμετάδοτο, το πρισματικό της ανθρώπινης ψυχής, και μαζί την άνάγκη της έπικωνωνίας, την άνάγκη της άποκρασταλλώσης.

★ Κάποιος είχε κάποτε την άτυχή έμπνευση να γράψη τη φράση: «Ο Άλκης Θούλος που μοιάζει τόσο θέβαιος για τις δικές του γνώμες...». Το άναφέρει ή ίδια σε ένα μικρό της δοκίμιο «Όμιλία με τη συνειδησή μου», και δίκαια έξανίσταται: «Θέβαιος έγώ; Έγώ, που πάντα διαστάζω, πάντα άμφιβάλλω, πάντα συζητώ με τον έαυτό μου γιατί τόσο πολύ ξέρω πόσο πολύπλευρη και φευγαλέα και σκεπτική είναι ή άλήθεια; Είναι λοιπόν τόσο άμετάδοτος ό ένδόμυχος κραδασμός;»

—Ναι, είναι και το ζέρομε πολύ καλό όλοι μας, γιατί όλοι μας το έχουμε ζήσει και το ζούμε. Είναι άφέλεια να πιστεύουμε πως μπορούμε ποτέ να μεταδώσουμε ή να συλλάβουμε τα πάντα, ή όλον. Μικρές άποκαλυπτικές στιγμές μās δίνουνται και αυτά σαν κάρη' έλάχισια πεδία φωτισμένα σε έναν άπεραντο σκοτεινό κύρο και ένας καθημερινός άγώνας να άποφεύγει κανείς όσο γίνεται τις θεοθητικές μικρές έτικέτες: Ο καλός, ό κακός, ό μέτριος... Πώς να κάμουν τη δουλειά τους όμως οι κριτικοί χωρίς αυτές;

★ Στο ώραίο του δοκίμιο ό Άλκης Θούλος «Οι λέξεις δεν άρκοουν», γράφει: «Ζούν οι άνθρωποι μοιραία και άδυσώπιτα παρανοώντας ό ένας τον άλλον. Η συμφωνία είναι μία παρεξήγηση. Και οι φωνές που μās έρχονται άπο μακριά και άπο το χτές διαστρεβλώνουν τη διάθεση εκείνου που τις πέταξε γιατί ό ίδιος παραμόρφωσε τη διάθεσή του για να κωρέσει μέσα σε μία φωνή. Πότε θα κατορθώσει ό άνθρωπος να είναι ό έαυτός του για τους άλλους; Πότε θα κατορθώσει ό άνθρωπος να είναι ό έαυτός του για τον ίδιο του τον έαυτό;»

Να άπαντήσουμε έμεις ο' αυτά τα έρωτηματικά, δεν χρειάζεται νομίζω. Γιατί ό Άλκης Θούλος το ζέρει πως μόνο μια άπάντηση ύπάρχει: Ποτέ! Και όμως άγωνίζομαστε, έλπίζουμε, αισιοδοξούμε οά να πρόκειται κάποτε να ζεπεράσουμε τα στενά μας όρια, να κατορθώσουμε το θαύμα. Βλέπετε πως επανέρχεται ή λέξη. Το θαύμα της δημιουργίας, το θαύμα της ανθρώπινης έπικωνωνίας, το θαύμα της ανθρώπινης προσπάθειας ζυμωμένο με την πικρή άίσθηση της ματαιότητας!..

Όταν ή κυρία Ούράνη τελείωσε την έκδοση των έργων του Κώστα Ούράνη, έμφανίστηκε πιό και ο' αυτήν έπιτακτικό το δίλημμα: Να συγκεντρώσει σε βιβλία και τη δική της σκόρπια εργασία ή όχι; Αισθάνθηκε, όπως λέει, ότι ή άπάντηση θριακόταν σε δυό φράσεις που ύπάρξαν τα πρώτα της, οι κανόνες του βίου της.

Τό ένα είναι: «Να διαμορφώσεις ώρισμένους σκοπούς και να άγωνίζεσαι γι' αυτούς, για να δημιουργείς την ψευδαισθηση ότι όλα δεν είναι περιττά και μάταια να ύπερπικας έτσι την διεισδυτική κατέβληψη».

Τό άλλο είναι άπο το βιβλίο του Χριστομένου: Η Άυτοκράτορσα της μοναξιάς: «Να γράφεις το όνομά σου στο κύμα... στο κύμα...».

Όσο και να την γοήτευε αυτό στο κύμα, όσο και να την ένιωσε δική της τη φράση, όσο και να της σφράγισε την ψυχή άπο την πρώτη στιγμή που την διάβασε, στην τελική της άπόφαση θάρυνε περισσότερο ό πρώτος κανόνας. Άνάλυσε μόνη της άκόμη, πάντα με πολλήν ειλικρίνεια, τούτη την άπόφασή της να δώσει όριστική μορφή στην εργασία της: Έγώ, γράφει, που έξάσκησα πάντα τον έλεγχο της εργασίας των άλλων, θα άποφύγω να παρδώσω και τη δική μου εργασία για έλεγχο, θα άποσυνθώ, θα τοποθετήσω τον έαυτό μου σε άπόσταση, στη σκιά, θα δραπετεύσω;

— Όχι, δειλή δεν ύπάρξε ποτέ! Σαν ζωντανός και υπεύθυνος λογοτέχνης θέλει να νιώσει αν ή φωνή της θρῖκε άπήκησε στους άλλους. Τα βιβλία της άρρισαν να έμφανίζονται ένα-ένα: Μορφές και θέματα το θέατρο. Συζητήσεις με τον έαυτό μου. Μορφές της έλληνικής πεζογραφίας. Έκδρομές και ταξίδια. Πολλά δουλειά, πάρα πολλά, πολλά βιβλία που δέχονται την κριτική τώρα των άλλων, την κατάφαση, την άρνηση, τον έπαινο, την κατάκριση. Το ζέρει και τα περιμένει και λέει: «Παρηγορία μου είναι πως ή δουλειά μου ύπάρξε τίμια και ειλικρινής και πως άντικαθεφτίζεται ο' αυτήν

πνευματική ζωή μιας εποχής σε αρκετούς τομείς). Σεμνή κουθέντα ολοκληρωμένου πνευματικού ανθρώπου που έχουμε όμως το δικαίωμα να την παραμερίσουμε. Δεν είναι μόνον η αξία του χρονικού που δικαιώνει σαν θιβλίο, είναι πάνω απ' όλα το ήθος το πνευματικό που το διαπνέει, το θάρρος της γνώμης, η προσπάθεια να δεχτεί τα νέα μηνύματα, η προσπάθεια να κατανοήσει την άλλη φωνή και μέσα από τα ερεθίσματα που της έδωσαν στην φαντασία της οι στίχοι, οι παραστάσεις, τα μυθιστορήματα ή τα διηγήματα των άλλων να εκφράσει και να μορφοποιήσει, το δικό της εσωτερικό κόσμο, τις δικές της δυνάμεις, τις δικές της συγκινήσεις, από τους ανθρώπους, το θέατρο, τα ταξίδια...

— Αλήθεια, αναρωτιόμουν, τί νόημα είχε για τον Άλκη Θρύλο το ταξίδι. Δεν είναι φυγή ούτε μοιάζει με τα ταξίδια του Κώστα Ουράνη. Δεν περιφέρει στις άκρες της Ύφης το σπλίν, την αγιάτρευτη νοσταλγία και αναζήτηση για κάτι ανέκφραστο. Όχι, αυτά όλα τα καταλαβαίνει, τη συγκινούν, αλλά δεν κυριαρχούν μέσα της. Τον κόσμο, τη φύση, τους ανθρώπους, τις πολιτείες, τα χωριά, τα τοπεία, τα βλέπει με μία δροσερή και απλοήγητο όλο περιέργεια ματιά, έφηβική θα έλεγα ματιά. Γι' αυτό είναι πάντα έτοιμη να ξεκινήσει για οποιοδήποτε σημείο της γης, ποτέ δεν κουράζεται και ποτέ δεν παραπονείται με τις δυσκολίες, γι' αυτό και σε ό,τι έχει γράψει γύρω από εκδρομές και ταξίδια, φαίνεται αυτή η δίψα της ζωής και η περιέργεια, όχι για γνώσεις και πληροφορίες, αυτά όλα ξεκινούν, αλλά για κρασμοούς, έντυπώσεις, ψυχικό εμπλουτισμό.

★ Το να ταξιδεύει κανείς μαζί με τον Άλκη Θρύλο, είναι και σε μία μικρή εκδρομή εσωτερικού, σαν αυτή που έκανε η Έθνη Έταιρία Έλλήνων Λογοτεχνών τις προάλλες, είναι ένα θαυμάσιο μάθημα για όλους εμάς τους απαιτητικούς γκρινιάρηδες, τους άδικανοιπίτους μισομένους, που κουβαλάμε μαζί μας σαν απαραίτητες αποσκευές, τη δυσθυμία μας και τα απαραίτητα μέτρα κριτικής μας ανωτερότητας.

Ο Άλκης Θρύλος και σε μικρή εκδρομή, σε μέρη που τα έχει ξαναδεί, προσδοκεί το θαύμα. Το σκέφτηκε αυτό στην Άγία Λαύρα, την παρακολουθούσα πώς κοίταζε ένα

άνθισμένο άναρχητικό, στον τοίχο του μοναστηριού. Έχει δει πολλά δάση, πολλά πάρκα, πολλά λουλούδια, όσα ελάχιστα έχουν δει. Εκείνη την ώρα, όμως, ήταν η κορφή του μοναδικού λουλουδιού σε κρώμα φούξια που άτένιζε, και το χαιρόταν, τίποτ' άλλο! Ήταν ένα μικρό θούμα και το χαιρόταν. Την κοιτούσα χωρίς με θλίψη και θυμήθηκα ένα από τα πρώτα της λυρικά πεζογραφήματα, ένα τραγούδι από τη «Δέκατη τρίτη Ώρα»:

«— Κοίταξε στο χέρι της μέσα τη μικρή - μικρή γραμμή που τόσο απότομα κορόταν... Χαμογέλασε. Κάποιος της είχε πει με λύπη που την έκρυβε σε ειρωνική διάθεση, πως η ζωή της σαν την γραμμή θα κορόταν από το μα πολύ νωρίς. Κι' έσκυψε και φίλησε με πόθο, με ευγνωμοσύνη άπερίοριστη τη μικρή - μικρή γραμμή που τόσο απότομα κορόταν τόσο νωρίς...».

Η γραμμή της ζωής στο χέρι της έλεγε πως θα φύγει πολύ νέα. Δεν μπορείτε να φαντασθήτε πόσο με συγκίνησε αυτό, γιατί ήταν άλλος ένας συγγενικός χώρος που εύρισκα με την κυρία Ουράνη. Και η δική μου γραμμή έλεγε πως θα πεθάνω πολύ νέα και ενώ είχα ζήσει αυτό το αίσθημα της περιέργειας ευγνωμοσύνης για τη μοίρα, γιατί πιστεύα, όπως λέει ο ποιητής, πως:

«Τὸν ἀγαπάει ὁ θεὸς πού θνήσκει νέος».

Το πιστεύα τότε, τώρα δεν το πιστεύω.

«— Η μοίρα με γέλασε, γράφει σε ένα φθινοπωρινό του δοκίμιο ο Άλκης Θρύλος. Η μικρή γραμμή μου είπε ψέματα!».

Ευτυχώς! Λέμε εμείς τώρα, και το λέμε με όλη μας την καρδιά, γιατί έτσι μπορούμε σήμερα να χαιρόμαστε το έργο της, να άντλούμε από την μακριά της θητεία στην Ιερή υπόθεση της λογοτεχνίας παράδειγμα εργατικότητας, ευσυνειδησίας, εντιμότητας απέναντι στους άλλους και στον εαυτό της, και μπορούμε να γιορτάζουμε επί τέλους την είσοδο της πρώτης γυναίκας στην Άκαδημία.

Όχι, στην ουσία δεν την γέλασε η μοίρα, αφού δεν έπαψε ποτέ να προσδοκεί το θαύμα!

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΣΑΡΑΝΤΗ

ΓΕΝΝΗΘΗΚΕ στην Αθήνα στα 1896 — στις 7 Ιουνίου — και μαθητεύοντας είχε δάσκαλο τον γνωστότατο παιδαγωγό και λογοτέχνη Άριστ. Κουρτίδη. Σταδιοδρομώντας στα Γράμματα συνεργάστηκε σε όλο σχεδόν τον άθην. Τύπο. Εκτός από τα 13 της βιβλία που έχει τυπώσει αυτότελώς έχει σκορπίσει υπά περιοδικά κι' εφημερίδες πλείστες μελέτες, δοκίμια, κριτικές κ.ά. Έχει δώσει πλήθος διαλέξεων κι' έχει προσφέρει πολλές υπηρεσίες σε ιδρύματα και πνευματικούς Όργανισμούς με την συμμετοχή της. Τέλος άεισημείωτος είναι η επίμελεια της έκδόσεως των ΑΠΑΝΤΩΝ του συζύγου της Κ. Ουράνη. Την άνοιξη του 1970 έξελέγη μέλος της Άκαδημίας Αθηνών. Το φιλολογικό της όνομα είναι ψευδώνυμο του πραγματικού: Έλένη Νεγρεπόντη.

Η ΚΥΡΙΑ ΕΛΕΝΗ ΟΥΡΑΝΗ

... (ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ) ΣΕ ΔΥΟ ΕΠΟΧΕΣ

ΠΕΡΑΣΜΕΝΑ μεσάνυχτα — μιá νύχτα οδύετηρη, ούτε κρύο, ούτε ζέστη, οι πολυκατοικίες άψηλές, οι δρόμοι στενοί σά φαράγγια, ο ούρανός δέ φαινόταν, ούτ' ένα άστρο δέ γυάλιζε πουθενά. Έφταιγε βέβαια κι' η μουτάδα της άσφάλτου, κι' η έρημιά στα πεζοδρόμια. Ώστόσο, το λεωφορείο έτρεχε, έτρεχε.

Στην όγδόη στάση κατέβηκε κι' ο γεραντάκος κείνος, που κοιμόταν συνέχεια. (Ο εισπράκτορας του φώναζε:

— Καλόν ύπνο παππού!..

Ώστερα χασμουρήθηκε δυνατά, κι' έδωσε σήμα στον όδηγό: «φύγε».

Το λεωφορείο ξεκίνησε πάλι.

Τώρα, από επιβάτες, δεν έμεναν μέσα παρά μονάχα εκείνος κι' εκείνη, δυο ξένοι, άγνωστοι, δεν είχαν συναντηθεί ποτέ, ούτε στο πρόσωπο δεν είχαν δει ποτέ ο ένας τον άλλον.

Εκείνος συλλογιόταν:

«Άλλη μιá μέρα άσκοπη. Εύτυχώς έκλεισαν πιá εκείνοι οι λογαριασμοί με τα μικροϋπόλοιπα. Για σκέψου, τόσο καιρό, και να μη δίνεται η έγκριση, σά νάταν... Παρ' όλ' αυτά, εκείνος ο καφές ήταν φαρμάκι. Τι περιμένεις καύμενε, άπάτη παντού. Ή μήπως το σινεμά ήταν καλλίτερο — σάχλες, ξρωτας, δάκρυα... Δεν υπάρχει κανείς, λοιπόν, να τους πει αυτουών που γυρίζουν κάτι τέτοιες θαρεμάρες, ότι η ζωή μας ξεπέρασε; Στο διάολο!..

»Δε συμφωνείτε δεσποινίς;

»Ώραιο στήθος. Και το μισάνοιχτο στόμα σου...

»Από πού να γυρίξη άραγες...; Όχι, βέβαια, από σινεμά. Τα μαλλιά είναι αναστατωμένα. Και το πρόσωπό σαν τσαλακωμένο. Ίσως από μιá γκαρσονιέρα, ή από δωμάτιο ξενοδοχείου. Το πιό πιθανό. Γυναίκες σήμερα, σου λέει ο άλλος... Και θα ξάπλωσε άσφαλώς δόλγυμνη στο κρεβάτι του. Θα του μισόκλεισε και τα μάτια, άσφαλώς. Ώστερα εκείνες οι ρόγες θα σηκώθηκαν όρθιες, σκληρές, άπιθανες...

»Σιχαίνομαι τον εαυτό μου ώρες-ώρες. Τί με πιάνει; Είναι ένα είδος αυτοεξευτελισμού όλη τούτη η ιστορία, κι' όμως του παραδίνομαι... Θυμάμαι, ήταν μιá συμπαθήτριά μου κάποτε. Μ' είχε καλέσει στο σπίτι, νάπαιζε Σόπέν. Πήγα, κι' ήταν μόνη. Ώποπετεύτηκα πως τάχε καταφέρει έτσι ξεπίτηδες. Θάπαιζε το πιάνο της, κι' ύστερα θα ξεγυμνωνόταν μπροστά μου, θάνοιγε τα χέρια της και θα φώναζε: «έλα». Ήταν ελαφρά κόκκινη. Είμουν βέβαιος πως θα τό'κανε. Παρακαλούσα από μέσα μου να τό κάνει. Μάλιστα έλεγα γιατί άργεί...

»Είμαι γελοίος, δεσποινίς. Τι σχέση έχει τώρα τ'όνα με τ' άλλο, έσεις, εκείνη, εγώ... Ώστόσο, γιατί όχι, εκείνη βέβαια είναι ένα παρελθόν, αλλά συνδέεται με το παρελθόν το δικό μου, κι' εγώ το κουβαλώ μαζί μου αυτό το παρελθόν. κι είμαι τώ...

ΕΚΕΙΝΟΣ ΚΙ' ΕΚΕΙΝΗ

★

Διήγημα

σα σ' ένα όχημα μέσ' στο όποιο θρικόσαστε κι' έσεις, αναπνέουμε τον ίδιο μολυσμένο άέρα, τρανταζόμαστε μαζί, καθόμαστε πάνω σε καθίσματα που έχουν την ίδια σύνδεση... Άλήθεια, θα σ'ας πείραζε νάρθω και να καθήσω δίπλα σας;... Δηλαδή, τί θα σ'ας πείραζε; Άς πούμε πως έτσι είχαμε βρεθεί απ' την αρχή, μέσ' στο γεμάτο λεωφορείο. Έπειτα ο κόσμος έφυγε, βρεθήκαμε δίπλα-δίπλα. Τι σημασία έχει;

»Θέλω να πάω κοντά της. Θέλω να πάω κοντά της — τίποτ' άλλο. Έτσι, μόνο να νοιώσω πως είμαι κοντά σ' έναν άλλον άνθρωπο. Θ' άγγίζουμε μόλις. Κάτι είναι κι' αυτό. Έδώ που κάθομαι, είναι πολύ έρημος ο κόσμος. Ένώ εκεί, πλάι-πλάι... Είναι μιá διαφορετική αίσθηση ν' άκουμπάς έναν άνθρωπο. Κι' αν κάτι σου συμβή ξαφνικά, μιá σκοτοδίνη, άς πούμε, μιá συμφοράση, μιá θλάβη στην καρδιά, άρπάξεις το χέρι του άλλου σου, το σφιγγεις...

»Θά σ'ας πείραξη, δεσποινίς;... Θα τραβηχτείτε; Ή θα καλέσετε τον εισπράκτορα; Μήν το κάνετε. Είμαι τριαντατριώ χρονώ, ζω σ' ένα μοναχικό δωμάτιο, πηγαίνω μόνο απ' τα μεσάνυχτα και πέρα, τη μέρα έχω σκυμένο συνέχεια το κεφάλι μου πάνω απ' τα βιβλία της εταιρίας, χρεώσεις, πιστώσεις, τιμολόγια, χαρτόσημον εισεπράχθη, συναλλαγματικές, πελάτες μπαίνουν, βγαίνουν, δε βρίσκω ούτε μιá στιγμή καιρό ν' ανταλλάξω δυο λόγια, να ρωτήσω για τη ζέστη, άς πούμε, ή για τη θροχή, λοιπόν σιγά-σιγά το ξέχασα πως οι άνθρωποι ρωτούν άνάμεσα ο ένας τον άλλον παρόμοιες κοινοτυπίες, τουλάχιστο να θυμίζουν στον εαυτό τους ότι ζούν μ' άλλους μαζί... Θα μου πητε, βέβαια: «τί με νοιάζει έμένα»; Σωστά. Για σ'ας σημασία έχει πως ένας ξένος, ένας δόλτελα άγνωστός σας, ήρθε κι' άκούμπησε μόλις άπάνω σας. Κι' άς μήν είναι τίποτα αυτό μπροστά στην άποτρόπαιη κι' ασύδοτη κακομεταχείριση του γυμνού σου κορμιού με τις όρθιες ρόγες, από κείνον τον άλλον, στη γκαρσονιέρα του, ή στο δωμάτιο του κακόφημου ξενοδοχείου...

»Με συγχωρείς — με συγχωρείτε δεσποινίς... Άπό πού στο διάολο ξεφτυρώνουν τόσες κακίες μέσα μου... Άπ' όσο θυμάμαι, ποτέ άλλοτε δε με ξανακάλεσε σ'αυτό το σπίτι του, ούτε για να μου παίξη Σο...

πέν... Έκεινή ή Ιστορία — δέ θέλω νά σάς πώ τή συνέχειά της, είναι τόσο μελαγχολική...
»Αλλά, γιατί νά μιλούμε γιά μένα μόνο; Μιλείστε μου γιά σάς, θά ευχαριστηθώ πάρα πολύ. Έχετε ένα λυπημένο ύφος. Γιατί; Άν δέν είναι άδικα κρίσιμα, μπορείτε νά έμπιστευθήτε στην έχεμύθειά μου, Όσο γιά τ' άλλα, γιά τή γκαρσονιέρα και τά παρόμοια — είμαι φρικτός άληθινά, άλλ' επίτελους φανήτε λιγάκι έπιεικής. Θέλετε νά κατέβουμε μαζί άπ' τή λεωφορείο; Θά περπατήσουμε στην έρημη νύχτα. Μή μου άπλώσετε ούτε τή χέρι σας. Μόνο αυτό, νά περπατήσουμε μαζί, έσεις κι' έγώ, ένας άνθρωπος μ' έναν άλλον άνθρωπο, δυό άναπνοές κοντά- κοντά, είναι τόσο σπάνιο. Θά μιλήσουμε γι' άσχετα πράματα. Σάς άρέσει ή μουσική; Η λογοτεχνία; Έχω διαβάσει άρκετά διηγήματα τού Γκνύ ντέ Μω- πασάν και άλλων. Επίσης ξέρω τήν «Ιστορία ενός άπόρου νέου». Η μουσική είναι ένα μυστήριο — δέ συμφωνείτε; Έπίσης μ' άρέσει ή θάλασσα. Όχι πώς ξέρω νά κολυμπήσω. Δέ μου δόθηκε, άλλωστε, ή ευ- καιρία ν' ασχοληθώ ποτέ. Άλλά καμμιά φορά, σάν τύχει και βρεθώ μπροστά της, αυτό τή γαλάζια χρώ- μα της, αυτή ή άπεραντωσύνη της... — δέν ξέρω νά σάς τά πώ...

»Λοιπόν, ξέρετε, έτσι όπως περπατούμε τώρα δίπλα-δίπλα και κουβεντιάζουμε σιγαλά, ή πρώτη έντύπωση πού δίνουμε, είναι ότι είμαστε έρωτευμέ- νοι. Τι άστείο! Άν είναι ποτέ δυνατό ν' άλληλοε- ρωτευτούν ο ένας τόν άλλον δυό άνθρωποι πού μόλις γνωρίστηκαν. Προφταίνουν; Ό έρωτας, έχω τή γνώ- μη πώς θέλει κάποια προετοιμασία, κάποια γνωρι- μιά, μιάν ώρισιμένη θερμοκρασία. Δέ συμφωνείτε; Ό- στόσο, δέν είναι άσχημο... Φυσικά μιλώ γιά τόν έρω- τα, γιά μέσ τους δυό... Για σκεφτείτε το, νά σάς ά- γαπώ, μάλιστα νά σάς άγαπώ μ' εκείνο τή πάθος πού δέν ξέρει δρια, βγαίνει άπ' τήν καρδιά σάν ποταμός άπό φλόγες, σάς άγκαλιάζει, χύνεται μέσα στόν κό- σμο, άγκαλιάζει τή σύμπαν, φτάνει ως τή Θεό. Ρο- μαντισμοί; Τι σημασία έχουν οι δροι. Τό θέμα είναι τή τι αισθάνεται κανείς. Τότε πιά δέ θά σάς έλεγα «έσεις». Αυτός ο πληθυντικός έγινε πιά πολύ γιά νά χωρίζη τούς ανθρώπους. Είναι σάν ένα φράγμα, πού κρύβει τή θέα τών συνομιλητών. Σάς παρακαλώ, άς τή γκαρσονιέρα. Θέλω νά σάς δω όπως είστε. Γυ- μνή. Γυμνή, δέν έννοώ αυτό πού... Άν και... Έπι- τέλους, θάταν κακό νά σ' άρπάξω και νά σέ σφίξω στην άγκαλιά μου, νά ρουφήξω τά χείλια σου, νά... Καταδυναστεύομαι. Δέν έννοώ μονάχα τις πράξεις. Είναι πολύ άπλές. Μπορεί και τις κάνει ο καθένας. Τό ζήτημα είναι νά τή θέλεις κι' έσύ, νάμαστε έγώ κι' έσύ μιά θέληση, μιά κατεύθυνση. Άς είναι γιά μιά φορά μόνο σ' όλη τή ζωή. Άλλά νάνα όλη ή ζωή δοσιμένη μέσα σ' αυτή τή φορά μόνο. Τό πέν. Σά δυό άστρα, πού τινάχτηκαν άπό διαφορετικά ήλια-

κά συστήματα, μέσα στό χάος, και ξαφνικά συναντή- θηκαν, κι' ή πυρακτωμένη τους μάζα έγινε ένα, έ- να σώμα, τίποτα πιά δέν μπορεί νά τή ξεχωρίσει...
»Υστερα θά μείνουμε ώρες στό κρεβάτι, κολλημένοι ο ένας άπάνω στόν άλλον, σά νάνα γιά πάντα. Άν θέλεις, θά σου μιλήσω γιά όλη μου τή ζωή, άπ' τά παιδικά μου χρόνια. Πρέπει νά μάθεις ότι άγαπούσα πολύ τά λουλούδια. Και τά μερμήγκια... Δόσ' μου τή χέρι σου — θά σέ πείραζε νά τή κρατώ; Λοιπόν, ναι, άγαπούσα και τά μερμήγκια. Μόνο πού αυτά δέν έ- χουν χέρια. Ήταν τή μόνο μου παράπονο μαζί τους, όταν στεκόμουν πάνω άπ' τις φωλιές τους, και τά- βλεπα νά τρέχουν γιά δουλειές. Δέν τά ένοχλούσα. Σεβόμουν τή μόχθο τους. Όμως, όταν στεκόταν κανένα ξαφνα και με κοίταζε, προφταίναμε και λέγαμε μαζί ένα σωρό πράματα. Άλλά με στεναχωρούσε πού δέν είχαμε κανένα άλλο δείγμα έπαφής. Μπο- ρεί και νά κοροϊδεύμασταν μεταξύ μας, ποιός ξέ- ρει. Με τά χέρια είναι διαφορετικά. Είναι δυνατό νά μη μιλούν τά στόματα, κι' όμως νά μιλούν τά χέρια, έτσι όπως ζεστά και τρυφερά σφίγγει τήνα τ' άλλο... Τι ζεστό και τρυφερό πού είναι τή χέρι σου. Είναι μεγάλο πράμα αυτή ή αισθήση. Σ' άκουμπώ. Κι' ά- κούω πλήθος μηνύματα. Μή μιλάς. Θά σπαάσω κι' έγώ. Είναι σάν τή μουσική, πού είναι μυστήριο και μιάς ένώνει. Σσσσ, τώρα σ' άκούω άλλοιώς...»

Έκεινή έλεγε μέσα της:
«Δέ θά ξαναπάω! Δέ θά ξαναπάω! Τι νομίζει λοιπόν; Πώς είμαι μόνο γι' αυτό; Ύστερα, σου λέ- ει έρωτας. Δηλαδή κρεβάτι μονάχα. Σιχαίνομαι τόν έαυτό μου, περασμένα μεσάνυχτα, τόσες ώρες. Άφού τόξερα άπό πρίν πώς όλα θά γίνονταν όπως κάθε φο- ρά, τά ίδια, τά ίδια, χωρίς καμμιάν άλλαγή. Χαμέ- νος καιρός στό δρόμο πρώτα, λόγια, λόγια, άνοησίες, τή ποδόσφαιρο, σά νά με νοιάζει έμένα γιά τή ποδό- σφαιρο, ύστερα οι σαχλαμάρες με τούς φίλους του, χίλια-δυό ξεκαρφωτα πράματα, βλακειές, γιά τις γυναίκες, γιά τήν άστροναυτική, γιά τούς μετανά- στες, ύστερα τή έρημο κέντρο. Τι έκνευριστικό, ν' άκούη κανένας συνέχεια έξω άπ' τή παράθυρο τή μονότονη φασαρία τής θάλασσας. Και νάνα σκοτά- δι. Και μέσα τά φώτα νάνα χαμηλά. Γιά ποιό λόγο; Άλλοιώς τά φανταζόμουν όλα. Η ζωή κοιτάζει μπρο- στά, τή παρόν προετοιμάζει τή αύριο, αν δέ σκεφτού- με νά φτιάξουμε αυτό τή αύριο, πώς θά τή φτιάξου- με — τί νόημα έχει τή παρόν; Δέν τόν νοιάζει, λέει. Κάθομαι και τόν κοιτάζω μ' άπορία, και ξαφνικά μ' άρπάζει βία, με παίρνει και φεύγω άπ' τή κέν- τρο, ή θάλασσα μουγκρίζει συνέχεια, ο άέρας έξω τρελλάινει τά πρόσωπα, κι' αυτός με τραβά, στην άλ- λη γωνία είναι τή ίδιο πάντα φτηνό ξενοδοχείο... Ω, οι συνομιλίες έπρεπε νάνα πιά άπλές, προπάντων ά- νάμεσα σέ δυό ανθρώπους πού... Φαίνεται ότι γελεί- μαι κατά τόν πιά ταπεινό τρόπο... Τότε γιατί νά ξα-

ναπηγαίνω; Γιατί νά ξαναπάω;...
»...Τι γελίο πού είναι πού είναι κείνος κεί! Και τι άδειο πού είναι τή λεωφορείο! Έχω ένα φόβο μέ- σα μου, ένα κλειστό αισθήμα, δίχως διέξοδο. Κι' έ- κείνος με κοιτάζει. Τι ήλίθιο πού είμαι! Κι' άσφαλώς θά λή μέσα του: «μιά γυναίκα, τί γυρεύει μέσα σ' ένα άδειο λεωφορείο, τέτοιαν ώρα; τή δίχως άλλο άπό κάποιο πονηρό μέρος θά γυρίζη, μπορεί λοιπόν νά τή διαλαρώσης...». Δέσ' το, τή λέν τά μάτια του... Λοιπόν ναι, κύριέ μου, άφού σ' ενδιαφέρει. Πέφτουμε σ' ένα κρεβάτι μ' άσπρα σεντόνια, τά σεντόνια είναι φαινομενικά καθαρά, ποιός ξέρει όμως πόσα κορ- μιά ξαπλώνουν στά ίδια αυτά σεντόνια κάθε μέρα. Ύστερα... Ύστερα είναι τή ίδιο φρικτά κάθε φορά: μουγκρίζει, μουγκρίζω, παλεύουμε, είναι σά νάμα- στε μιά άλλη σφαίρα εκείνος, μιά άλλη έγώ, ο κα- θένας αγωνίζεται γιά τόν έαυτό του, ή μάχη είναι ο- λότελα προσωπική, και στό τέλος σέ περιμένει πάν- τα μιά δραματική ήττα, πού ύστόσο έχει όλα τά χυ- ρακτηριστικά μιάς ήκανοποίησης... Κατάλαβες; Ό- χι; Τόσο τή χειρότερο γιά σένα, γιά μένα...
»...Είναι άπίθανο νάνα ένας έγκληματίας; Διό- λου παράξενο νά μελετά νά μ' ακολουθήση μόλις κα- τέθω, και... Έχει γούστο! Τι περιμένει κανένας άπό χαμένα κορμιά πού κυκλοφορούν τέτοιες ώρες, με τόλά μάτια, μ' άχαρητηρήση όψη... Θά μπορεί νά μου πη: τή κορμί σου ή τή ζωή σου. Άλήθεια, δέν έχει τίποτα καλύτερο άπ' αυτό τή κορμί μιά γυναί- κα; Πώς θά μπορούσε νά γελάση κανένας πιά τραν- ταχτά, πιά χλευαστικά! Είναι θέμα προορισμού, θέ- βαια. Άλλά γιά ποιόν προορισμό πρόκειται; Στο σπίτι έχω ένα θαλάσσι οπάλινο. Πολλές φορές με πιάνει μιά έπίμονη ταραχή μιά μου σπάσει και τή χάσω. Τό ξέρω, είναι ένας άδικαιολόγητος πανικός. Θά μπορούσα μιά χαρά ν' αγοράσω ένα έποιοδήπο- τε άλλο. Και πανομοιότυπο άκόμα. Μόνο πού δέ θά είναι τή ίδιο, δέ θά είναι αυτό, κι' αυτό, άμέσως-ά- μέσως, άποκτά έναν προορισμό, πού βγαίνει άπ' τή μοναδικότητά του: νά είναι γιά μένα, δικό μου, ά- ποκλειστικά, μονάχα αυτό, σά νάγινε μόνο γιά μέ- να... Άλλά γιατί σου τά λέω όλ' αυτά; Στο κάτω - κάτω έσύ μπορεί νά μην πιστεύεις στή μοναδικότητά των πραγμάτων. Πώς θά συνεχισθούμε; Μοιάζου- με τόσο με τά κύματα, πού, παρ' όλο ότι είναι πλη- θος, ότι ταξιδεύουν δίπλα-δίπλα, έχουν σχεδόν τή ίδιο πρόσωπο, τις ίδιες φωνές, άκόμα τήν ίδια κα- τεύθυνση, ίσως τόν ίδιο προορισμό — πόσο με σο- κάρει ή λέξη! — όμως δέν μπορούν ν' άκουμπήσουν ποτέ τήνα τ' άλλο, δέν άκουμπουν μεταξύ τους πο- τέ...»
— Όγδότη!

Ήταν ή φωνή τού εισπράκτορα, πού άριθμούσε τις στάσεις. Ήταν κουρασμένη, άτονη, μπορεί και λίγο βραχνή. Τό λεωφορείο έκοψε ταχύτητα.

Έκεινος άναρωτήθηκε: «Άραγες θά κατέθη έ- δω»;
Έκεινή συλλογίστηκε: «μπορεί νά κατέθη έδώ επί τέλους θ' άπαλλαγώ άπ' τήν ένοχλητική πα- ρουσία του».
Ό οδηγός κοίταξε μέσ' άπ' τή μικρή καθρέφτη του τούς επιβάτες. Δέ σάλεφε κανείς. Ό εισπράκτωρ περίμενε δυό στιγμές, παίζοντας τά μάτια του, μιά σ' εκείνον, μιά σ' εκείνην. Ύστερα φώναξε στόν οδηγό θαρραστημένα:
— Φύγε.

Τό λεωφορείο άνοιξε ταχύτητα, έπιασε πάλι νά τρέχει σάν πρίν.
Έκεινή συλλογίσταν:
«Τρέχουμε ξανά. Άς πούμε πώς δέ θά σταμα- τήσουμε ποτέ, πώς ο δρόμος τούτος είναι άτέλειωτος, και πάει, ως τή τέλος τού κόσμου, μέσα στην νύχτα. Ύστερα άπ' τή τέλος τι είναι; Ίσως ένας γκαρσονιέ- ρος. Και φτάνουμε εκεί, στά χείλια του, κι' ο εισπράκτωρ λέει: «τέρμα», και δέν κατεβαίνει κανείς, ούτε κεί- νος, ούτε γώ... Μά ποιός είστε, κύριε, πού μ' ακολου- θάτε ως τήν άκρη τού κόσμου; Άληθινά, ένας έγκ- ληματίας; Λοιπόν, τή πρόσωπό σας μου θυμίζει μιά ιστορία άπό έφημερίδα. Ένας μεθυσμένος έσπασε μιά βιτρίνα τή νύχτα, άρπαξε μιά κούκλα, άπ' αυτές τις μεγάλες πού είναι γιά τή μόδα, τήν ξέσκισε, τήν ξέγυσε άπ' τή κλαδιώτ μετάξι πού τήν είχαν ντυ- μένη, και κοιμήθηκε μαζί της ως τή πρωί. Άκου- σα πού τή συζητούσαν κάπου, κι' ένας είπε πώς τή θέμα τούφερνε αναγούλα. Δέν ξέρω γιατί, ένοιωσα συμπάθεια γιά κείνο τή άγνώμον πλάσμα. Ύστερα ή συζήτηση γύρισε στό αν θά γίνει πόλεμος ή όχι. Η μάλλον στό αν πρέπει νά γίνη πόλεμος ή όχι. Ένας έλεγε πώς ναι, πρέπει. Δέ έλέπετε τι γίνεται στό Βιέτ - Νάμ; Πώς θά ξεκαθαρίση ή ήρα άπ' τή σι- τήρι; Δέν ξέρω τι έννοούσε μ' αυτό, ποιό ήταν ή ήρα και ποιό τή στήρι. Έμένα ο νους μου έτρεχε στό ότι δέ θά προλάβω νά γίνω μητέρα. Αυτό τή ανατρι- χιασμο, αυτό τή σπαρτάρισμα, νά ξέρης πώς μέσα σου ένας καινούργιος άνθρωπος γίνεται... Κι' ίσως εκείνος ο άλήτης, πού πλάγιασε με τήν κούκλα, νά συλλογίσταν ότι... Θεέ μου, δέν ξέρω τί άλλο νά σκεφτώ...»

»Μήπως θά κατεβήτε έδώ; Χμ, είναι άστείο, άλ- λά — ξ ναι, δέν είναι άσχημη ή παρέα μας. Άν κα- τεβήτε κι' έσεις, δέ θά μείνη τίποτα γύρω...»
Έκεινος έλεγε στόν έαυτό του:
«Δέν ύφελει σέ τίποτα ή σιωπή. Μπορεί και νά μιά άπατά. Τότε ή άμυνά μιά άπέναντί της είναι ή φιλολογία. Στο δάθος πιστεύουμε ότι τήν έξευμενί- ζουμε. Η ούσία όμως είναι ότι μιάς χωρίζει. Γιά ο- νομα τού Θεού, μίλησε, πές κάτι, άγαπημένη, άς εί- ναι γιά τ' άστρα, γιά τή σκοτάδι, γιά τόν καιρό, γιά κείνο τή έρημο σκυλιά... Σ' άρέσουν τά σκυλιά; Σ'

έμένα — να σου πω, από μικρός τὰ σιχαινόμουν. Κουβαλοῦν ἕνα σωρὸ ἀρρώστειες — ἔτσι δὲν εἶναι; Ὅστόσο, δὲ θάχα ἀντίρρηση ν' ἀποκτούσαμε ἕνα, ἂν θὰ τῷθελες κι' ἐσύ... Εἰλικρινὰ σου λέω, δὲ θάχα ἀντίρρηση γιὰ τίποτα, πὺν θὰ τῷθελες ἐσύ. Ἄλλωστε, αὐτὸ δὲν εἶναι εὐτυχία; Αὐτὴ ἡ χαρὰ νὰ σου κάνω μιὰ χάρη, μιὰ ἐπιθυμία...; Μὴν κατεβείς σ' αὐτὴ τὴ στάση. Ἡ, ἂν θέλεις, ἄς κατεβούμε κι' οἱ δυό. Δὲν εἶναι κακό. Θὰ σὲ συνοδέψω ὡς τὸ σπίτι. Ὑπάρχουν τόσοι παληάνθρωποι στοὺς δρόμους τέτοιες ὥρες. Τὰ μάτια μου ἔχουν δεῖ πολλά. Περπατᾶς ἀμέριμνη, κι' ἄξαφνα πετιέται κάποιος μπροστά σου, παραφύλαγε μὲς στὸ σκοτάδι, παρουσιάζεται ξαφνικά μὲς στὴν ἔρημιά, σου φιμώνει τὸ στόμα, σ' ἀγκαλιάζει παράφορα, σὲ ρίχνει χάμου... Ἄν εἶμαι δίπλα σου, δὲ θὰ τὸ τολμήση. Κι' ἂν τὸ τολμήση, θὰ τιναχθῶ δλόξια ἐπάνω του, θὰ τὸν ἀρπάξω ἀπ' τὸ λαιμό, μιὰ δυνατὴ γραθιά θὰ τὸν πετάξω μέτρα μακριά, θὰ ξαναορμήσω ἀπάνω του, ἀλλοιμόνὸ του ἂν δὲν προλάβῃ νὰ τὸ βάλλῃ στὰ πόδια...

»Κινηματογράφος — ἀστείες ἐπιρροές.
»Ἄλλωστε, ὑπάρχει ἡ πιθανότητα ὁ ἄγνωστος νὰ μὴν τὸ βάλλῃ στὰ πόδια. Ὅλες οἱ περιπτώσεις εἶναι δυνατές. Καὶ φυσικά, βλα τὰ σημεῖα μποροῦν νὰ σὲ φέρουν σ' ἀδιέξοδο. Καὶ τότε; Μιὰ ἄθλια περιπέτεια εἶναι πάντα μιὰ ἄθλια περιπέτεια. Ὅχι, τίποτ' ἀπ' ἐλ' αὐτά. Σὲ θεβαιῶ, συμβαίνουν τόσο σπάνια. Δὲ μ' ἔχεις ἀνάγκη. Κι' οὔτε θάθελα νάρθω μαζί σου ἀκριβῶς γιὰ λόγους ἀνάγκης. Δὲ θάχε ἀξία. Τὸ σημαντικό εἶναι ἄλλο. Ἐσύ κι' ἐγώ, αὐτὴ ἡ ἀνάγκη, τὸ χέρι σου, τὸ χέρι μου, νὰ δρεθοῦν ξαφνικά δίπλα-δίπλα, μέσα σὲ δισεκατομμύρια ἄλλα χέρια, καὶ ν' ἀπλωθοῦν τὸ ἕνα πρὸς τὸ ἄλλο, καὶ νὰ σφιχτοῦν, σὰ νὰ γνωρίζμασταν ἀπὸ χρόνια...

»Ὁ, μὴν κατεβείς ἐδῶ. Ἡ, ἂν ναί, πὲς μου του ἐγκαίρως, μὴ μοῦ στερήσεις αὐτὴ τὴ χαρά...
— Ἐνάτη!

Πάλι ὁ εἰσπράκτωρ.
Πάλι κόψιμο ἢ ταχύτητα.
Πάλι κοίταγμα ὁ ὁδηγὸς στὸ καθρεφτάκι.
Δὲ σαλεύει κανεὶς.

Ἔστερα πάλι ἐκεῖνο τὸ «φύγε», τὸ ἴδιο βαρυστημένα, κι' ὁ ὁδηγὸς πάτημα στὸ γκαζί, καὶ τὸ λεωφορεῖο νὰ τρέχῃ ξανά.

Ἐκεῖνη διαλογιόταν:

«Λοιπὸν δὲν ἔχει τέλος ὁ κόσμος...; Ποῦ θὰ κατεβῆς κύριε; Πάρτο ἀπόφαση, νὰ ξεμπερδεύουμε. Δὲν ἔχω καμμιά δρεξή γιὰ παρατράγουδα. Πολλὰ εἶπα-με κιόλας. Βαρέθηκα. Κι' ἀργήσαμε. Ἐνας αἰώνας εἶναι ἀπ' τὴ στιγμή πὺν μπήκα σὲ τοῦτο τὸ ἀναθεματισμένο λεωφορεῖο. Μόλις πάω σπίτι, θὰ πέσω κατευθεῖαν στὸ κρεβάτι. Μὲ τὰ ρούχα. Θὰ χῶσω τὸ πρόσωπο στὸ μαξιλάρι. Αἰσθάνομαι σὰν ἕνα

βιβλίο ἀδιάβαστο. Τὸ παίρνεις στὰ χέρια, τὸ βλέπεις ἀπὸ δῶ, ἀπὸ κεῖ, πιθανὸν νὰ φτάνῃς νὰ κόβῃς καὶ τὰ φύλλα του, ὕστερα τὸ βάζεις στὴν ἄκρη ἀδιάβαστο, ἀδιάβαστο...

»Ἐνάτη δὲν εἶπε ὁ εἰσπράκτωρ; Ὁραία. Ἐνδεκάτη, εἶναι ἡ στάση μου καὶ κατεβαίνω. Τ' ἀκούτε κύριε; Ἐνδεκάτη. Ἐν-δε-κά-τη! Ἔστερα, καληνύχτα. Δὲ θὰ μὲ ξαναδῆτε, δὲ θὰ σᾶς ξαναδῶ. Ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται πανομοιότυπα — ἔτσι δὲν εἶναι; Οἱ ἄνθρωποι συναντιοῦνται, κοιτάζονται μιὰ, ὕστερα ὁ ἕνας προσπερνᾷ τὸν ἄλλον, χάνονται, κι' ὁ καθένας μένει μὲ τὰ δικά του, ἐγὼ μ' ἐκεῖνον στὸ μακρινὸ ἐρημικὸ κέντρο, ὕστερα στὸ φτηνὸ ξενοδοχεῖο, στὸ πολυμεταχειρισμένο κρεβάτι, χωρὶς ντροπὴ, χωρὶς συνέπεια, χωρὶς ἐλπίδα, κι' ἐσεῖς, ἐσύ, ἕνας ἄγνωστος, πὺν οὔτε νὰ μὲ σκοτώσης δὲ θὰ ἐρίσκῃς πὺς ἀξίζει...

»Ἐνδεκάτη λοιπὸν, κι' ὄλα τέλος...»

Ἐκεῖνος ἔλεγε:

»Ἐνάτη εἶπε ὁ εἰσπράκτωρ. Δεκάτη, ἡ ἄλλη, εἶναι ἡ δική μου. Πρέπει νὰ κατεβῶ. Πὺς ξαφνικά θὰ τελειώσῃ τούτη ἡ μικρὴ περιπέτεια...; Ἄν δὲν κατεβαίνα... Ὁς ποῦ, ὅμως; Ὁ εἰσπράκτωρ τὸ δίχως ἄλλο θὰ μ' ἔχη δεῖ ἀπὸ προηγούμενες φορές. Τόσα χρόνια κατεβαίνω στὴ δεκάτη. Καὶ πάντα ἔτσι, περασμένα μεσάνυχτα, μ' ἕνα λεωφορεῖο ἄδειο. Θα μὲ ξέρῃ. Ἄν δὲν κατεβῶ, θὰ παραξενευτῇ. Θὰ μὲ παρακολουθήσῃ, θ' ἀναρωτηθῇ γιατί. Μπορῶ νὰ τὸ κάνω; Τουλάχιστο, ἂν ἤξερα πὺς ἐκεῖνη θὰ πῆ ναί. Ἄν ὅμως πῆ ὄχι; Ἡ, ἂν θάλλῃ τίς φωνές; Τότε πρέπει νὰ τὸ κόψω δρόμο. Ταπεινώση. Νὰ μὴ φύγω; Μπορεῖ ν' ἀκούσῃ τίς φωνές τῆς κανένας νυχτερινὸς σκοπὸς, ἢ τίποτα ἀργοπορημένοι διαβάτες, νὰ τρέξουν, νὰ μὲ πιάσουν, ν' ἀρχίσουν νὰ μὲ χτυποῦν... Πὺς νὰ τοὺς δώσω νὰ καταλάβουν; Τί νὰ τοὺς πῶ; Ποιὸς θὰ μὲ πιστέψῃ;...

»Κι' ὅμως εἶναι ἀνάγκη, σᾶς διαβεβαιῶ δεσποινίς, πιστέψετε τὴν πρόθεσή μου, μὴ μοῦ πεῖτε οὔτε τ' ὄνομά σας — οὔτε τ' ὄνομά σου ὅσο γλυκὸ κι' ἂν εἶναι. Θὰ μοῦ φτάνῃ μονάχα αὐτὸ, νὰ περπατήσω δίπλα σου, ἔχω τόσα χρόνια νὰ περπατήσω δίπλα σ' ἕναν ἄνθρωπο, μὴ μοῦ τ' ἀρνηθεῖς...»

Ἐκεῖνη συλλογιόταν:

«Ἐνδεκάτη, τὸ εἶπα πολλές φορές. Καὶ τέλος. Ὅλα τέλος, ἀκόμα κι' ἡ ἐλπίδα νὰ κατεβούμε μαζί, νὰ περπατήσουμε μαζί. Ναί, γιατί σου φαίνεται παράξενο; Μοῦρθε ξαφνικά στὸ νοῦ, καὶ δὲν τὸ βρίσκω κακό. Ἀντίθετα μάλιστα, θάταν παρηγοριά. Κι' ἴσως... Ἄλλὰ φαίνεται πὺς δὲ γίνεται, ὄχι. Ἐσύ θὰ κατεβῆς ἐδῶ, στὴ δεκάτη, ἢ παραπέρα; Τί κριμα! Ἄν κατεβαίναμε μαζί, κι' ἂν τυχαῖα περπατούσαμε δίπλα-δίπλα... Εἶναι τόσο σπάνιο νὰ ταιριάζουν τ' ἀνθρώπινα εἴματα... Λέω ἂν... Θὰ μπορούσε νὰ μοῦ

πῆς ἕνα λόγο... Κι' ἐγὼ πάλι θὰ μπορούσε νὰ σ' ἀπαντοῦσα... Ποῖς ξέρεῖ...»

»Ανασαλεύεις. Θὰ κατεβῆς;..

»Μιὰ στιγμή, ἔχω μιὰ ἰδέα... Ναί, δὲν τὸ βρίσκω κακό, θέλω νὰ περπατήσω, ἕνας μικρὸς περιπατος κάνει πάντα καλὸ. Ἐπειτα, ὁ δρόμος δὲν εἶναι πολὺς, δεκάτη ὡς ἐνδεκάτη δὲν εἶναι τίποτα, ναί, θὰ κατεβῶ κι' ἐγὼ ἐδῶ, μαζί — θὰ σᾶς πείραζε νὰ περπατήσουμε μαζί; Τί σημασία ἔχει πού... Βέβαια, εἶναι φοβερὸ νάρχωμαι ἀπὸ ἕνα ἄλλο κρεβάτι, καὶ νὰ γυρεύω περασμένα μεσάνυχτα μιὰν ἄλλη συντροφιά, ἀλλά, ἀλήθεια σᾶς λέγω, πνίγομαι, βουλιάζω, καὶ δὲν εἶναι ὁ κόσμος τέτοιο τέλμα, δὲν μπορεῖ νὰναι αὐτὴ ἡ μοῖρα μας, τουλάχιστο ἄς μιλήσουμε πάνω σ' αὐτὸ, νὰ διαλυθοῦν οἱ αὐταπάτες...»

Ἐκεῖνος ἔλεγε:

«Δεκάτη, πλησιάζουμε, πρέπει νὰ κατεβῶ, ὁ κανόνας τόσα χρόνια, ὁ νόμος, δὲν ξέφυγα ποτέ. Ὁ εἰσπράκτωρ μὲ κοιτᾷ. Νοιώθω τὸ βλέμμα του ἀπάνω μου. Εἶναι σὰ νὰ μὲ ρωτᾷ: «Μὰ δὲ θὰ κατεβῆς; Γιατί δὲν ετοιμάζεσαι;» Στὸ διάολο! Τί σὲ νοιάζει ἐσένα; Μὲ ποιὸ δικαίωμα μὲ ἐλέγχεις; Ὅχι, δὲ θὰ κατεβῶ! Ἄλλαξα σπίτι, ἄλλαξα στάση, ἄλλαξα μέσα μου. Μιὰ ἀπόπειρα. Εἶναι δικαίωμά μου. Ὅχι, κοίτα με ὅσο θές. Σφυρίζω. Πέρα βρέχει. Δὲ σου δίνω σημασία. Τί ὄραια πὺν εἶναι τὰ πεζοδρόμια τῆ νύχτα! Ἄφου δὲν κατεβαίνει ἐκεῖνη, δὲν κατεβαίνω οὔ-

τε γώ. Θὰ τὴν ἀκολουθήσω ὡς τὴν ἄκρη τοῦ κόσμου. Φύγε. «Φύγε!» Ὅριστε, σοῦ γυρίζω τὰ νῦτα μου!»

Ὁ εἰσπράκτωρ:

— Δεκάτη, Κύριοι!

— Ναί, ἀκούστηκε μιὰ ἀδύνατη φωνή.

Ἐκεῖνος τᾶχασε. Ποιὸς μίλησε; Στράφηκε.

Ἐκεῖνη κιόλας ἦταν ὄρθια.

Ἐκεῖνος κοίταξε παραξενεμένος τὸν εἰσπράκτωρα. Ὁ εἰσπράκτωρ τὸν κοίταζε ἐκπληκτος. Τὸ λεωφορεῖο ἔκοψε ταχύτητα. Ἐκεῖνη εἶχε φτάσει στὴ μπροστινὴ ἔξοδο. Ἐκεῖνος εἶχε μείνει μετέωρος. Ὁ εἰσπράκτωρ τὸν κοίταζε. Τὸ λεωφορεῖο στάθηκε. Τί νᾶλεγε τώρα μέσα του ὁ εἰσπράκτωρ; Ἡ ἀγωνία του κορυφώθηκε. Δεκάτη ἦταν ἡ στάση του. Γιατί δὲν τὸν εἰδοποίησε πὺν μπροστά; Τί εἶχε συμβεῖ; Εἰσπράκτωρ!

Τὸ λεωφορεῖο στάθηκε λίγο ἀκόμα — δευτερόλεπτα.

Ἐκεῖνη κατέβηκε, μὲ δυὸ χεῖλια ἄσπρα ἀπ' τὴν ἀπελπισία, δὲν εἶχε προλάβει ν' ἀναβάλῃ. Ἐκεῖνος ἔμεινε, μὲ δυὸ μάτια πνιγμένα ἀπ' τὴν ἔρημιά, παραξενεμένος, ἀναρωτώντας γιατί εἶχε ἀναβάλει.

Τὸ λεωφορεῖο ξεκίνησε ξανά, ἔτρεχε, ἔτρεχε μέσα στὴ νύχτα.

TAKHES XATZHANAGNOSTOY

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

ΓΕΩΡΓ ΜΟΥΓΙΟΥ:

ΤΟΠΕΙΟ

ΙΟΥΔΑΣ

«...Καί ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν Σου διὰ παντός»
— ἡ Γραφή —

ΤΟ ΜΗ ΚΑΝΟΝΙΚΟΝ εὐαγγέλιον τοῦ Βαρθολομαίου ἄλλως παρέδωκε τὰ τοῦ προδότου μαθητοῦ καὶ φίλου. Διότι λέγει: «Ὅχι τὰ χρήματα, ἀλλ' ἡ φιλοπρωτία, τὸ κατὰ τοῦ εὐεργέτου μῖσος, καὶ ἡ πρόθεσις νὰ ἡγηθῆ ἑκεῖνος (ὁ Ἰούδας!) τῶν δώδεκα ἐκίνησαν αὐτὸν πρὸς τὸ Συνέδριον τῶν παρανόμων. Ἦλπίζεν ἢ ὑπελόγιζε κακῶς, ὅτι αὐτὸν θὰ παρεδέχοντο ὡς διδάσκαλον οἱ μαθηταὶ τοῦ προδοθέντος Χριστοῦ, ἂν ὄχι ἐξ ἀγάπης, ὄμως ἐκ φόβου. Ἄλλ' ἠπατήθη, διότι ὁ Πέτρος ἀντέστη στεργῶς!»

Ὅμως ὁ ψευδο-Βαρθολομαῖος ἐσφάλη εἰς τὴν διήγησίν του καὶ περισσότερον εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν χαρακτήρων! Διότι ὁ Ἰούδας, καθὼς τὸ παραδίδουν οἱ κανονικοὶ Εὐαγγελισταί, ἐπρόδωσε διὰ τὰ τριάκοντα ἀργύρια καὶ μόνον. Τὰ χρήματα εἶχε πάντοτε εἰς τὸν νοῦν του ὡς ἀξίαν, καὶ τὴν ἄνοδον εἰς τ' ἀξιώματα ἔβλεπεν ὡς δρόμον ἄγοντα πρὸς τὰ τριάκοντα ἀργύρια ἢ καὶ πλείονα!

Ἰδωμεν πότε θ' ἀκουσθῆ ὅτι ὁ Ἰούδας θὰ πορευθῆ πρὸς τὴν ἀγκώνην, ἀλλὰ φοβοῦμαι ὅτι εἰς τὴν ψυχὴν του δὲν θὰ ὑπάρξῃ μεταμέλεια, τὴν ἀγκώνην πρέπει νὰ τὴν στήσωμεν ἡμεῖς διὰ τὸν ἀνάξιον.
(1970)

★

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ (1821)

Η ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ του εἶναι πολὺ παλαιά, ἐν τούτοις εἶναι εὐκρινής, παριστάνει αὐτὸν τριακονταετῆ καὶ πλεόν. Πλουσία κόμη μέχρι τῶν ὤμων, φαβορίτες καὶ μύσταξ, ὄλος τριχωτός· κί' ὁ λαιμοδέτης πλούσιος, κυματιστός. Ἐδῶ δὲν φορεῖ οὔτε ὑψηλὸν πῖλον, οὔτε τὰ διὰ τὴν ἐποχὴν περίεργα χειρόκτια, ποὺ ἐπροκάλεσαν τὴν μῆνιν τῶν ὀπλαρχηγῶν, ἐκείνων τοῦ Μορέως ἔννοῦ. Οὐδὲ καπνίζει ποῦρον. (ἀποσιωπῶ πᾶς ἐμπαικτικῶς τ' ἀπεκάλεσαν ὁ Γέρος τοῦ Μοριά).

Ὅμως αὐτὸς ἐπολέμησεν εἰς τὸ Πέτα, κί' ὑπερήσπισε τὸ ἔνδοξον ἄλωνι, τὸ Μισολόγγι! Δὲν τὸν ἠμπόδισαν ἢ καίτη κί' οἱ φαβορίτες, οὔτε τὰ εὐρωπαϊκῆς κατασκευῆς χειρόκτια.
(1969)

ΤΑ ΑΖΗΤΗΤΑ

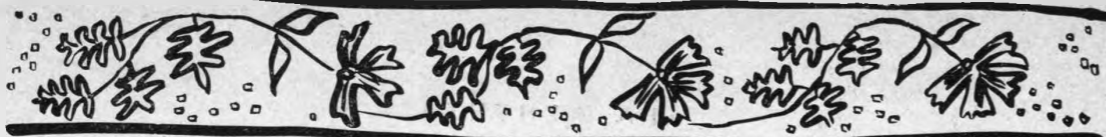
ΟΥΔΕΙΣ ΤΟΥΣ ἐζήτησε τοὺς τρεῖς τελευταίους, ἐνῶ τῶν 88 παρελήφθησαν τὰ πτώματα (ἐκ τοῦ γειτονικοῦ μου Νεκροτομείου, ὅπερ ὁμοίονται αἱ χιλιάδες τῶν πρὸ αὐτοῦ διερχομένων φοιτητῶν καὶ ἡμεῖς οἱ πορευόμενοι πρὸς διδασκαλίαν, οἱ συνηθέστατα ἀνατέμνοντες λυρικά πτώματα!) Πτώματα; Κάλλιον ἄμορφοι μᾶζαι σαρκῶν καὶ τεμάχια κορμῶν πυρκαύστων, περισυλλεγέντων καὶ ἐπιμελέστατα τεθέντων ἐν σακκούλαις πλαστικαῖς ὑπὸ στρατιωτῶν, ἐν μέσῳ κεραυνῶν καὶ καταρρακτώδους βροχῆς καὶ θρήνων! Διὰ κηδείας εὐπρεπεῖς καὶ πομπῶδεις παρελήφθησαν οἱ 88 (μετέσχον καὶ ἐγὼ εἰς τινὰς, πενθηφορῶν), κί' ἀπέμειναν ἀζήτητοι Οὐδεῖς λοιπὸν τοὺς ἐζήτησε, τί συζητοῦμε τώρα! (οἱ τρεῖς! Ὁ Τύπος, ὅπου ἀνέγνωσα τὴν εἶδησιν, πληροφορεῖται πάντοτε καλῶς.

Θὰ τοὺς ἔθαψαν χωρὶς στεφάνους καὶ λόγους, οὔτε ἄνθη, καὶ τεθλιμμένους γοερῶς συγγενεῖς (καὶ δῆθεν συντετριμμένους συναδέλφους, κλαίοντας διὰ τὸ «δυσαναπλήρωτον κενόν», ὅπερ ἤρχοντο ἀπὸ μακροῦ, καὶ σκεφθέντας ἤδη πῶς νὰ τὸ ἀναπληρώσουν ταχυδακτυλουργικῶς)! Διὰ τοὺς τρεῖς οὐδ' ἄγγελτῆριον ὑπῆρξε. Ὅμως ὁ Δῆμος θὰ ἐπλήρωσε τὴν δαπάνην τῆς κηδείας τῶν πτωχῶν, καὶ ὁ διατεταγμένος πρὸς τοῦτο ἱερεὺς θὰ ἔψαλεν ἐπιτροχάδην τὸν Ἄρωμον, κί' εἶτα θὰ ἐρρίφθη ἐπάνω τους τὸ ψυχρὸν κῶμα: «Γῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπελευθεῖ», τὸ στερνὸν ρῆμα.

Εὐτυχῶς εἶχον ἀφικθῆ ἐκ Χανίων, ἀεροπορικῶς θέβαια, ἀλλὰ πρὸ τεσσαράκοντα ὄλων ἡμερῶν, ἄνευ ἀπευκταίου!
(12.12.1969)

Μαυροκορδατος

■ ΕΙΣ ΜΝΗΜΝ

Έλενης Παπαδάκη

(Άγνωστη διαμαρτυρία Της, σταλμένη στις 8.9.1942, στον τότε Υπουργό Παιδείας και πρόεδρο, — και τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου — του Έθνικου Θεάτρου, για συμπεριφορά ενίων συναδέλφων της έναντιόν της)

ΚΑΤΟΠΙΝ των όσων μου είπατε κατά την πρόσφατον πρόσκλησίν Σας και της ανεπιφυλάκτου εκ μέρους Σας άναγνωρίσεως του δικαίου των απόψεών μου, αισθάνομαι την υποχρέωσιν να παρακαλέσω Υμᾶς ὅπως ἀσχοληθῆτε με τὸ παρὸν ὑπόμνημα καὶ μάλιστα τώρα τοῦ ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων μ' ἔφεραν ὀριστικῶς ἐξω τῆς στέγης τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου ἐξ ἀποκλειστικῆς ὑποτιμῆς τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ κ. Ν. Γιοκαρίνη ὡς ποσάλλουσα τοῦτο φρονῶ ὅτι φέρω ὑπ' ὄψιν Σας σειρὰν ζητημάτων καὶ συμβάντων ἐκ τῶν ὁποίων τὰ περισσώτερα ἀσφαλῶς δὲν εἶναι πλήρως γνωστά εἰς Ὑμᾶς, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ μου νὰ θέσω ὑπ' ὄψιν Ὑμῶν σειρὰν ἀδικιών καὶ κάποτε κακομεταχειρίσεων ποῦ μοῦ ἐγένοντο ἐκ μέρους τῆς Διευθύνσεως τοῦ Ἰδρύματος.

★ Ὅτε κατὰ τὴν 8ην Μαΐου 1941 ὁ κ. Γιοκαρίνης ἀνέλαβε τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, εἶχα μετὰ τῶν συναδέλφων κ. Κατίνης Παξινοῦ καὶ τῶν κ.κ. Βεάκη καὶ Μινωτῆ τὴν πρώτην εἰς τὴν βαθμολογικὴν διαβάθμισιν θέσιν. Εἶχον ἤδη συμπληρώσει δεκαετὴ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Θεάτρῳ σταδιοδρομίαν, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν, γόνιμον καὶ εὐδόκιμον. Ὅπως δὲ καὶ ἄλλοτε εἶχα τὴν τιμὴν νὰ τονίσω, ὅταν εἰσῆλθα εἰς τὸ Ἐθνικὸν Θεᾶτρον δὲν ἦμην ἀπόφοιτος θεατρικῆς τινος σχολῆς, ἀλλ' εἶχα προγενεατέραν ἀρκετῶν ἐτῶν σημαντικὴν θεατρικὴν δρᾶσιν παρὰ πάντων ὁμολογουμένην καὶ προσελήφθην εἰς αὐτὸ ὡς μία ἐκ τῶν πρωταγωνιστριῶν του.

★ Κατόπιν τούτων, ἦτο ἐπόμενον νὰ δοκιμάσω ἐκπληεῖν τινα ὅταν ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ νέος Διευθυντὴς κατὰ τὴν ἀνανέωσιν τῶν συμβολαίων τῶν ἡθοποιῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, εἰς τὴν προέβη ἅμα τῇ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων του, ἐμερολήπησεν ὑπὲρ ὠρισμένων ἐκ τῶν συναδέλφων, καὶ εἰδικῶς διὰ τὴν κ. Μανωλίδου καὶ τὸν κ. Δενδραμῆν, καὶ προέβη εἰς αὐξήσιν τῆς μισθοδοσίας των χωρὶς νὰ αισθανθῆ τὴν υποχρέωσιν νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ δι' ἐμέ, ἥτις δὲν εἶχον τὴν τύχην νὰ συμπεριληφθῶ εἰς τὸν κύκλον τῆς ἀνεξήγητου καὶ πάντως μεροληπτικῆς ταύτης εὐνοίας του. Διὰ τῆς πράξεως ταύτης τοῦ κ. Διευθυντοῦ ἐπῆρξετο ὄχι μόνον ἐξίσωσις τῶν δύο τούτων συναδέλφων με ἐμέ, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τῆς εἰσόδου μου εἰς τὸ Ἐθνικὸν Θεᾶτρον ὑπῆρχε μισθολογικὴ διαφορά καὶ δὴ σημαντικὴ, ἀλλὰ καὶ πλήρης καὶ τελεία ἀνατροπὴ τῆς ὑφισταμένης ἀνέκαθεν ἐν τῷ Θεάτρῳ ἱεραρχίας.

★ Παραλείπω ν' ἀσχοληθῶ περισσότερο με τὸ ὄστρον καὶ ἀσύμφορον διὰ τὸ Ἰδρυμα μέτρον τῆς ἅμα τῇ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων τῆς νέας Διευθύνσεως ἀδικαιολογήτου ἀκρωσσεως ὑφισταμένων συμβάσεων, ἀφῶ Ὑμεις Κυρίες Ὑπουργέ καὶ μεθ' Ὑμῶν ὀλόκληρον τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου ἐπὶ ἐν καὶ πλέον ἔτος δοκιμάζετε τὰς δεινὰς συνεπειὰς τοῦ μέτρον τούτου. Διότι τὸ μέτρον τοῦτο εἰς μὲν τὸ Ἰδρυμα οὐδὲν ὄφελος προσεπόρισεν ἀφῶ οὐδεὶς μὴ ἀπολύτως χρησιμος ἀπεμακρύνθη, ἔδωκεν ἐξ ἀντιθέτου τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς ἱκανοὺς καὶ ἀπὸ παντοῦ ζητούμενους καλυτέρους, νὰ δέχωνται προτάσεις ἀπὸ τοὺς ἐξω θιάσους καὶ ν' ἀποχωροῦν τοῦ Ἐθνικοῦ. Ἐγκατέλειπε δηλαδὴ τὸ Ἰδρυμα τριετὴ συμβόλαια, τὰ ὁποία θὰ ἔληγον τὸν Μάιον τοῦ 1942 διὰ νὰ ἐμπλακῆ εἰς περιπετείας, ἐνῶ ἐὰν τὰ διετήρει καὶ σεβασμὸν θὰ ἐπεδείκνυε πρὸς τὴν ὑπογραφήν τοῦ Ἰδρύματος καὶ μόνον τὸ πρόβλημα τῆς ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐκάστοτε ἐπιβαλλομένης οικονομικῆς ἀναπροσαρμογῆς θ' ἀντιμετώπιζε. Ἄλλ' ὁ νέος Διευθυντὴς θέλων νὰ σπάσῃ μίαν ἱερὰν παράδοσιν, ποῦ ἐσεβάσθησαν ὅλοι οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ Διευθύνσεις τοῦ Ἰδρύματος, ἔσπασε τὴν σπονδυλικὴν στήλην τοῦ Ἰδρύματος.

★ Ἐπανερχομένη ἤδη εἰς τὸ ζήτημα τῶν ὡς ἄνω μεροληπτικῶν αὐξήσεων ὑπομινῆσκω ὅτι αὐταὶ ἐχορηγήθησαν ἐν πάσῃ μυστικότητι ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ λοιποῦ θιάσου καὶ ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ καὶ ἔμοῦ, ἐναντίον τῆς ὁποίας προφανῶς ἐστρέφετο ἡ ἐνέργεια αὐτῆς τῆς Διευθύνσεως, ὅτε δὲ ὀργότερον ἐπληροφορήθην τοῦτο ἐσπευσα δι' ἐπιτολῆς μου ἀπὸ 26)8)41, πρὸς τὸν κ. Διευθυντὴν νὰ διαμαρτυρηθῶ διὰ τὴν ὀκατανόητον αὐτὴν ἀδικίαν ποῦ μοῦ ἐγένετο καὶ νὰ ζητήσω νὰ γίνῃ ἀνάλογος καὶ εἰς ἐμέ αὐξήσις. Τὸ τότε Διοικητικὸν Συμβούλιον πρὸ τοῦ ὁποίου ἤχθη ἡ διαμαρτυρία αὐτῆ, ἐθεώρησε ταύτην δικαίαν καὶ προέβη εἰς μισθολογικὴν αὐξήσιν ἀναγνωρισθέντος οὕτω τοῦ μισθολογικοῦ προβαδισματός μου.

★ Προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ ἀλγεινή ἐντύπωσις μου ἐκ τῆς πρώτης ταύτης δυσμενοῦς ἐναντι ἐμοῦ ἐκδηλώσεως τῆς νέας Διευθύνσεως εἶχε χαλαρωθῆ, πλην ὅμως ὡς διεπιστώσα ἐκ τῶν ὑστέρων, ἐνῶ μετὰ ζήλου καὶ ἀγάπης ἐσυνέχιζα τὴν ἐργασίαν μου, γύρω μου ἐπλέκετο ὁ λόκληρος σκευωρία, ἀγνωστον διὰ τίνος λόγους. Καὶ συγκεκριμένως καθ' ὃν χρόνον ἐπαιζα, κατὰ μῆνα Ἰοῦνιον 1941, τὴν «Ἀντιγόνην» εἰς τὸ θεᾶτρον τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ καὶ ἐτοιμάζα με ἐντατικὴν ἐργασίαν τὴν «Ἰφιγένειαν» διὰ τὸ φθινόπωρον, ἐπληροφορήθην ὅτι

ὁ σκηνοθέτης κ. Μουζενίδης ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ κ. Διευθυντοῦ, ὅπως ἀνεξηγήτως καὶ ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ μου, προητοίμαζαν ἐν κρυπῶ τὴν δ. Βεργῆ μόλις ἀποφοιτήσασαν τῆς Σχολῆς τοῦ Θεάτρου, διὰ νὰ με ἀντικαταστήσῃ ἀνευ οὐδενὸς λόγου εἰς τὸν κύριον ρόλον τῆς «Ἰφιγενείας».

★ Κρίνω ἐπανάγκας νὰ τονίσω ἰδιαίτερως ὅτι τ' ἀνωτέρω ἐλάβανον χώραν κατὰ τὸ διάστημα τῶν ὡς ἄνω δοκιμῶν ὁπότε οὐ μόνον οὐδεμία ἀφορμὴ εἶχε δοθῆ ἐκ μέρους μου εἰς τὴν Διεύθυνσιν, ἀλλὰ τούναντίον ἐνῶ ἐγὼ ἤμην ἀφοσιωμένη εἰς τὴν ἐργασίαν μου καὶ προσεπάθουν με ὅλας μου τὰς δυνάμεις νὰ φανῶ ἀνταξία τῆς ἀποστολῆς μου, ἐκ παραλλήλου εἰς τὰ παρασκήνια τοῦ Θεάτρου ἐκυκλοφόρου ἐκφράσεις τοῦ κ. Διευθυντοῦ κατ' ἐμοῦ, ἐπὶ τῷ προφανεί σκοπῷ τῆς ἐκουσίας μου ἀποχωρήσεως ἐκ τῆς Κρατικῆς Σκηνῆς καὶ πάντως ἥκιστα κολακευτικαὶ δι' ἐμέ, ἡ ὁποία ὡς καλλιτέχνις ἀφιέρωσα τὴν ζωὴν μου καὶ τοὺς ἐνθουσιασμούς μου διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς Ἐθνικῆς Σκηνῆς.

★ Ὑπὸ τὰς ψυχολογικὰς ταύτας συνθήκας, ποῦ ἐδημιουργοῦντο ἀφ' ἐνός μὲν ἀπὸ τὴν ἐκκρεμότητα τῆς διευθετήσεως τοῦ ζήτηματος τῆς αὐξήσεως, — τὸ ὅποιον ἐλύθη μόλις τὴν 17)9)41 — καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὰς κυκλοφορούσας ὑποβολιμαίας διαδόσεις καὶ φήμας, ἐσυνεχίσθησαν οἱ δοκιμαὶ καὶ τέλος ἤλθεν ἡ παράστασις τῆς «Ἰφιγενείας», ἡ ὁποία ἐσυνεχίσθη εἰς πρωτοφανῆ ἀριθμὸν παρουσιάσεων με ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν. Ἐν τούτοις ὁ κ. Διευθυντὴς ἐπιμένει εἰς τὸ σκεδιδόν του παρουσιάσεων εἰς δύο τελευταίας παραστάσεις τὴν Δίδα Βεργῆ εἰς τὴν «Ἰφιγένειαν». Ἡ ἐμφάνισις αὐτῆ ἐχαρακτηρίσθη ἀπὸ αὐτὸ τοῦτο τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ὡς «μαθητικὴ ἐπίδειξις».

★ Καὶ ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὸν Μάρτιον τοῦ τρέχοντος ἔτους. Ἡ θεατρικὴ περίοδος θάβη πρὸς τὸ τέλος τῆς. τὰ συμβόλαια λήγουν καὶ οἱ ἡθοποιοὶ καλοῦνται διὰ τὴν ἀνανέωσιν των. Ὅταν ὁ κ. Διευθυντὴς με ἠρώτησε περὶ τῶν διαθέσεων καὶ ὄρων ποῦ εἶχα διὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ συμβολαίου μου, ἀπηύθυνα πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἐπιστολήν, ἀπὸ 17 Μαρτίου ἐ.ε., ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐτόνιζα τ' ἀκόλουθα:

«...Μόνη μου ἐπιθυμία εἶναι νὰ παραμείνω εἰς τὸ Ἐθνικὸν τοῦτο Ἰδρυμα καὶ νὰ συνεχίσω με ὅλον μου τὸν ζῆλον καὶ με ὅλας μου τὰς δυνάμεις ἐργαζομένη διὰ τὴν πρόδοσιν αὐτοῦ... Ἐν πλήρει συνειδήσει τῶν περιστάσεων τὰς ὁποίας διέρχεται ἡ πατρις μας φρονῶ ὅτι θὰ ἦτο ἐκ μέρους μου ἀναχόλουθον, ἐὰν, χάριν ὕλικῶν μόνον σκοπῶν, ἐγκατέλειπον τὸ Θεᾶτρον εἰς τὸ ὅποιον ἐμόχθησα καὶ εἰργάσθη ἐπὶ δεκαετίαν. Κατ' ἀκολουθίαν ἀφίνω τὸν καθορισμὸν τῆς μισθοδοσίας μου εἰς τὴν ἀπόλυτον κρίσιν τῆς Διευθύνσεως καὶ τοῦ Διοικ. Συμβουλίου καὶ ζητῶ μόνον νὰ μοῦ διατηρηθῇ ἡ θέσις τὴν ὁποίαν ἀνέκαθεν εἶχον εἰς τὸ Ἰδρυμα».

★ Συνεπεί τῆς ἐπιστολῆς μου αὐτῆς ἐκλήθη ἐν ὑπὸ τοῦ Διοικ. Συμβουλίου ἐν πλήρει συνεδριάσει του, καθ' ἣν παρεκλήθη νὰ «κάμω τὴν θυσίαν» νὰ δεχθῶ τὴν μισθολογικὴν εἰσώσιν μετ' ἄλλων συναδέλφων μου. Εἰσηγήσει τῆς Διευθύνσεως τὸ Διοικ. Συμβούλιον εἶχεν ἀποφασίσῃ τὴν κατάταξιν τῶν ἡθοποιῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου εἰς τρεῖς κατηγορίας Α, Β καὶ Γ με ἐνιασίον δι' ἐ-

κάστην κατηγορίαν μισθὸν δι' ἅπαντας τοὺς ἐν αὐτῇ κατατασσομένους. Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Θεάτρου με τὸν σκοπὸν ν' ἀνατρέψῃ ἐκ δευτέρου τὴν προσφάτως παρὰ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἀποκατασταθεῖσαν τάξιν ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ, μ' εὐρίσκεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον ἀκρωσ ἀντίθετον ἐφ' ὅσον διὰ τῆς ἀπαντήσεώς μου, ἀπόσπασμα τῆς ὁποίας παρέβησαν ἀνωτέρω, εἶχον τονίσει ὅτι ἐὰν ὄφιν τὸν καθορισμὸν τῆς μισθοδοσίας μου εἰς τὸ Διοικ. Συμβούλιον ἐπέμενε οὐχ ἦττον εἰς τὸ ζήτημα τῆς μισθολογικῆς ἀπὸ τοὺς ἄλλους συναδέλφους ὑπεροχῆς συμφώνως ἄλλως τε καὶ με τὴν ἀναγνωρισθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ θέσιν τῆς ἱεραρχίας. Τοῦτο ὑπεστήριξα ζωηρῶς καὶ πρὸ τοῦ Διοικ. Συμβουλίου καὶ προσέθεσα ὅτι ἐὰν ἐζήτησαν αὐξήσιν δὲν προσδιώριζον αὐτὴν ἄρκουμένη καὶ εἰς μισθὸν τοιαύτην καὶ ἀποβλέπουσα οὐχὶ εἰς ζήτημα χρημάτων, ἀλλ' εἰς τοιαύτην καθαρῶς ἠθικῆς τάξεως ἀφῶ μόνη μου ἐπιθυμία ἦτο ἡ διατήρησις τῆς ἀνέκαθεν ὑφισταμένης ἱεραρχίας. Προσέθετο ὅτι οὐχὶ ἀνευ ἐκπλήξεως ἤκουσα νὰ διατυπώνεται εἰς ἐμέ ἡ ἐπιθυμία τοῦ Διοικ. Συμβουλίου, ὅπως ἀποδεχθῶ τὴν μισθολογικὴν ταύτην κατάταξιν καὶ τοῦτο διότι οἱ ἄλλοι συναδέλφοι, οἱ ὁποιοὶ ἀπέκρουον τὴν διατήρησιν τῆς ἀπὸ μακρᾶς σειρᾶς ἐτῶν ὑφισταμένης ἱεραρχίας, ἤγειρον τὴν ἀπαίτησιν αὐτῆν, — οὐχὶ δικαίαν ὅπως τὴν ἀνεγνώριζε τὸ Συμβούλιον —, καὶ ἠπέλλου ὅτι ἐὰν δὲν ἐγένετο ἀποδεκτὴ θὰ ἐγκατέλειπον τὸ Ἐθνικὸν Θεᾶτρον διὰ νὰ ἐργασθῶν εἰς ἄλλους θιάσους.

★ Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀπήνησα ὅτι ἐὰν δὲν προβάλλω ἐκκλισμὸν τινα οὐχ ἦττον θὰ ἐπέμενα ἀνεκδοτῶς διότι δὲν ἔπρεπε νὰ μοῦ παραγνωρισθῇ ἡ ἐπὶ δεκαετίαν εὐδόκιμος συμβολὴ μου εἰς τὸ Θεᾶτρον καὶ δὲν θὰ ἦμην διατεθειμένη νὰ ὑπογράψω τὴν θεατρικὴν μου καταδίκην ἀναγνωρίζουσα οὕτω πρόδοσιν μὲν τῶν ἄλλων συναδέλφων μου, στασιμότητα δὲ ἰδικήν μου. Τὴν αὐτὴν ἀπάντησιν ἔδωσα ὅταν πρὸς συγκερασμὸν τῶν δισταγμῶν ἀπόψεων τοῦ Διοικ. Συμβουλίου ἐθεώρησε πρέπον νὰ τροποποιήσῃ τὰς καθορισθεῖσας μισθοδοσίας διὰ τῆς καθιερώσεως προσαυξήσεως λόγω τριετιῶν ὑπηρεσίας, τονίσασα ὅτι ἐφ' ὅσον δὲν ἐπέρχεται ἐπαύξεισις τῆς θεατρικῆς μισθοδοσίας πᾶσα ἄλλη τροποποίησις εἶναι ἀπαράδεκτος καὶ ἐκφράσασα προσέτι καὶ τὴν ἐκπληξίν μου ὅτι διὰ πρώτην φοράν εἰς τὰ θεατρικὰ χρονικά καθορίζονται μισθολογικὰ ὅρια πεπερασμένα.

★ Ἐν ἀναμονῇ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Διοικ. Συμβουλίου ἐπὶ τῶν προτάσεών μου τελοῦσα, ἐπληροφορήθην ὅτι προσεκαλοῦντο ἀλληλοδιαδόχως οἱ εἰς τὴν Α' κατηγορίαν καταταγέντες ἡθοποιοὶ καὶ ὑπέγραψον τὰ συμβόλαιά των. Ταυτοχρόνως με τὴν ὑπογραφήν τῶν συμβολαίων ἐπληροφοροῦμένη τὴν ἐν αὐτοῖς ὑπαρξιν ἐνός πρωτοφανοῦς ὄρου στρεφόμενου καταφῶρως ἐναντίον μου καὶ περιληφθέντος εἰς τὰ συμβόλαια τριῶν συναδέλφων τῆς κ. Μανωλίδου καὶ τῶν κ. κ. Γληνοῦ καὶ Δενδραμῆ, ὄρον τὸν ὁποῖον ὁ κ. Διευθυντὴς τοῦ Θεάτρου ἀπεδέχθη ἂν μὴ ἐπρότεινε. Συμφώνως τῷ ὄρω τούτῳ τὸ Ἐθνικὸν Θεᾶτρον ἐδραμεύετο ἵνα ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡθοποιοὺς καταταχθεῖ εἰς τὴν Α' κατηγορίαν ἀποχωρήσῃ καὶ ἐπαναπροσληφθῇ με μισθὸν ἀνώτερον, τότε τὸν ἀνώτερον τούτων μισθὸν θὰ ἐλάμβανον ὑποχρεωτικῶς καὶ οἱ τρεῖς ἠνωτέρω, ἄλλως θὰ ἐδικαιοῦντο ν' ἀποχωρήσωσιν ἀποζημιούμενοι με 1.300.000 δραμῶν ἕκαστος.

★ Ἡ ἀληθοφροσύνη τῆς ὑπάρξεως εἰς τὰ συμβόλαια τῶν

τριών συναδέλφων του όρου τούτου, αυτόχρομα εξωφρενικού και πρώτην φοράν εμφανιζομένου εις θεατρικόν συμβόλαιον με κατέληξεν ως και πάντας όσοι ήκουσαν περι τούτου, διότι πρώτην φοράν εύρέθη και δη εις τό 'Εθνικόν Θεάτρον περίπτωσις να προταθῆ και να γίνη αποδεκτός όρος τόσον δεομευτικός διά τήν Διεύθυνσιν και τό Συμβούλιον του Θεάτρου.

★ 'Η επιβεβαίωσις τής πληροφορίας ταύτης και ἡ εποκολουθήσασα σιωπή εκ μέρους τής Διευθύνσεως μου εδημιούργησε τήν πεποίθησιν ότι ἡ Διεύθυνσις του 'Εθνικού Θεάτρου άφηκε πλέον κατά μέρος και αυτά τά προσηχήματα και εξεδηλώθη εις πράξεις και ενεργείας στρεφόμενας άποκλειστικώς και μόνον έναντίον μου, όλως ά δικαιολογήτως, και ότι δέν ύπήρχεν εδοφος περαιτέρου συνενούσεως δεδομένου όντος ότι ό περιληφθείς εις τά συμβόλαια όρος, περί ο. άνωτέρω, μ' έπειθεν ότι ἡ Διεύθυνσις του Θεάτρου έθετεν έν ησσοσι μοίρα τήν χρησιμότητα των ύπηρεσιών μου, έφ' όσον μ' εξηνάγκαζεν ἡ εις άποδοχήν τούτου και κατά συνέπειαν εις άναγνώρισην καλλιτεχνικής μου στασιμότητας ἡ εις άποχώρησιν. Διά τόν λόγον τούτον υπέβαλα τήν 29)3)42 τήν περαιτήσιν μου από του Θεάτρου διά του κατωτέρω έγγραφου μου:

«Κατά τήν άνανέωσιν των συμβολαίων έτέθη τό ζήτημα τής έν τῷ Θεάτρῳ θέσεώς μου. Έζήτησα από τό Διοικ. Συμβούλιον μόνον τήν διατήρησιν τής άνεκάσθεν ύφισταμένης διαβαθμίσεως και τήν όποιαν τῷ ίδιον Συμβούλιον ένεγκρινε. Δεδομένου ότι μέχρι σήμεραν παρήλαθε δωδεκαήμερον και ἡ ρύθμισις του ζήτηματός μου παραμένει έκκρεμή, δύναμαι να εκτιμήσω τό μέτρον με τό όποιον τό Θεάτρον κρίνει τήν παρασχεθείσαν μέχρι σήμεραν εργασίαν μου και συνεπώς τήν άξίαν της. Διά τούς λόγους τούς όπολους και προφορικών εξέθεσα εις τό Διοικ. Συμβούλιον θεωρώ τό ἥδη εφαρμοσθέν μέτρον ως καλλιτεχνικήν δι' έμέ μείωσιν, τήν όποιαν δυστυχώς δέν δύναμαι να παρίδω. Μή έχουσα άλλο μέσον άμύνης κατά τής τριαύτης μειώσεως μετά λύπης λαμβάνω τήν τιμήν να υποβάλω ἡμίν από τής σήμεραν τήν εκ του 'Εθνικού Θεάτρου παραίτησιν μου».

★ Και ούτω εύρέθην τότε έξω του 'Εθνικού Θεάτρου 'Ομολογῶ ότι όχι άνευ λύπης προέβην εις τήν άπόφασιν αυτήν, αλλά μου ἦτο άδύνατον να πράξω άλλως άφοῦ τό ίδρυμα με τās άποφάσεις και ενεργείας που ά νέφερα άνωτέρω μου έδιδε τόσην πικρίαν έπειτα από δεκαετη εύσυνείδητον και πειθαρχικήν σταδιοδρομίαν πλήρη επιτυχιών.

★ 'Ολίγας ήμέρας μετ άτήν λήσιν τής επιστολής τής παραιτήσεώς μου ό κ. Διευθυντής μ' εκάλεσε και μου έπρότεινε νέους όρους επιστροφής μου εις τό θεάτρον πολύ δελεαστικούς από οικονομικής άπόψεως. Τούς όρους αυτούς δέν άπεδέχθην διότι ἡ παραιτήσις μου δέν εγένετο διά λόγους άποδλέποντας εις τήν πρόσκτησιν οικονομικών όφελιμάτων, αλλά διότι έπ' οὔδενι λόγω ἡμην διατεθειμένη ν' άποδεχθῶ τās ως άνω κακοβούλους και άναρμότους πρόξεις τής Διευθύνσεως του 'Εθνικού Θεάτρου, δι' ών εθίγετο ἡ επί σειράν ετών ύφισταμένη ιεραρχία επί τῷ προφανεί σκοπῷ τής καλλιτεχνικής μου μειώσεως. Και ένῳ ἤρχισαν διάφοροι συζητήσεις έπλήθην ἡ διά Νόμου άλλαγή τής Προεδρίας αυτού ύφ' 'Υμῶν.

★ Είχα παύσει να σκέπτομαι τήν ύπόθεσιν του 'Εθνικού Θεάτρου όταν κατά μήνα Μάιον 1942 εκλήθην παρ' ἡμῶν, Κύριε Πρόεδρε, και πρό τής δηλώσεώς σας ότι ἡ παραιτήσις μου δέν εγένετο δεκτή οὔδ' άνεκοινώθη εις τό Συμβούλιον και τής επιθυμίας σας ίνα όπωσδήποτε παραμείνω εις τό 'Εθνικόν Θεάτρον εδέχθην, κολακευθείσα από τήν προσωπικήν 'Υμῶν παρέμβασιν, να συνεχίσω τās συζητήσεις προς εξέυρεισιν τρόπου παραμονής μου εις τό Θεάτρον χωρίς μείωσιν τής καλλιτεχνικής μου ύποστάσεως.

★ Θα ἦτο άνιαρόν να εκθέσω έδῶ τās μακράς και άτελευτήτους συζητήσεις που διεξήγοντο προς εξέυρεισιν λύσεως διά τήν επάνοδόν μου εις τό Θεάτρον υπό τās ως άνω οὔσιώδεις δι' έμέ προϋποθέσεις. Με τήν συνεργασίαν νομικών συμβούλων εκάτέρωθεν πούτάθη λύσις επανόδου. 'Η λύσις αυτή, προταθείσα υπό του κ. Νομικού Συμβούλου του 'Εθνικού Θεάτρου, ειχεν ως βάσιν τήν πρόσληψιν μου ως εκτάκτου ἡθοποιού, συμφώνως τῷ δρθρω 78 παρ. 2 του 'Εθνικού Θεάτρου, προς άσκατάσασιν τής καλλιτεχνικής μου ύποστάσεως, —ἦν επεχείρησε να θίξη ό κ. Διευθυντής.— και τήν ύπογραφήν δύο συμβολαίων ενός φανερού και έτέρου μυστικού, δι' εκάτερου δέν τούτων θ' άνελάμβανα να παιξω έντός προκαθοριζόμενης προθεσμίας άνα δύο έργα άντι συμφωνηθείσης όμοιής. 'Ομολογῶ ότι κατά τήν διάρκειαν των συζητήσεων μετá καταλήξεως, δέους και διαταγῶν ήκουον τήν πρότασιν του Διευθυντού του 'Εθνικού Θεάτρου περί τηρήσεως του δευτέρου συμβολαίου μυστικού, και εις συζητήσιν μετ' αυτού γενομένην έν τῇ οικεία μου, παρουσία και άλλων, ετόνισα τούς διαταγούς μου και τό άποπον, αλλά και τήν άποραν μου έάν 'Ιδρυμα ως τό 'Εθνικόν Θεάτρον, 'Οργανισμός Δημοσίου Δικαίου, κυβερνώμενος με προϋπολογισμόν ἦτο δυνατόν ν' αναλάβη ύποχρεώσεις άπορρεούσας εκ μυστικού συμβολαίου επιμελώς κρυπομένου. Πως θα πρέπει να κρίνη κατόπιν τούτου ό θεατρικός κόσμος που πιστεύει εις τό άνωτερον αυτό κρατικόν ίδρυμα όταν ίδη ότι αυτό μετá πετá περιφρονήσεως άπορρίπτει τό Κανονιστικόν διάταγμα, τό όποιον Σεις εδημοσιεύσατε, Κύριε Πρόεδρε, και διά του όποιου ως Νομοθέτης θέλετε να ρυθμίσητε τά ών συμβάσεων εργασίας εις τά Θεάτρα, και όταν ίδη ότι ἡ Διευθυντής αυτού άτιμωρητί παρανομεί καθιερώων μεθόδους ήκιστα εύπρεπείς και άγνωστους μέχρι σήμεραν εις τό 'Εθνικόν Θεάτρον;

★ Εις τās άμφιβολίας μου αυτές ειχον τήν κατηγορηματικήν διαβεβαίωσιν του κ. Διευθυντού ότι ειχεν όλην τήν εύχέρειαν και τήν δυνατότητα ν' αναλάβη τās ύποχρεώσεις αυτές και ότι διά τήν κατάρτισην των διπλών συμβολαίων και τήν άνάληψιν των έν αυτοίς ύποχρεώσεων ειχε λάθει οὔτος εκ των προτέρων τήν έγκρισιν του 'Υμετέρου Διοικ. Συμβουλίου και 'Υμῶν Κύριε Πρόεδρε. 'Αφοῦ έπεισθην εις τās διαβεβαίωσεις ταύτας του κ. Διευθυντού, άπεδέχθην τās προτάσεις και έν τῇ επιθυμία μου να μη άθετήσω τήν προς 'Υμῶν ύπόσχεσιν μου υπέγραψα τά περι ών πρόκειται δύο συμβόλαια, βάσει του πρώτου των όποιων θα έπαιζα μέχρι τέλους Δεκεμβρίου τήν Μήδειαν και ένα έργον του Πιραντέλλο.

★ Και άρχίσμεν τās δοκιμάς τής «Μηδείας». Μετá πάροδον χρόνου τινός ψίθυσοι διάφοροι ήκούοντο περί διατυπωθεισών άξιώσεων εκ μέρους ένίων ἡθοποιών τής Α' κατηγορίας όπως τά συμβόλαιά των προσαρμοσθούν

με τό ίδικόν μου και ότι ἡ κίνησις αυτή έτύγχανε τής εύνοιας του κ. Διευθυντού, όστις, όκουσίως και κατόπιν των 'Υμετέρων συστάσεων ειχεν ύπογράψει τά μετ' έμου συμβόλαια, ἦτο άποφασισμένος εκ των προτέρων να τά παρατιάση εις θάρος μου. Οι ψίθυροι εγένοντο βαθμηδόν έντονώτεροι έως ότου εξέσπασε νέος σάλος λόγω τής έσκεμμένης δήθεν άδυναμίας του κ. Διευθυντού να ριθίση τό ζήτημα τό όποιον έλαθε τήν έκτασιν, ἦν ήθελεν ό κ. Διευθυντής προς κάλυψιν του, ώστε να προκύψη πλέον ζήτημα περί παραμονής έν τῷ θεάτρῳ ἡ έμου ἡ των διατυπούτων τās νέας άξιώσεις συναδέλφων.

★ Οὔτως εύρε τήν άναμενομένην εύκαιρίαν ό κ. Διευθυντής και έθεσε ζήτημα άνασυζητήσεως των όρων των συμβολαίων μου και συνάψεως νέων συμβολαίων. 'Εκρινά όμως εγῶ ότι δέν ἦτο μόνον, πρωτοφανής εις τά χρονικά, άδυναμία τής Διευθύνσεως προς ρύθμισιν των ζητημάτων, αλλά άσφαλώς επιθυμία αότης ίνα με θέση εκποδών, διότι άλλως δέν εξηγείται πως έφ' όσον ειχε συμβόλαια ύπογεγραμμένα δέν εζήτη από τούς ύπογράφαντας αυτά τήν εφαρμογήν των, αλλά εζήτη από έμέ να επανασυζητήσωμεν όρους, τούς όποιους α υ τ ο ς ο ι δ ι ο ς ειχε προτείνει και εγῶ άπεδέχθην.

★ 'Οπωσδήποτε αι συζητήσεις επανήρχισαν μετá του κ. Διευθυντού και του πληρεξουσίου δικηγόρου μου κ. Κωνστ. Γ. Μπακόλλα καταλήξασαι εις τήν εκ μέρους τής Διευθύνσεως του Θεάτρου άποστολήν του ύπ' αριθ. 13254 από 12)8)42 έγγραφου δι' οὔ έπρότεινε τούς όρους ύφ' οὔς ήνωδει τήν διατήρησιν μου εις τό Θεάτρον και μετá του όποιων συμπεριελάμβανε και τόν όρον καθ' όν «ό βασικός μισθός μου θα είναι κατά όρχ. 10.000 άνωτερος οἰουδήποτε άλλου μισθού ἡθοποιού».

★ Μολοντί τό πρόσφατον παρελθόν μ' έδίδαξεν ότι έπρεπε να δυσπιστῶ εις πᾶσαν εκδήλωσιν του κ. Διευθυντού έν τούτοις συνεζήτουν μετá του δικηγόρου μου τήν άποστολήν άπαντήσεως άποδοχής των προτεινομένων όρων, υπό τήν ως άνω βασικήν προϋπόθεσιν τής τηρήσεως τής ιεραρχίας, ότε άνέκυψε τό ζήτημα Μουζενίδη, του όποιου τόσον ἡ δημιουργία όσον και ἡ περαιτέρω εκμετάλλευσις γεννώσιν έν έμοι ώρισμένας βασίμους ύποψίας ως προς τά σκηνοθετημένα αίτια τής δημιουργίας τούτου και τήν προθεβουλεωμένην εκμετάλλευσιν αυτού εκ μέρους του κ. Διευθυντού, όστις διά τής όλης ενεργείας του και των άποσταλέντων εις έμέ έγγραφων του κατέστησε παντελώς άδύνατον οἰσνδήποτε διευθετήσιν του, επί τῷ προφανεί σκοπῷ τής άπομακρύνσεώς μου από τήν Κρατικήν Σκηνήν.

★ Πριν ἡ έξιστορήσω τά κατά τό έπεισόδιον Μουζενίδη θα μου επιτραπῆ να υπενθυμίσω ότι όταν πρό τετραετίας ό κύριος οὔτος προσελήφθη ως β' σκηνοθέτης του 'Εθνικού Θεάτρου, οι ισότιμοί μου συναδέλφοι ήρήνησαν κατηγορηματικώς να συνεργασθῶσι μετ' αυτού και μόνη εγῶ, —άτυχώς ως άποδεικνύεται εκ των ύστερων,— εδέχθην να τόν βοηθήσω. 'Αλλά τότε, όφείλω να όμολογήσω, ειχεν όλην τήν σεμνότητα του πρωτοερίου καλλιτέχνη και μίαν μόνην φοράν καθ' ἣν ετόλμησε να παρεκκλινή τής όδοῦ τής εύπρεπείας εδέχθη επί σκηνής, κατά τήν διάρκειαν των δοκιμών — εις τό έργον: «Δημιουργηθέντα Συμφέροντα» — τό προσῆκον μάθημα ενός των πρωταγωνιστών του Θεάτρου. Και άσφαλώς εάν επανελαμβάνετο τό μάθημα τούτο εκ

μέρους μου, τώρα, ίσως να έληγεν εκεί τό έπεισόδιον εις τήν έξιστορήσιν του όποιου εισέρχομαι εύθύς άμέσως.

★ Αι τακτικά δοκιμαί, με τούς ἡθοποιούς, ἤρχισαν, διά λόγους μη άναγομένους εις έμέ, τήν 1ην Αύγουστου και ἡ παράστασις τής «Μηδείας», ειχεν όρισθῆ διά τό πρώτον δεκαήμερον του Σεπτεμβρίου. 'Ενταῦθα σημειώνω ότι ως άνεκοινώσεν ἡ Διεύθυνσις του Θεάτρου εις τήν εφημερίδα «'Αθηναϊκά Νέα» τής 1)9)42 ό κ. Μουζενίδης τῇ έγκρίσει τής Διευθύνσεως ειχε άρχίσει, από του 'Ιουνίου, μυστικά και έν άγνοία μου και κατά παράβασιν του συμβολαου μου δοκιμάς με τήν Δα Βεργῆ διά να με άντικαταστήση εις τόν κύριον ρόλον τής «Μηδείας». Τό γεγονός αυτό άποδεικνύει διά μίαν άκόμη φοράν τήν εκδήλον πρόθεσιν του Διευθυντού όπως με άπομακρύνη του Θεάτρου διότι άλλως δέν εξηγείται πως ήτοιμαζεν εις ρόλον δι' έμέ προοριζόμενον και δι' ειδικού συμβολαίου καθοριζόμενον, άλλην συνάδελφον και δη δύο μήνας προτῷ λάθω εγῶ εις χείρας μου τό κείμενον τής τραγωδίας.

★ Και επανέρχομαι εις τό έπεισόδιον. Δεδομένου ότι ό κ. Μουζενίδης δέν με δίδασκει, αλλά μόνη μου εργάζομαι διά τήν δημιουργίαν του ρόλου μου, εκρινα ότι μου εχρειάζετο ό άνάλογος χρόνος και διά τήν κατ' οίκον μελέτην και μάλιστα άφοῦ πρόκειται περί κολοσσίου ρόλου ως ἡ Μηδεία, ό όποιος άποτελεῖ τά 2)3 του όλου έργου και από τόν όποιον εξαρτῶται κατά τό όλον οχεδόν ἡ επιτυχία τούτου. Διά τόν λόγον αυτόν παρεκάλεσα τόν σκηνοθέτην όπως ρυθμίση καταλλήλως τās ώμας των δοκιμών ώστε να μη άποσχολῶμαι εΞ ολοκλήρου εις αυτές, εις τρόπον ώστε ένῳ οι άλλοι θα ώφελοῦντο, εγῶ τούναντίον θα εχάνα πολυτιμώτατον χρόνον διά τήν τόσον σημαντικήν διά τό όλον έργον ιδικήν μου προετοιμασίαν. Και άκριβώς όταν εζητούσα τόν καιρόν αυτόν και προσεπαθον να πείσω τόν σκηνοθέτην να μη με φέρνει δις τής ήμέρας εις τό Θεάτρον, πρῶγμα που θα με άπήλασε συν τοίς άλλοις και των ταλαιπωριών τής συγκοινωνίας, —ως γνωστόν εις αυτόν κατοικῶ εις τό τέμα Πατησίων, — αλλά και τής δημιουργίας κοπώσεως που θα εξεδηλοῦτο άσφαλώς κατά τήν παράστασιν με κίνδυνον μειώσεως τής επιτυχίας της. Ὁ κύριος αυτός μου άπήνησε παρουσία και άλλων συναδέλφων κατά τρόπον ύβριστικόν, άπρεπή και άνοικειον, διά λόγων και χειρονομιών, οὔτως ώστε να μη μου επετρέπετο πλέον να συνεχίσω τήν μετ' αυτού συνεργασίαν άνευ προηγουμένης ίκανοποίησεώς μου.

★ Τήν επομένην του έπεισοδίου δι' επιστολής μου προς τόν κ. Μουζενίδην εζήτησα έγγραφον ίκανοποίησιν διά τήν άνάρμοστον και ύβριστικήν συμπεριφοράν του άνευ τής όποιος δέν θα επανελάμβανα τήν συνεργασίαν μας, άντίγραφον δε τής επιστολής μου ταύτης υπέβαλα προς τήν Διεύθυνσιν με τήν παράκλησιν όπως αυτή επιληφθῆ τής ρυθμίσεως του ζήτηματος. 'Επί τής επιστολής μου προς τήν Διεύθυνσιν έλαβον τήν επομένην, Πέμπτη 13 Αύγουστου, τό ύπ' αριθ. 13259)13-8-42 έγγραφον δι' οὔ εξεφράζετο «ἡ θαυτάτη λύπη τής Διευθύνσεως διά τήν > άναρμοστον διαγωγήν του σκηνοθέτου άπέναντί μου, > διαγωγήν μη έναρμονιζομένην εις τ' άνσθεθιμένα εις > αυτόν καθήκοντα». Προσέθετε δι' επί πλέον ό κ. Διευθυντής ότι... «δέν είμαι διατεθειμένος να συγχωρήσω > παρομοίας επαγγελματικά παραβάσεις του κ. Μουζε-

» νίδη εις τὰς ὁποίας ἐνεφυλοχώρησε καὶ «κακὴ κοινωνι-
» κή ἀγωγή» καὶ μοι ἐγγνώριζε τέλος ὅτι ἐκάλεσε τὸν
ἐν λόγῳ σκηνοθέτην εἰς ἐγγραφον ὁπολογίαν.

★ Ὁμολογῶ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Διευθυντοῦ μὲ ἰκα-
νοποίησε καὶ διὰ τὴν λύπην ποῦ μοῦ ἐξεφράζετο καὶ
διὰ τὴν πρόσκλησιν τοῦ ὑπευθίνου σκηνοθέτου εἰς ὁ-
πολογίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς θαρεῖς χαρακτηρισμοὺς
τῆς συμπεριφορᾶς τούτου. Ἄτυχῶς, ὅμως, ὡς ἀπεδείχθη
ἐκ τῶν ὑστέρων, ὄλαι αἱ ἐκφράσεις αὐταὶ τοῦ κ. Διευ-
θυντοῦ ἦσαν προβεβουλευμένα καὶ εἶχον ὡς ἀποκλειστι-
κὸν σκοπὸν νὰ ἐμποδίσωσι πᾶσαν ὑποχώρησιν μου, ἄνευ
πραγματικῆς ἰκανοποιήσεώς μου ἐκ μέρους τοῦ κ. Μου-
ζενίδη, πρᾶγμα ὅπερ οὔτε ἐγένετο οὔτε ἀφῆκε νὰ γίνῃ ὁ
Διευθυντὴς τοῦ Θεάτρου διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπομάκρυν-
σίν μου ἀπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Ὅπως ὁποῦν ἐνὶ
ἡτοιμαζόμεν νὰ μεταβῶ εἰς τὴν δοκιμὴν τὴν πρῶτην τῆς
ἐπομένης τῆς λήψεως τοῦ ἐγγράφου τοῦ κ. Διευθυντοῦ,
— Παρασκευὴ 14 Αὐγούστου, — ἔλθοι εἰς τὰς 9 τὸ
πρωὶ μίαν ἐπιστολὴν τοῦ σκηνοθέτου ἀποτελοῦσαν αὐτό-
χρημα λιβελλοῦ ἐναντίον μου. Μὲ τὴν λήψιν τῆς ἐπι-
στολῆς αὐτῆς ὑποβλήθεισος καὶ εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ
Θεάτρου, ἐθεώρησα ὅτι ἡ Ζητηθεῖσα διὰ τῆς πρώτης ἐ-
πιστολῆς μου ἰκανοποίησις ἐπρεπε ὡς ὁποῦν νὰ μοῦ
δοθῆ, διότι ἀντὶ ἐξηγήσεων τούναντι ὁ ὑβριστὴς μου
καὶ ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως τοῦ Θεάτρου χαρακτηρισθεὶς
ὡς ἔχων «κακὴν ἀγωγήν» σκηνοθέτης κ. Μουζενίδης ἐ-
πεξετεινετο εἰς νέας ὑβρεῖς καὶ ψευδῆ καὶ συκοφαντικὰ
ἐπιχειρήματα μηδεμίαν ἀπολύτως ἔχοντα σχέσιν μὲ τὸ
ὡς ἄνω ἐπεισόδιον ἀλλ' ἀναγόμενα εἰς παρωχημένους
χρόνους. Ἄτυχῶς ὀλίγον μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡ-
μέρας ἐλήφθη τὸ ὑπ' ὄριθ. 13269)14-4-8.42 ἐγγραφον
τοῦ κ. Διευθυντοῦ δι' οὗ διεβιβάζετο ἐν ἀντιγράφῳ ἡ
δῆθεν ἀπολογία τοῦ κ. Μουζενίδη καὶ ἐζητεῖτο ὅπως τῷ
ἀπαντήσω «ἐὰν ἡ ἐκφρασις τῆς θαθείας λύπης διὰ τὸ
ἐπεισόδιον εἰς τὸ ὁποῖον ὁ σκηνοθέτης ὁμολογῆ ὅτι αὐ-
τὸς ἐγένετο ἀφορμὴ δύναται νὰ μὲ ἰκανοποιήσῃ, ὅπως
ἐπίσης καὶ ἡ ἐκφρασις τῆς λύπης τοῦ σκηνοθέτου, ἀλλὰ
καὶ ἡ θαθεῖα λύπη ποῦ μοῦ ἐξέφρασεν ὁ Διευθυντὴς».

★ Ἄτυχῶς καὶ ἡ δῆθεν ἀπολογία τοῦ σκηνοθέτου ἦτο
δεύτερος λιβελλος καὶ ἐπὶ πλέον ἐν τέλει ταύτης ἀνεφέ-
ρετο καὶ πάλιν ὁ ὑβριστὴς μου εἰς τὴν ὡς ἄνω ἀπ' εὐ-
θείας πρὸς ἐμὲ σταλείσαν ἀπὸ 13)8)42 ὑβριστικὴν ἐ-
πιστολὴν του. Οὕτως ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐγγράφων καὶ τῆς
διαμφεβίσεως εἴτα ἀλληλογραφίας, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ
ἀπὸ τὸ ὡς ἄνω δημοσίευμα τῆς ἐφημερίδος «Ἀθηναῖκα
Νέα» τῆς 1)9)42, δι' οὗ ἀποκαλύπτεται πλήρως ἡ ἀπὸ
μακροῦ καιροῦ προετοιμαζομένη σκευωρία, ἀποδεικνύε-
ται τελικῶς ἡ συμπαιγνία Διευθύνσεως — Σκηνοθέτου
Μουζενίδη, ἡ ὑπάρχουσα ἐν τῷ Θεάτρῳ καὶ στρεφομένη
κατ' ἐμοῦ.

★ Πῶς νὰ ἐξηγηθῆ ὅτι μετὰ τὴν ἐν τῷ ἐγγράφῳ ὑπ'
ὄριθ. 1324 τοῦ κ. Διευθυντοῦ πρὸς τὸν δικηγόρον μου κ.
Μπακόλλαν ὑπάρχουσαν παράγραφον ἐν ἡ τονίζεται :
«... ἡ μεγάλη καὶ θαθεῖα ἐκτίμησις μας πρὸς τὴν καλλι-
» τεχνικὴν τῆς ἀνωτερότητά καὶ ὁ σεβασμὸς μας πρὸς
» τὰς προφερθείσας παρ' αὐτῆς σήμερον πρὸς τὸν
» Ἐθνικὸν Ὄργανισμὸν μας ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας»,
ὁ κ. Διευθυντὴς ἐπιτρέπει εἰς τὸν σκηνοθέτην του ὡστε
τὴν πρωταγωνιστήν του αὐτὴν τὴν τὸσον παρ' αὐτοῦ
ὑμνουμένην καὶ τὰς ὑπηρεσίας τῆς ὁποίας πρὸς τὸ Ἐ

θνικὸν Θεάτρον διὰ τοσοῦτω Ζωηρῶν φράσεων ὑπογραμ-
μίζει, νὰ κακομεταχειρίζεται τὸσον αὐθαδῶς καὶ ἀπρεπῶς
καὶ ἀδίκως ὁ σκηνοθέτης του; Καὶ ἀφοῦ τὸσον αὐστηρὰ
ἐχαρακτήρισεν ἐξ ἀρχῆς τὴν συμπεριφορὰν τοῦ σκηνοθέ-
του του, ἦν αὐτὸς μόνος ἐχαρακτήρισεν ἐπιπροσθέτως
καὶ ὡς περιλαμβάνουσαν «κακὴν κοινωνικὴν ἀγωγήν»,
πῶς κατόπιν δὲν ἐνόμισεν ὅτι ἐνεδεικνύετο ἡ ἐπιβολὴ
ποιᾶς τινος κυρώσεως πρὸς τὸν σκηνοθέτην, ἀλλ' ἐθεώ-
ρησεν ὅτι ἐπρεπε ν' ἄρκεσθῶ μόνον εἰς τὸ λιβελλογρά-
φημα τοῦ κ. Μουζενίδη καὶ εἰς τὴν ἐκφρασιν θαθείας
ἰδικῆς του λύπης, τὴν ὁποῖαν ἐξέφρασεν οὕτως οὐχὶ πρὸς
ἐμὲ, ἀλλὰ πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Θεάτρου καὶ οὐχὶ ὑπὸ
τὸν τύπον ἐκφράσεως λύπης, ἀλλὰ εὐθύς μετὰ τὴν φράσιν
του, δι' ἧς ἐπιμόνως ἀνεφέρετο εἰς τὴν ὡς ἄνω ἀπὸ
13)8)42 ὑβριστικὴν πρὸς ἐμὲ ἐπιστολὴν του; Καὶ θε-
ωρεῖ ὁ Διευθυντὴς τοῦ Θεάτρου ὅτι εἶναι ἰκανοποίησις
τῆς θιγείσης πρωταγωνιστίας του τῆς τὸσον παρ' αὐ-
τοῦ ἐευνοουμένης ἡ ἐκφρασις τῆς λύπης ἀφοῦ καὶ διὰ
τὴν δῆθεν ἀπολογία τοῦ σκηνοθέτης νέας προσέθεσεν
ὑβρεῖς καὶ νέα δείγματα τῆς κακῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς
του ἐδείκνυν; Ἐτι πλέον ἐνφ' ὁ κ. Διευθυντὴς ἔχει ἐκ
τῶν ἀπαντητικῶν ἐπιστολῶν μου τὴν βεβαίωσιν ὅτι δὲν
εἶναι δυνατὴ ἡ συνέχισις τῆς συνεργασίας μὲ τὸν ἄνθρω-
πον τῆς «κακῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς» ὡς αὐτὸς τὸν ἐ-
χαρακτήρισεν, ὁ ὁποῖος ἀντὶ αἰτήσεως συγγνώμης προσέ-
θεσε νέας ὑβρεῖς καὶ ὅτι ἄνευ ἰκανοποιητικῆς δι' ἐμὲ τα-
κτοποιήσεως τοῦ ζητήματος δὲν θὰ ἐπανέλθω εἰς τὰς
δοκιμάς, πῶς προσποιεῖται ὅτι δὲν ἀντιλαμβάνεται αὐτὰ
ποῦ τοῦ ἐγραψα καὶ μὲ καλεῖ δι' ἄρθρων καὶ τιμητικῶν
τῶ ὄντι ἐκφράσεων νὰ συνεχίσω τὰς δοκιμάς ὑπεθυ-
μίζων μάλιστα σχετικὴν τοῦ συμβολαίου παράγραφον περὶ
ὑποχρέσεως τῆς ἠθοποιοῦ νὰ παρίσταται ἀνελλιπῶς εἰς
τὰς δοκιμάς;

★ Καὶ στοματῶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, Κύριε Πρόεδρε,
διὰ νὰ ὑπογραμμίσω φράσιν τοῦ ἐγγράφου τοῦ Διευθυντοῦ
παραπέμποντός με εἰς τὰ νόμιμα δικαιώματα τὰ ὁποῖα
τῷ παρέχει τὸ ἄρθρον 2 τοῦ Ν. Δ. 1183 καθ' ὃ ἡ Διοί-
κησις τοῦ Θεάτρου ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Θε-
άτρου καὶ ἐπικαλουμένου τὴν ἀπόλυτον ὁμοφωνίαν τῆς
Α. Ε. τοῦ Ἀντιπροέδρου τῆς Κυβερνήσεως Προέδρου τοῦ
Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου διὰ νὰ
σημειώσω ὅτι προσωπικὴ μου ἀντίληψις εἶναι ἐκ τῆς συ-
νομιλίας μου μεθ' Ὑμῶν ὅτι πρῶτην φορὰν ἐλαμβάνετε
γνώσιν τῆς πραγματικῆς ὡς ἄνω καταστάσεως, ἦν κατὰ
τελείαν διάφορον τρόπον καὶ μακρὰν τῆς ἀληθείας εἶ-
χεν ἐμφανίσει πρὸς Ὑμᾶς ὁ κ. Διευθυντὴς καὶ ὅτι ἐπο-
μένως ἀνακριθῶς ὁ κ. Διευθυντὴς ἐπεκαλεῖτο τὴν Ὑ-
μετέραν ὁμόφωνον γνώμην πρὸς τὴν ἰδικὴν του.

★ Καὶ πρὸς ἐπισφράγισιν τῆς ὅλης σκηνοθεσίας, ἀλλὰ
καὶ τῆς ἄλλης στάσεως τοῦ κ. Διευθυντοῦ ἀπέναντί μου
ἔρχεται ἡ τοιχοκολληθεῖσα Ἡμερησία Διαταγὴ του ἀπὸ
19)8)42 ἔχουσα ὡς ἐξῆς:

«Πρὸς τὸν Σκηνοθέτην κ. Τάχην Μουζενίδη.
Ἐχων ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ τῆς δίδοις Ἑλένης Παπαδά-
κη κατάφορον παραβίασιν τῶν ὄρων τῆς μετὰ τοῦ
Θεάτρου συμβάσεώς της ὡς καὶ τὴν ἀπὸ 16)8)42
ἀναφορὰν σας, διὰ τῆς ὁποίας ἀναλαμβάνετε ὑπ' εὐ-
θύνην σας νὰ παρουσιάσῃτε ἐντὸς τοῦ προσεχοῦς μη-
νὸς τὴν «Μήδειαν» διὰ τῆς ἀναθέσεως τοῦ κυρίου ρό-
λου εἰς τὴν δίδα Βεργῆ ἐντέλλομαι ὅπως ἀπὸ σήμε-

ρον τροποποιήσῃτε τὴν διακομὴν τῆς ὡς ἄνω τραγω-
δίας ἀναθέτογτες εἰς τὴν δ. Βεργῆ τὸν κύριον ρόλον
καὶ ἀγχικαθιστῶντες αὐτὴν ὡς κορυφαίας...».

★ Κατόπιν ὄλων τούτων ὡς ἐπιστέγασμα τῶν ἀγῶνων
ἐνὸς καὶ πλέον ἔτους ἔρχεται ἡ ποθητὴ πιθανὴ διὰ τὸν
κ. Διευθυντὴν καὶ τοὺς εὐνοουμένους του λύσις διὰ τῆς
ἀποστολῆς τοῦ ἀπὸ 24)8)42 ἐγγράφου του εἰς τὸ ὁποῖ-
ον τονίζεται ὅτι «αὐθαιρέτως» ἐγκατέλειψα τὰς δοκιμάς.
ὡς ἐὰν ἤμην ἡ τελευταία κατὰ τάξιν τοῦ προσωπικοῦ
τοῦ Θεάτρου, ἡ ὁποία ἐπρεπε νὰ δεχθῆ ἀδιαμαρτυρητῶς
τὰς ὑβρεῖς τοῦ με «κακὴν ἀγωγήν» ἀνθρώπου καὶ ὁ ὁ-
ποῖος δὲν ἦτο τυχεῖος τις, ἀλλ' ὁ σκηνοθέτης, ὁ ἀντι-
πρόσωπος τῆς Διευθύνσεως τοῦ Θεάτρου, καὶ δι' οὗ ἐγ-
γράφου παραγγέλλεται ἐν συνεχείᾳ ἡ ἐκ μέρους μου
καταβολὴ τῆς ποινικῆς ρήτρας.

★ Ὡμίλησα ἀνωτέρω περὶ «ποθητῆς» διὰ τὸν κ. Διευ-
θυντὴν λύσεως. Εἰς τὴν ἀποψίν μου ταύτην μὲ φέρει τὸ
ἐξῆς παράδοξον γεγονός. Ἐνῶ ὁ κ. Διευθυντὴς μὲ ἀ-
παύει διότι «αὐθαιρέτως» ἐγκατέλειψα τὰς δοκιμάς, εἰς
τοὺς κ. κ. Γληνὸν καὶ Δενδραμῆν, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐκείνοι
δι' ἄλλους λόγους, — μισθολογικῶν διεκδικήσεων, —
ἐγκατέλειψαν ἐπαιλημμένως καὶ αὐθαιρέτως τὰς δο-
κιμάς τῆς «Λουίζας Μύλλερ», δὲν ἐνεργεῖ κατὰ τὸν αὐ-
τὸν τρόπον. Τὴν ἴδιαν ἡμέραν, 19)8)42, τῆς δημοσιεύ-
σεως τῆς ἀφορώσεως με Ἡμερησίας Διαταγῆς ἐτοιχο-
κολληθῆ ἑτέρα τοιαύτη ἔχουσα ὡς ἐξῆς:

«Πρὸς τοὺς κ.κ. Δενδραμῆν καὶ Γληνόν.
Ἐχων ὑπ' ὄψιν τὴν ἐκ νέου αὐθαιρέτον ἐγκατάλει-
ψιν τῶν δοκιμῶν τοῦ ἔργου «Λουίζα Μύλλερ» ἐκ
μέρους ὑμῶν, ἐγκατέλειψιν τὴν ὁποῖαν ἐστηρίξατε
εἰς τὴν μὴ ἐγκαιρὸν ἀπάντησιν τοῦ Θεάτρου ἐπὶ νέ-
ων μισθολογικῶν διεκδικήσεών σας ἐπὶ τῶν ὁποίων
θ' ἀποφανθῆ τὸ Διοικ. Συμβούλιον εἰς τὴν πρώτην
αὐτοῦ συνεδρίασιν, ἦτις κατὰ τὸν Νόμον λαμβάνει
χώρην ἕκαστον μιῆνα, ὡς ἐπισήμως ἀνεκοίνωσα ὑ-
μῖν, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ σας γνωρίσω ὅτι ἡ ἐγκατά-
λειψις αὐτῆς γενομένη αὐτοβούλως καὶ αὐθαιρέτως,
ἐπιφέρουσα θετικὴν ζημίαν εἰς τὸν ὄλον Ὄργανισμὸν,
θεωρεῖται παρὰ τοῦ Θεάτρου ὡς παραβίασις τοῦ
ἄρθρου 4 τῆς μετὰ τοῦ Θεάτρου συμβάσεώς σας συνε-
πιφέρουσα ἀπάσας τὰς ἐκ τῆς αὐτῆς συμβάσεως συνε-
πειᾶς καὶ ἐπιφυλάσσομαι διὰ πᾶσαν νόμιμον διεκδι-
κῆσιν τοῦ Θεάτρου».

★ Παρὰ τὰ ἐν τῇ διαταγῇ ταύτῃ διαλαμβανόμενα καὶ
μολονότι οἱ κ. κ. Γληνὸς καὶ Δενδραμῆς δὲν προσήλθον
εἰς τὰς δοκιμάς τῶν τὴν ἐπομένην ἡ καὶ τὴν μεθεπομένην
ἡ καὶ ἐπὶ μίαν ἀκόμη ἐβδομάδα ὄχι μόνον δὲν ὑπεβλήθη
καμμία κώρυσις, ὄχι μόνον δὲν ἀντικατεστάθησαν οὔτοι
εἰς τοὺς ρόλους των, — σημειωτέον ὅτι σκηνοθετεῖ τὴν
«Λουίζα Μύλλερ» ὁ πρῶτος σκηνοθέτης κ. Ροντήρης, —
ὄχι μόνον δὲν ἀπελύθησαν, ἀλλὰ ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ κ.
Διευθυντοῦ τιν ἰδιαν ἀκριβῶς ἡμέραν, 24)8)42, καθ' ἣν
μοι ἐγγνώρισε τὴν ἀπόλυσίν μου, καὶ συνεζήτησαν μετ'
αὐτοῦ τὰς ἀπόψεις των καὶ τοὺς ὄρους των διὰ τὴν
σύναψιν νέων συμβολαίων ἐπὶ τῇ θασει τῶν διεκδικήσε-
ων των. Οἱ ἀνωτέρω ἠθοποιοὶ ἐπανήλθον εἰς τὰς δο-
κιμάς των μόνον ἀφοῦ ὁ κ. Διευθυντὴς ὑπεσχέθη εἰς
αὐτοὺς πλήρη ἰκανοποίησιν τῶν ἀειώσεών των.

★ Αὕτη εἶναι ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ ἡ ἐξιστόρησις

τῶν συμβάντων εἰς τὸ Ἐθνικὸν Θεάτρον, ὅσον ἀφορὰ
τὴν ἰδικὴν μου πλευράν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἀνέ-
λαβεν ὁ κ. Γιοκαρίνης τὴν Διεύθυνσίν του. Σειρὰ ἀγῶ-
νων, σειρὰ μαχῶν καὶ ἀσασχολήσεών μου εἰς ἐπίπεδα
ἔξανα πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν καὶ ἀτομικὴν μου ὑπόστα-
σιν, διακρίνουσι τὴν περίοδον αὐτὴν μὲ ἀντικειμενικὸν
σκοπὸν σαφῶς ἐκ τῆς ὅλης πολιτείας τοῦ κ. Διευθυντοῦ
διαφαινόμενον τὴν ἐξεύρεσιν ἀφορμῆς πρὸς ἀπομάκρυν-
σίν μου ἐκ τοῦ Θεάτρου.

★ Μὴ δυναμένη βεβαίως νὰ ἐξακολουθῆσω τὸν ἀγῶνα
αὐτόν, Κύριε Πρόεδρε, ἀναφέρω Ὑμῖν ὅτι ἐκ τῶν ἀ-
νωτέρω προκύπτει ἀδισσεύτως ὅτι ὁ Διευθυντὴς τοῦ
Ἐθν. Θεάτρου εἶναι ἀποκλειστικῶς καὶ ἐξ ὁλοκλήρου
ὑπαίτιος διὰ τὴν παράβασιν τῶν μετ' αὐτοῦ συμβολαίων
μου καὶ ὅτι ἐπιφυλάσσομαι πάντων τῶν δικαιωμάτων μου,
καὶ ὅτι διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους εὐρισκομένη κατ' ἀ-
νάγκην ἤδη μακρὰν τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου αἰσθάνομαι με-
γάλην λύπην, ἀλλὰ καὶ πικρίαν διότι παρ' ὄλην τὴν καλὴν
μου διάθεσιν καὶ προσπάθειαν δὲν κατορθώθη νὰ ἰκανο-
ποιηθῆ ἡ ἐπιθυμία Σας διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τρόπου διευ-
θετοῦντος τὰς ὑφισταμένους διαφορὰς.

★ Δὲν δύναμαι ὅμως ἤδη ποῦ ἔληξεν ἡ συνεργασία
μου εἰς τὸ Ἐθνικὸν Θεάτρον, συνεργασία ἡ ὁποία διήρ-
κεσεν ἐπὶ δεκαετίαν ὁλόκληρον μὲ ἀποτελέσματα παρὰ
πάντων τῶν καλῆς πίστεως συζητητῶν ὁμολογούμενα ἢ
να παρακαλέσω ὅπως μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ τονίσω τὰ ἐξῆς:

— Ὁ κ. Διευθυντὴς τοῦ Θεάτρου μ' εὖρε κατὰ τὴν ἀ-
νάληψιν τῶν καθηκόντων του «πρωταγωνιστήν τοῦ Ἐ-
θνικοῦ Θεάτρου» θέσιν τὴν ὁποῖαν ἐπῆρα ὄχι μὲ ἄλλο τι
μέσον παρὰ μόνον μὲ τὴν ἀδίακον καὶ εὐσυνείδητον
ἐργασίαν μου καθ' ὄλην τὴν δεκαετίαν ποῦ ἐιργάσθη
εἰς τὸ Θεάτρον εἰς τὸ ὁποῖον ἐπαναλαμβάνω ὅτι καὶ ὡς
ἐν ἀρχῇ εἶπον, δὲν εἰσῆλθον ὡς μαθήτρια ἀπόφοιτος σχο-
λεῖου τινός, ἀλλὰ ἠθοποιοῦς φθασμένη πλέον.

★ Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ προσθέσω ὅτι κατὰ τὸ διάστη-
μα τῆς Διευθύνσεώς μου δὲν ἐνεφυλοχώρησε στοιχεῖον
τι μειῶνον τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἐργασίας καὶ τῆς θέσεώς
μου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Θεάτρῳ, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ κ. Διευθυν-
τὴς εἰς τὸ πρὸς τὸν δικηγόρον μου ἐγγραφόν του, πα-
ράγραφον τοῦ ὁποῖου παρέθεσα ἀνωτέρω, τονίζεται ἡ
ἐκτιμησις του «πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν μου ἀνωτερότη-
τα καὶ τὸν σεβασμὸν του πρὸς τὰς ἀνεκτιμήτους ὑπηρε-
σίας ποῦ προσέφερα εἰς τὸν Ἐθνικὸν μας Ὄργανισ-
μὸν».

★ Καὶ ὅμως εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφισβητήσεως ὅτι παρ'
ὅλα ὅσα ἐγραψα, τὰ ὁποῖα ἐγραψε κυρίως διὰ νὰ καλύ-
ψῃ τὰς εὐθύνους του διὰ τὰς ἀπόψεις καὶ ἀδίκους κατ'
εμοῦ ἐνεργείας του, πάντως εἶναι γεγονότος ἀνεπίδεκτον
ἀμφισβητήσεως ὅτι αἱ ἐνεργείαι του ὅσας, ἐνσυνειδή-
τως ἢ ἀσυνειδήτως, ἔπεινον εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς
καταστάσεως ὡς αὕτη ἐξειλίχθη, τοὔτεστιν, εἰς τὴν ἀ-
πομάκρυνσίν μου ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, ἀνασκοποῦσα
δὲ ψυχραίμως τὰ κατὰ τὸ δεκαετημέτηνον χρονικὸν
διάστημα διαδραματισθέντα δὲν δύναμαι παρὰ νὰ σημει-
ώσω ὅτι διὰ πρῶτην φορὰν εἰς τὰ χρονικά μας παρου-
σιάζεται τὸ γεγονός ὅτι ἐργοδότης συνειδήσεως μετὰ
τῶν παρ' αὐτῶ καὶ συγκεκριμένως ἐναντίον ἐμοῦ, ποῦ δὲν
ἔδωσα μάλιστα ἀφορμὴν τινα. Μόνον οὕτω εἶναι δυνατόν
νὰ ἐξηγηθῆ πῶς ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου ἐδέ-

χθη να περιληφθῆ εἰς συμβόλαια ἠθοποιῶν ὁ ἐπαχθῆς ὄρος, ὁ ὁποῖος περιελήφθη εἰς τὰ κατὰ Μάρτιον συμβόλαια τῆς κ. Μανωλίδου καὶ τῶν κ. κ. Γληνοῦ καὶ Δενδραμῆ, ὄρος στρεφόμενος ἀπολειστικῶς καὶ μόνον ἐναντίον μου καὶ ἀποσκοπῶν εἰς τὸ νὰ μὲ ἐκβιάσῃ καὶ ὅστις δὲν ἐπέτυχε τί ἄλλο παρὰ τὴν ἐμπλοκὴν αὐτοῦ τούτου τοῦ σχόντος τὴν ἀστοχὸν σκέψιν Διευθυντοῦ εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν ἐπαναπρόσληψίν μου εἰς τὸ Ἐθνικὸν Θέατρον ἐὰν τοῦτο ἀπεφάσιζε νὰ ἀποδεχθῆ τὸν κατὰ πάντα δεδικοιολογημένον ὄρον, πού τῶσον τίμια καὶ εἰλικρινὰ ἔθεσα εὐθύς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ὅταν ἐτέθη ζήτημα νέων συμβολαίων. Καὶ ἂν γίνῃ παραδεκτὸν ὅτι κάποια ἀδήριτος ἀνάγκη κατέστησε τοῦτο ἐπιτακτικὸν κατὰ μῆνα Μάρτιον τί εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῆ τώρα, Κύριε Πρόεδρε, ὅταν ὁ κ. Διευθυντῆς ἐδέχθη καὶ πάλιν νὰ συζητήσῃ, ὡς πληροφοροῦμαι, ἐπαχθέστερον τοῦ προηγουμένου ὄρον καθ' ὃν ἡ κ. Μανωλίδου καὶ οἱ κ. κ. Γληνὸς καὶ Δενδραμῆς οὐδένα δέχονται ἄλλον ἐν τῷ Ἐθνικῷ Θεάτρῳ ἠθοποιῶν μὲ ἐκτακτὸν συμμετοχὴν εἰμὶ μόνον τὴν κ. Μαρίαν Κοτοπούλη καὶ τὴν κ. Κυθελήν; Μήπως δὲν εἶναι τοῦτο ὄρος πού ἀποσκοπεῖ τὸν ἀποκλεισμόν ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸν Θέατρον ἐμοῦ καὶ πιθανῶς τῶν κ. κ. Βεάκη καὶ Παππᾶ; Καὶ ἐρωτᾶται μὲ ποῖον δικαίωμα Διευθυντῆς καὶ ἠθοποιοὶ ἀναλαμβάνουν ν' ἀποφασίζουσιν τόσον ἀφελῶς διὰ τὴν τύχην τοῦ ἀνωτέρου αὐτοῦ Κρατικοῦ Ὄργανισμοῦ τὸν ὁποῖον οὕτω ἐμφανίζουσιν ὡς κτῆμα των;

★ Τὴν ἀπάντησιν, Κύριε Πρόεδρε, εἰς τὰς ἀπορίας μου αὐτὰς μοῦ δίδει ἡ ἀγανάκτησις τὴν ὁποῖαν ἐξεδηλώσατε ὅταν κατὰ τὴν συνομιλίαν μας ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Συμβούλου τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου κ. Νικ. Κυπαρίσση καὶ τοῦ ἐπροτάθη νὰ συμπεριληφθῆ εἰς τὰ νέα συμβόλαια καὶ πού καθιστᾶ ἀδύνατον τὴν ἐξεύρεσιν θάσεως πρὸς συνεννόησιν καὶ ἰκανοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας πού ἐξεφράσατε Ὑμεῖς ὁ ἴδιος.

Ἡ ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΔΑΚΗ ΣΤΟ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΡΙΑΣ ΣΤΟ «ΡΟΜΑΝΤΣΟ».

★ Καὶ ἤδη, Κύριε Πρόεδρε, ἀπέρχομαι τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου μὲ ἡρεμὸν τὴν συνείδησιν ὅτι κατὰ τὴν δεκαετίαν, πού ὑπηρέτησα εἰς αὐτὸ ἔδωσα ὅλην μου τὴν ζωὴν, τὸν ζῆλον, τὸν ἐνθουσιασμόν μου, τὴν ἀφοσίωσίν μου, καὶ ὅλας μου τὰς δυνάμεις διὰ τὴν εὐδωσίαν τῶν σκοπῶν τοὺς ὁποῖους τοῦτος ἐπιδιώκει, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πικρίαν ὅτι ἢ ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου ἀπομακρυνοίς μου ὀφείλεται εἰς σειρὰν ὀδίκιων τὰς ὁποίας ἡ Διεύθυνσις αὐτοῦ, κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαπεντάμηνον, μοῦ κατέφερε καὶ ἀντὶ νὰ λογοδοτήσῃ δι' αὐτάς ἐρχεται ἤδη νὰ μὲ ἀπολύσῃ Ζητοῦσα ἐπὶ πλέον καὶ τὴν καταβολὴν ποινικῆς ρήτρας. Τῆς τελευταίας ταύτης, —ἀναφερομένης εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 13307 τῆς 24) 42 ἐγγράφον τοῦ κ. Διευθυντοῦ, — παρακαλῶ ὅπως διατάξῃτε τὴν ἀκύρωσιν χάριν ἠθικῆς τάξεως, διότι ὁ κ. Διευθυντῆς μοῦ ἐπέβαλε τὴν καταβολὴν τῆς ποινικῆς ρήτρας διὰ δῆθεν γενομένην παρ' ἐμοῦ παράβασιν τῶν ὄρων τοῦ συμβολαίου μου, ἐνῶ πράγματι καὶ κατ' ἀλήθειαν ἡ Διεύθυνσις τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου παρεθίσαεν ἑσκαμμένως καὶ προβεβουλευμένως, ἐν ἀγνοίᾳ Ὑμῶν, τὰς συμβατικὰς ἐναντι ἐμοῦ ὑποχρεώσεις τῆς.

— Τέλος, Κύριε Πρόεδρε, βεβαιωθῆτε ὅτι καὶ μακρὰν τῆς Ἐθνικῆς Σκηνῆς εὐρισκομένη δὲν θὰ παύσω νὰ εὐχομαι ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς, διότι ἐξακολουθῶ νὰ πιστεύω ὅτι δὲν ἀποτελεῖ αὐτὴ ἰδιωτικὴν ἐπιχείρησιν, ἀλλὰ ἔχει γενικώτερον ἔθνικὸν προορισμόν εἰς τὸν ὁποῖον ἀποθλέπει.

Ελένη Παπαδάκη

ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ ΣΑΣ μοῦ δίδει τὴν εὐκαιρία νὰ διαδηλώσω ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ θαυμασμό μου γιὰ τὴν ἔξοχη τεχνίτρα, πού μόνο τὰ νιάτα τῆς δὲ μᾶς ἔδωσαν ἀκόμη τὸ θάρρος νὰ τὴν ὀνομάσουμε μεγάλη. Τὴ δεσποινίδα Ἑλένη Παπαδάκη τὴν παρακολουθῶ ἀπὸ τὸν καιρὸ πού παρουσιάστηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴ σκηνή. Ξεχώρισα πάντα καὶ στοὺς πιὸ μικροὺς ρόλους πού ἔτυχε νὰ τὴ δῶ νὰ παίζει, τὴ φῖνα καὶ πολιτισμένη τέχνη τῆς: μιὰ τέχνη πού μόνο ἀπὸ μιὰ πολιτισμένη καὶ φῖνα ψυχὴ μπορεῖ νὰ βγῆ, καὶ πού μόνο μιὰ ἀπὸ γέννησὴ τῆς φῖνα καὶ πλοῦσια σὲ φυσικὰ χαρίσματα (παρουσιαστικό, φωνή, ἄρθρωση), καὶ ἀπὸ μόρφωση καὶ ἀνατροφή πολιτισμένη προσωπικότητα μπορεῖ νὰ τὴ φανερώσει. Μὰ ἐκεῖνο πού ἔδωσε σ' ὅλα αὐτά, τὰ φυσικὰ καὶ ἐπίκτητα προσόντα, τὴν καλλιτεχνικὴ ἀξία πού ἀπὸ ὅλους ἀναγνωρίζεται, εἶναι ἡ ἀπόλυτα καλλιτεχνικὴ τῆς ἰδιοσυγγρασία βοηθουμένη ἀπὸ τὸ λεπτότατο πνεῦμα τῆς καὶ τὴ θερμὴ τῆς ἀγάπη πρὸς τὸ Θέατρο. Πολλὰς φορὰς ἔλαβα εὐκαιρία νὰ ἐκτιμῶσω τὴ βαθειὰ κατανόησιν πού δείχνει γιὰ τὰ ἔργα καὶ γιὰ τοὺς ρόλους πού ἔχει σ' αὐτὰ νὰ παίζει, καὶ τὴν ἀγάπην, τὸ φανατισμό, τὴ μανία, μπορῶ νὰ πῶ, μὲ τὴν ὁποία μελετᾶ τοὺς ρόλους πού ἀγαπᾶ.

Φυσικὸ ἀποτέλεσμα ὄλων αὐτῶν τῶν καλλιτεχνικῶν ἀρετῶν πού τὴν διακρίνουν εἶναι καὶ τὸ πολύπλευρο ἢ καλύτερα τὸ πολυεδρικό τῆς ὑποκριτικῆς τῆς. Μπορεῖ νὰ παίζει τοὺς πιὸ διαφορετικούς, τὸν ἕναν ἀπὸ τὸν ἄλλον, ρόλους

καί, κάθε φορὰ, νὰ συνταυτίζει τὸν ἑαυτὸ τῆς μὲ τὸ χαρακτῆρα τοῦ προσώπου, πού αὐτὴ παρασταίνει ἔτσι πού κάθε φορὰ νὰ δίνει τὴν ἐντύπωση πῶς αὐτὸς εἶναι ὁ ρόλος γιὰ τὸν ὁποῖο εἶναι πλασμένη. Στὰ τελευταῖα χρόνια ἀκόμη τὴν θαυμάσαμε στοὺς τόσο διαφορετικούς ρόλους: τῆς Κλυταιμνήστρας στὴν «Ἡλέκτρα» τοῦ Σοφοκλέη, τῆς Ναταλίας στὸν «Πρίγκηπα τοῦ Χόμπουργκ» τοῦ Κλάιστ, τῆς λαίδης Οὐϊντερμην στὸ ὁμώνυμο δράμα τοῦ Οὐάιλντ, τῆς Μαρίας Χάινκ στὸ «Κοντσέρτο» τοῦ Χέρμαν Μπάρ, τῆς Πριμαντόνας στὴ «Ζακυνθινὴ Σερενάτα» τοῦ Δ. Ρώμα, στὴν ἀφθαστὴ δημιουργία τῆς στὴ Δωροθέα Ἄγγερμαν τοῦ Λάουπμαν κλπ.

Ὁ τόπος μας μπορεῖ νὰ εἶναι ὑπερήφανος καὶ στὸ κεφάλαιο τοῦ Θεάτρου. Ἡ ἑλληνικὴ σκηνὴ εἶχε νὰ δείξῃ πάντοτε σπουδαῖα ταλέντα, πού ἦταν ἀξία νὰ μετρηθοῦν μὲ κείνα πού ἔχουν νὰ παρουσιάσουν ἄλλες, μεγαλύτερες καὶ μὲ πολὺ μακρύτερη ἐλεύθερη ἔθνικὴ ζωὴ, εὐρωπαϊκὰς κῶρες. Καὶ μέσα στὰ δέκα τελευταῖα χρόνια, μὲ τὴ στοργικὴ ὑποστήριξιν πού δείχνει γι' αὐτὴν τὸ ἑλληνικὸ κράτος, παρουσιάζει μιὰν ἀνθισσὴ πού μᾶς ἐπιτρέπει νὰ περιμένουμε γιὰ τὸ ἑλληνικὸ θέατρο ἕνα ἀκόμη λαμπρότερο μέλλον.

Καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες πού δουλέψανε καὶ δουλεύουσιν γιὰ τὴν προκοπὴ καὶ τὴν τιμὴ τῆς νεοελληνικῆς θεατρικῆς τέχνης μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ τιμητικὰς θέσεις ἔχει ἤδη πάρει ἡ Ἑλένη Παπαδάκη, γιὰ τὴν ὁποία μοῦ κάνατε τὴν τιμὴ νὰ ζητήσετε τὴν γνώμη μου.

Κ. Καρδαρο

ΣΤΟ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΡΕΓΑΝΗΣ ΣΤΟ «ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΑΝΗ».

ΕΙΜΑΙ εύτυχής διότι μου παρέχεται ή ευκαιρία να εκφράσω όλην την βαθειά μου συμπάθεια διά μίαν από τας εκλεκτοτέρας ήθοποιούς του Έθνικου μας Θεάτρου, την δίδα Έλένη Παπαδάκη. Η χάρις, ή λεπιότης, ή ευγένεια της φυσιογνωμίας και των κινήσεών της επί της σκηνής κατακτούν τον θεατήν από της πρώτης στιγμής. Αυτά είναι τα έμφυτα προσόντα που της έχρισεν ή φύσις, ήμπορώ μάλιστα να έπω πλέον συγκεκριμένως, οί γονεΐς της, διότι ή Έλένη

Παπαδάκη είναι τὸ χαριτωμένο τέκνο γονέων, πού έζησαν με τήν μουσικήν και έλάτρευσαν τήν τέχνην!

Είς αυτά τὰ έμφυτα προσθέτονται τώρα τὰ επίκτητα, όσα της έδωκεν ή Τέχνη, ή μακρά άσκησις, ή άφοσίωσίς της, ή ειλικρινής της άγάπη εις τήν ιεράν θυμέλην του Διονύσου. Καί είναι άκόμη τόσο νέα! Έγώ πού τήν έγνώρισα μικρό παιδάκι, πόσο συγκινοῦμαι να τήν βλέπω και να τήν θαυμάζω τώρα εις τόσον θαλεράν ήλικίαν να δρέπη τας δροσεροτέρας δάφνας από τας δχθας του Ίλισου! Της εύχομαι λοιπόν να διατηρήση όλα αυτά τα προσόντα — τήν άνεκτίμητην αυτήν προΐκα — μέχρι βαθυτάτου γήρατος, διότι ή Τέχνη, καθώς και ό Έρωσ, δέν έχουν όριον ήλικίας.

ΑΛ. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ
Αθήνα 14.3.1940

ΤΗΣ δεοποιΐδας Έλένης Παπαδάκη έθαύμασα πάντα τήν τέχνην και τήν καλωσύνην. Τήν αγαπώ πολύ.

Γρηγ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΠΑΠΑΔΑΚΗ είναι ένα πολύ ντελικάτο όργανο για να εκφράζει με γοητευτικές άποκρώσεις τις άπειρες έναλλαγές της σύγχρονης γυναικείας ψυχής. Θαρρώ πως είναι ή μοναδική

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗ.

μας, γι' αυτήν τήν πλευρά της Τέχνης.

Στράτης ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

Η ΕΛΕΝΗ Παπαδάκη κατά τήν γνώμην μου είναι ή ήθοποιός που περισσότερο άπ' όλες τις Έλληνίδες συναδέλφους της δίνει στη σκηνή τήν εικόνα της άπόλυτης distention και ευγένειας. Τίποτε τὸ υπερβολικό, τὸ διδαγμένο, τὸ έξω από τή φύση της και τις συνήθειές της. Είναι ή «Κυρία» στην κάθε κίνησί της, στην κάθε της έκφραση, — σ' όλο τὸ φέρομὸ της.

Γαλάτεια ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΖΗΣΗ ΑΦΕΡΙΜ:

ΑΠΟ ΤΟΝ «ΚΥΚΛΟ ΤΩΝ ΖΩΔΙΩΝ» (ΚΕΡΑΜΕΙΚΑ)

Τὸ νεοελληνικὸ Διήγημα

Η ΤΡΙΤΗ ΦΑΣΗ

ΚΑΛΑ τ'έλεγε ή Φανή πώς δέν ήταν ή μοΐρα της να παντρευτεί. "Αχαρη, κοντούλα κι' άπραγη, ένωθε χιμαιρικό τον συναγωνισμό της με τις άλλες. Κι' οὔτε πού τήν έκαίγε ή φλόγα ή έρωτική. Κι' όμως, δέν ήθελε να μείνη και πίσω μ' όλο πού θεωρούσε κι' ή ίδια άταίριαχτο τον έαυτό της για γάμο. Από τότε μάλιστα πού δύο συναδέλφισσές της στο ταχυδρομικό παράρτημα όπου εργαζότανε παντρεύτηκαν ή μιά πίσω από τήν άλλη σε δεκαπέντε μέρες, της κόλλησε για καλά στο μυαλό. "Έβαλε κι' από των δυνών τις μπομπονιέρες κουφέτα κάτω από τὸ μαξιλάρι της για να όνειρευτῆ αυτόν πού θα τήν έπαιρνε. Και τον όνειρεύτηκε. Μόνο πού παρά τήν επίμονη μέσα στον ύπνο της προσπάθεια, δέν μπόρεσε να ξεκαθαρίση τα χαρακτηριστικά του. Πάλι καλά πού δέν πρόσεμε να της δώση μέσα σι' όνειρο και τὸ μιλιέτο του με τήν διεύθυνση, να πάη τήν άλλη μέρα να τον γυρέψη. Μά να πού και χωρίς αυτό τα κατάφερε. Γιατι υπάρχουν κι' οί χαζοί στον κόσμο τούτο. Εύτυχώς. Κι' έτσι ήρθε ή «ώρα ή Καλή».

Σαν φέμα της φαινότανε όταν λίγα λεπτά πριν φύγει για τήν εκκλησία, αντίκρυσε τον έαυτό της στον καθρέφτη με τὸ νυφικό. Πήγε τότε να χαμογελάση για να βελτιώση τή φυσιογνωμία της. Άλλά δέν τὸ πέτυχε. Πιὸ άχαρη τήν έκανε τὸ επιτηδευμένο αυτό χαμόγελο και θύμωσε με τον έαυτό της. Εύτυχώς πού ό Εδάγγελος δέν έδειχνε ναχει κάτι τέτοιες αξιώσεις. Δυὸ χρόνια μικρότερός της — τριάντα χρονῶ — της είχε όρκιστεί πως ήταν ή πρώτη κοπέλα πού τόλμησε να της μιλήση. Και ή άδεξιότητά του έδειχνε πως έλεγε τήν αλήθεια. Μοναχογιός, ντροπιάρης, ζούσε με τήν μαμά του κι' όλο έλεγε κάπου να πιάση δουλιά, μά ακόμα δέν είχε βρει τήν κατάλληλη. Η μιά ήταν μακριά από τὸ σπίτι, ή άλλη κουραστική, ή τρίτη όχι και τόσο αξιοπρεπής. Η αλήθεια είναι πως πέρα από τὸ άπολυτήριο του γυμνασίου, δέν ήξερε τίποτε άλλο. Τώρα όμως, θα πήγαινε σ' ένα μονοτάξιο για λογιστικά και θα κρατούσε βιβλία σε διάφορα μικρομάγαζα ή θα δούλευε σπίτι του κι' όλα θα πήγαιναν καλά. Αυτῆς της γνώμης ήταν κι' ή μητέρα του πού έπαιρνε δύο τετρακόσιες σύνταξη από τον άντρα της και μ' αυτήν τα βόλευαν. Τώρα θάταν κι' οί χιλίες όκτακόσιες της

Φανῆς. Κι' αν άρχίναγε κι' ό Εδάγγελος τὰ λογιστικά, όσο ναταν θάβγαζε κι' αυτός άλλα τόσα. Κι' έτσι μέρα μπαίνει μέρα βγαίνει θάχαν ένα διακοσάρι τήν ήμέρα οί τρεις τους και θα περνούσαν μπείκα. Αυτόν τον λογαριασμό κάναν ό καθένας για τον έαυτό του και βρέθηκαν και οί τρεις ίκανοποιημένοι. Χώρια και τ' άλλα προτερήματα πού ό καθένας εύρισκε στον άλλο. Για τήν πεθερά ή Φανή ήταν μιά βοήθεια για τις δουλειές του σπιτιού και μιά ασφάλεια για τον Εδάγγελο, μαζεμένη κι' όρφανή καθώς ήταν με σίγουρο μισθό και με τα χρονάκια της, όχι κανένα τρελλοκόριτσο. Η Φανή πάλι γλύτωνε από τὸ ράφι κι' έπαιρνε ένα παλληκάρι όμορφότερό της και δίχως πείρα έρωτική πού να γενά αξιώσεις. "Όσο για τον Εδάγγελο, αυτός ένωθε αίσθημα θριάμβου, πού θα έξουσίαζε τὸ κορμί μιας γυναίκας, χέρια, πόδια, στήθος, γλουτούς, όλα αυτά πού κομματιαστά τ' άπολάμβανε ως τώρα και μόνο με τήν φαντασία.

"Όλα είχαν καλά ύπολογιστεί άπ' όλους, πλην από ένα. Πως οί πόθοι του Εδάγγελου για γυναίκα ήταν θεωρητικοί. Αυτό, οὔτε κι' ό ίδιος τὸ ήξερε. Τὸ διεπίστωσε τήν πρώτη νύχτα του γάμου. «Μη διάζεσαι, θάρθει με τήν ώρα του», τὸυ έπεε ή μητέρα του τήν άλλη μέρα. "Έχεις τράκ», τὸυ έπεε κι' ένας φίλος του ύστερα από μιά εβδομάδα. «Οφείλεται σε λόγους ψυχολογικούς», τὸυ έπεε κι' ένας γιατρός μετά ένα μήνα. «Επειδῆ ή μόνη γυναίκα πού γνωρίσατε ως τώρα, ήτανε ή μητέρα σας». Τὸ χειρότερο ήταν ότι τις άλλες ώρες ό Εδάγγελος ένωθε «έν τάξει» και μόνο όταν πλησίαζε τήν γυναίκα του ήταν τζίζφος.

Η Φανή άρχισε να εκνευρίζεται μ' αυτήν τήν κατάσταση. Λές κι' ήταν ή «έξ ύψους τιμωρία» πού πήγε κόντρα στη μοΐρα της.

Τὸ πράγμα τράβηξε έτσι κοντά ένα χρόνο. Και μέσ' στο χρόνο είχαν έξαντληθεί όλες όλες οί έλπίδες από τα γιατροσόφια. Από τα χαπάκια του Ήρακλη ή μέχρι τα ζορκίσματα για τὸ άποδόμα και τα πιπεράτα φαγιά πού επί τούτῳ μαγειρεύε ή πεθερά. Στο τέλος, μάνα και γιός, ρίξανε τὸ φταίξιμο στη Φανή. Τάχατες πως δέν τον τράβαγε, πως δέ βοηθού-

σε, πώς ήταν κρύα. Αυτό ήταν αλήθεια, μα μόνο για την αρχή. Με τον καιρό όμως και με την κάποια επαφή της με το άρσενικό, της είχε ανοίξει η όρεξη κι' άρχισε να δείχνει διάθεση και νάχει απαιτήσεις. Μα στο πρώτο της παράπονο ή πεθερά της έκανε άγρια επίθεση και το ίδιο θράδυ ο Εύάγγελος κοιμήθηκε στην κάμαρα της μαμάς του. Την άλλη μέρα της αφήσαν το φαγητό της στην κουζίνα σκεπασμένο μ' ένα πιάτο και δίπλα μιά φέτα ψωμί διπλωμένη στην πετσέτα, για να μην καθίση μυίγα. Σιγά - σιγά ή Φανή αποξενωνόταν και το διαζύγιο θγήκε «κοινή συναινέσει δι' άσυμφωνίαν χαρακτήρων».

ΗΤΑΝ τὸ κλωνάρι στραβά, τῶφαγε καὶ τὸ κατοίκι. Ἦταν ἡ Φανὴ μισερή, παντρεύτηκε καὶ τὸν «σέντζα». Ἡ ἀπέλπισία της θάπερε νάναί τρισεπίρτερη ἀπὸ τὴν πρωτινὴ καὶ τσακισμένο τὸ ἦθικό της, μ' ἀνορεξία ὀλότλη γιὰ τὴ ζωὴ. Κι' ὁμως δὲν ἦταν ἔτσι. Ἀναπάντεχος ἀπὸ τὴ λογικὴ πρόβλεψη καταστάσεις φανερώθηκαν. Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα, ὁ τίτλος τῆς «ζωντοχήρα», πού αὐτόματα δημιουργήθηκε μ' ἓνα σωρὸ προεξτάσεις καὶ πού ὑπερήφανα γύρευε εὐκαιρία νὰ τὸν διατυμπανίσῃ. Γιατὶ τὴν ἔβγαλε ἀπὸ τὴν καταφρόνια τῆς γεροντοκόρης καὶ γιατί τριανταδύο χρονῶν ἀμάλαγη παρθένα εἶναι κιόλας γεροντομπασμένη. Μα τριανταδύο χρονῶν ζωντοχήρα, εἶναι μπουμπούκι. Χρειάζονται φυσικά καὶ τὰ παρεπόμενα. Ἀλλὰ ἡ θάση εἶναι ὄρεξη νάχῃς κι' ὅλα διορθώνονται. Καὶ τῆς Φανῆς τῆς εἶχε ἀνοίξει ἡ ὄρεξη. Γιατὶ ὅσο καὶ νὰ μὴν ἔνωσε τὴν αἰσθησιακὴ ἱκανοποίηση, ὁμως ἔφτασε πολὺ κοντὰ της. Τὴν εἶδε ὄχι πιά μὲ τὴ φαντασία. Τὴν ἀγγίξε. Ἀκούμπησε πάνω της. Ἦταν κι' αὐτὸ κάτι. Κάτι παραπάνω ἀπὸ τὸ τίποτε. Ἀνυπομονοῦσε καὶ τώρα ὅπως καὶ πρῖν. Μα ὄχι πιά γιὰ τὰ μάτια τοῦ κόσμου. Μα γιὰ δικὸ της λογαριασμό. Γιὰ δικὴ της ἀπόλαψη. Κι' ἡ ὄρεξη αὐτὴ ὠδήγησε τὴ Φανὴ σὲς διτρίνες, σὲς κομμωτήριον, σὲς ἱνστιτούτο καλλονῆς. Ξαθιά ἀπὸ καστανὴ, μὲ φράντζα ἀγέρωχη σὲς κούτελο, φρῶδι μεφιστοφελικό, κύκλους ἡμίχλης στοὺς ὄχτους τοῦ βλέφαρου, «μάσκαρα» μελιὰ σὲς τσίνουρο. Ἄλλος ἄνθρωπος εἶχε γίνεϊ. Ἀκόμα καὶ μπόϊ εἶχε τινάξει. Πέντε πόντους ἀπὸ κάτω — προσθήκη τακούνι — καὶ πέντε πόντους ἀπὸ πάνω — φούσκα μαλλί κρεπαριστὸ μὲ λάκκα, σὰν σφηκοφωλιά. Μα κι' ἔσωτερικά εἶχε ἀλλάξει. Γιατὶ ἄγριες φλόγες ἔνωθε νὰ ζῶνουν τὸ κορμὶ της σὰν σερπαντίνες ἡδονοπλάνταχτες. Κι' ὅλο «ὐπὸ ἔχημύθειαν» νὰ ἐμπιστεύεται πῶς «καλὸ παιδί, καλὸς χαρακτήρας, ἀλλὰ τζίφος. Καὶ γιὰ μιά γυναίκα μὲ ταμπεραμέντο, καταλαβαίνετε, αὐτὸ εἶναι ἀνυπόφορον».

Τώρα μοντέλο πιά δὲν εἶχε τίς παντρεμένες. Μα τίς σουσουράδες, τίς κουνιστές καὶ λυγιστές, μὲ τὸν «ποπὸ» ἀλλὰ Μονρόε καὶ τὰ «μιμέ» ἀλλὰ Μάνσφλντ, μὲ οὐτοκὺ σὲ πάρτυ ἢ σὲ κοκινόμαυρα σκοτάδια τῶν νάϊτ κλάμπ καὶ τὸ καλοκαίρι τουίστ μὲ μπικίνι κι' ἀγόρια ἔξαλλα καὶ τσετουλάτα.

Μὰ πάλι σημάδευε ἔξω ἀπὸ τὸ βεληγκεές της ἡ Φανή. Γιατὶ ὅσο καὶ νὰ δνειροπολοῦσε καὶ νὰ πάσχιζε νὰ θαδίσει: σ' ἄλλωνῶν ἀχνάρια, «ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι' ἄλλα τῆς κουκουβάγιας». Ἔνας εἰρωνικός σὲ θάρρος της διάλογος πού ἔκαναν δι' ἀδελφές της δίχως νὰ ὑποφιάζονται τὴν παρουσία της, τὴν ἔκανε νὰ συνέλθει. Ἄν δὲν ἦταν σιωστὸς αὐτὸς ὁ δρόμος τοῦ μαραζώματος πού τὴν ἔσπρωξε στὸν ἀπεγνωσμένο γάμο, ἄλλο τόσο τὴν στένευε τὸ παπούτσι σὲ δρόμο τῆς «ντόλτσε βίτα». Ἔνα στραβοπάτημα θὰ τὴν ρεζίλευε ἀνεπανόρθωτα. Καλλίτερος ὁ δρόμος τῆς γκαμήλας. Ἔτσι ψαλίδισε τὸ μᾶκρος τῆς ματιᾶς της κι' ἄρχισε νὰ βλέπει τὰ κοντινά της. Κι' ἔτσι εἶδε πῶς πενήντα πόντους πέρ' ἀπὸ τὴ μύτη της ἦταν κάποιος λιγομίλητος πού θράδυ παραθράδυ — συνήθιζε νάναί νυχτερινὴ — κατὰ τίς ἔντεκα ἡ ὅρα, ἔρχόταν νὰ τῆς γυρέψῃ γραμματόσημα.

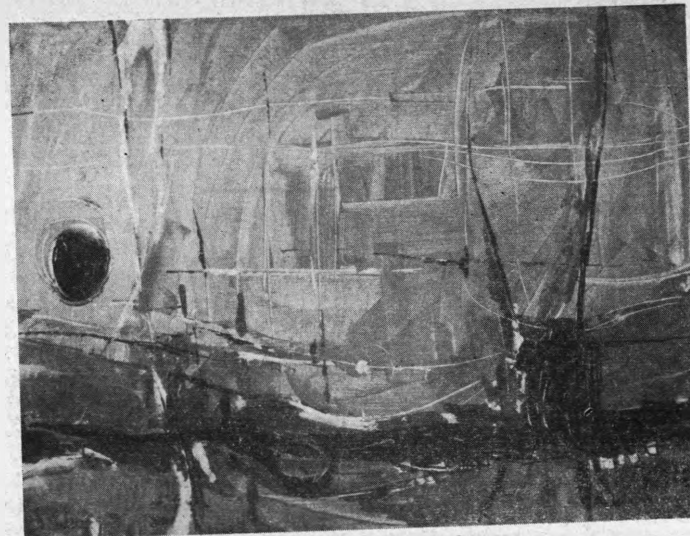
— Δυὸ δεκάλεπτα κι' ἓνα τριαντάλεπτο, παρακαλῶ...

Μὲ πολλὴν εὐγένεια τὰ ζητοῦσε. Ἔδινε τὸ πενηνταράκι του καὶ θύθιζε τὸ βλέμμα του στὴν ἔκφραση τῶν χεριῶν της καθὼς ψάχνανε νὰ τοῦ κόψουν τὰ γραμματόσημα ἢ νὰ τοῦ δώσουν ρέστα. Ἡ Φανὴ δὲν τὸν εἶχε προσέξει παρὰ τώρα τελευταία. Ὅπως δὲν τὸν εἶχε προσέξει πού διακριτικὰ τὴν περιμένε τὰ μεσάνυχτα πού σκόλαγε. Κι' ἴσως οὔτε νὰ τὸ πρόσεχε καθόλου, ἂν δὲν τύχαιε νὰ λάβει κάποια νύχτα τὸ θάρρος νὰ τῆς μιλήσει. Ἀπλᾶ κι' ἀποφασιστικὰ καὶ μὲ λόγια πού δημιουργοῦσαν ἐμπιστοσύνη ἐπειδὴ δὲν τῆς προκαλοῦσαν ἐνθουσιασμό. Ἦταν κάπου πενήντα χρονῶ, εἶχε ἀποτύχει σὲς φιλοδοξίες του κι' εἶχε προσγειωθεῖ σ' ἓνα συνοικισμό ὅπου εἶχε ἓνα ἐμποράκι. Αὐτὸ τὸν εἶχε ἀγκιστρῶσει. Οὔτε νὰ πετάξει ψηλὰ τὸν ἄφηνε, μὰ οὔτε καὶ νὰ πέσει σὲ κανένα γαρμεβό. Καὶ τῶνα καὶ τᾶλλο ἀποκλειότανε, καὶ ἡ μόνη δυνατότητα θάταν καμμιὰ γλάστρα σὲ παράθυρο τῆς ζωῆς του. Νὰ τὴν ποτίζει, νὰ τὴν φροντίζει κι' αὐτὴ μὲ τ' ἄνθια της νὰ τὸν καλοκαρδιάζει. Θάθελε κοντολογίς νὰ γίνεϊ ἡ γλάστρα σὲ παράθυρο τῆς ζωῆς του.

Τὸ πρᾶγμα ἤθελε σκέψη. Τὸ «δὲς ἐξαιμαρτεῖν» καὶ τὰ λοιπὰ. Μα δὲν τὸ ἀπέκλεισε.

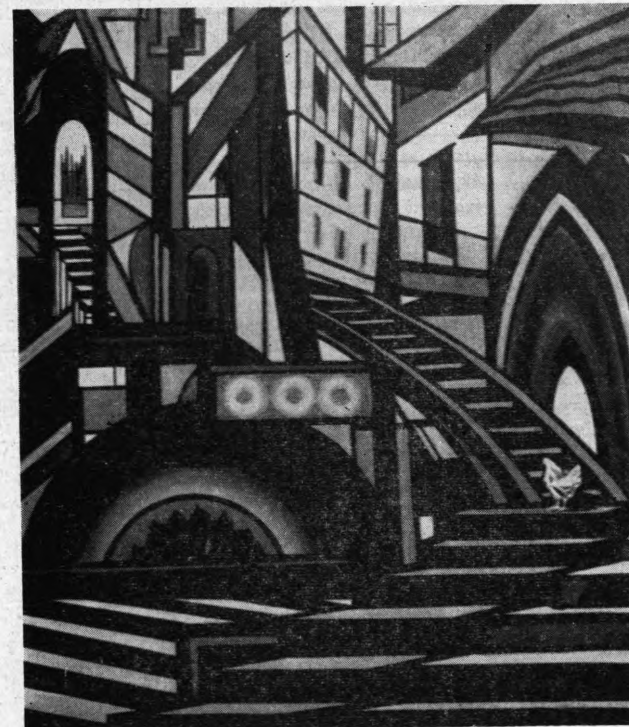
— Ἄς γνωριστοῦμε καλύτερα καὶ βλέπουμε. Δὲν εἶμαστε μικρὰ παιδιὰ οὔτε ὁ ἓνας οὔτε ὁ ἄλλος.

(ἡ συνέχεια στῆ σελ. 44)

ΑΝΤΩΝ Η ΝΙΝΟΥ:

ΤΟΠΕΙΟ

ΓΕΩΡΓ ΜΟΥΓΙΟΥ:

ΤΕΧΝΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΣΤΕΡΑ ΑΠΟ ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ
ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ
(10 λαοτέχνες αφηγούνται ανέκδοτά του)

ΤΟ «ΕΘΝΙΚΟ» έχει παράσταση, γύρω στα 1938 και στην πλατεία είναι κοντά-κοντά καθισμένοι οι Καζαντζάκης και Σικελιανός. Ο Κουκούλας είναι μέλος του Καλλιτεχνικού Συμβουλίου. Τελειώνει ή πρώτη πράξη και ο κόσμος σχολιάζει και συζητά. Ο Κουκούλας πλησιάζει τους δυο ποιητές που γελούν δυνατά και με τα ήχηρά γέλια τους σκεπάζουν όλους τους θορούδους.

— Άκουσ πώς γελάμε; Τό γέλιο του Νίκου είναι ό μ η ρ ι κ ό. Μά τό δικό μου είναι ό λ ύ μ π ι ο !

(Αφήγηση
Λέοντα Κουκούλα)

Ο ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ κι' ό Μαγκλής τρώνε μαζί σ' ένα έξοχικό έστιατόριο της Αίγινας. Ο Σικελιανός ήταν φοβερός φαγάς. Στρέφεται στό Μαγκλή, τόν κοιτάζει λοζά, έπως τό συνήθιζε, και τού λέει:

— Μά κοιτάξεις πού τρώω πολύ έ; Μά δει, έγώ τρώω τό άφομοιώνω. Τό κάνω πνεύμα, τό κάνω ποιηση!

★

Ο ΜΑΓΚΛΗΣ ρώτησε μιá μέρα τό Σικελιανό αν πιστεύει στην άθανασία της ψυχής. Ήταν καλοκαίρι τού 1940 και κάθονταν στη βεράντα, στό σπίτι της Αίγινας.

— Έ, βέβαια, όταν ό Σικελιανός πεθάνει, ή ψυχή του θά ένωθει με τη μεγάλη δύναμη, για να την ενισχύσει...

Πάνω στην κουβέντα περνούσε κάτω στό δρόμο ένας ξυπόλυτος φαράς. Ο Σικελιανός τόν δείχνει λέγοντας: «Έ, φυσικά τούτος ψυχή δέν έχει... τί να τήν κάνει»;

★

Ο ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ρωτάει τό Μαγκλή:

— Νομίζεις, άγάπη μου, πώς είμαι, έπως λένε, έγωιστής;

Και προτού τού άπαντήσει ό Μαγκλής, προσθέτει ό ίδιος:

— Φταίει τό μπριλλάντι, αν άστράφτει;

(Αφήγησεις
Γιάννη Μαγκλή)

Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ Άγήνορας Άστεριάδης, έργάζεται τα χρόνια 1946—1947 στη μεστορασιόν τού ναού της Φανερωμένης, στη Σαλαμίνα. Κατά σύμπτωση βρίσκει τόν ίδιο καιρό στη Φανερωμένη κι' ό Σικελιανός. Έμεινε σ' ένα σπιτάκι έξω από τό μοναστήρι και δούλευε έντατικά. Έχει τήν κυρά Νίκη, πού πηγαίνει κάθε μέρα και τόν νοικοκυρεύει. Με τόν Άγήνορα κάνουν μεσημέρι-βράδυ παρέα στό ταβερνάκι, πού τρώνε. Ένα πρωί μπαίνει ή κυρά Νίκη στό δωμάτιο τού Σικελιανού και τόν βλέπει να κάθεται σε μιá πολυθρόνα στό παράθυρο και να μη γράφει. Δέν ένέκρινε τό καθιστό τού Σικελιανού:

— Γράφε, κύριε Άγγελε, γράφε! και μην κάθεται!... Μά να τα γράφεις δημοφα και καθαρά για τ' άλλιώς δέ θά σοϋ τα πάρουνε... Τό μεσημέρι έφτασε στό ταβερνάκι ξεκαρδισμένος ό Σικελιανός και με βροντερá ξεσπάσματα διηγήθηκε τη σύσταση της κυρά Νίκης.

(Αφήγηση
Άγ. Άστεριάδη)

ΣΤΟΝ ΠΕΥΚΙΑ στό Ξυλόκαστρο, στό κτήμα του, είχε κάμει ό Σικελιανός μιá πρόσκληση και είχε καλέσει τούς γνωστότερους ποιητές της εποχής. Πήγαν ό Δροσίνης, ό Παλαμάς, ό Στρατήγης, ό Προβελέγγιος... Άφου κάνανε έναν περίπατο στό δάσος, στό γυρισμό βρήκαν τό τραπέζι έτοιμο, με έλα τού Θεοϋ τά καλά. Ψητά κρέατα και κατόπουλα... Σερβίριστηκαν στό πιάτα κι' άρχισαν δ-

λοι να τρώνε με βουλημία. Πλην τού Άγγελου. Ο Παλαμάς κάτω από τα πυκνά φρύδια του, πρόσεξε τήν άποχή τού Σικελιανού.

— Άγγελε, δέ θά φάς; (στό πιάτο του είχε θάλει μόνο ένα ροδάκινο).

— Έγώ, δάσκαλε, τού άποκρίθηκε με τό συνηθισμένο στόμφο του, σήμερα βρίσκομαι σε ώρες οίστρου, θά φάω μόνον έναν καρπό...

— Μά τί λές τώρα, Άγγελε, για όνομα τού Θεοϋ, πώς θά τρώμε μεις και σύ...

— Όχι, δχι, φάτε, φάτε. Έμένα μου φτάνει αυτός ό καρπός.

Και καθαρίζοντας με πολύ βραδυ ρυθμό τό ροδάκινο, συνταίριαζε τό φάγμά του με τούς άλλους.

Μετά τό φαγητό, ό παμπόνηρος Δροσίνης, πού τόν ηξερε τί φαγάς ήταν, πηγαίνοντας να πλυθεί, ρώτησε τήν ηλικιωμένη οίκονόμα τού Σικελιανού:

— Μά τί ναί αυτά με τόν Άγγελο; Έτσι μένει πάντα νησιτικός;

— Τι λέτε, κύριε, πριν πάτε στόν περίπατο, είχε κατεβεί στην κουζίνα κι' είχε φάει ένα κοτόπουλο.

(Αφήγηση
Σπ. Παναγιωτόπουλου)

ΤΟ 1943, στην κηδεία τού Μαλακάση, ό Σικελιανός άπάγγειλε τό ποίημα πού τού είχε έμπνεύσει ό θάνατος τού ποιητή. Με τη βροντώδικη φωνή του, με τη μεγαλοπρέπεια πού τόν χαρακτήριζε, έλεγε κι' άσθμαινε, κι' ιδρωκοπούσε. Μόλις τέλειωσε, οι Λουντέμης και Ν. Παππás πήγαν κοντά του και τόν πήραν σχεδόν άγκαλιά.

— Κουραστήκατε, δάσκαλε, κουραστήκατε πολύ... Πάμε κάπου να καθήσετε...

— Ναι, πραγματικά κουράστηκα... Τι να κανα... Νά ζήσει κι' αυτός ό καίμενούλης...

(Αφήγηση
Νίκου Παπá)

ΑΠΟ ΟΑΕΣ τις εκδηλώσεις τού Σικελιανού καταλάβαινες πώς

ήθελε να έντυπωσιάσει. Φώναζε με τη μεγαλύτερη του φωνή και μέσα σ' ένα σαλόνι, πού και ψιθυριστά θά ήταν άκουστός. Οι παρευρισκόμενοι τά χάνανε, ένφ αυτός έμεινε άπαθής κάνοντας τόν άδιάφορο. Όταν τόν πρωτογνώρισα, στό σπίτι των Καζαντζάκηδων, της δόδου Άαναγνωστοπούλου, σάστισα.

Χτύπησε τό κουδούνι, πήγα άνοιξα και πριν από κάθε άλλη κουβέντα, μου λέει, με φωνή πού τράνταζε τό σπίτι:

— Κάνετέ μου ένα μεγάλο καφέ σε μεγάλο φλυτζάνι και φέρτε μου και τυρί με ψωμί...

★

ΕΝΑ βραδάκι ό Σικελιανός μäs συνάντησε, έμένα και τήν αδελφή μου τη Γαλάτεια, στό Σύνταγμα.

— Γαλάτεια, της λέει, έχεις να πάς πουθενά;

— Όχι, γιατί ρωτάς;

— Δέν πάμε ένα περίπατο ως τό Σκαρामαγκά;

Πήγαμε με άμάξι. Καθήσαμε στην άκρογιαλιά κι' ό Σικελιανός παράγγειλε θαλασσινά, κυδώνια, πού έγώ τά άκουγα για πρώτη φορά.

Άμα ήταν να φύγουμε και ό Σικελιανός ζήτησε τό λογαριασμό, τό γκαρσό-νι τού ειπε δώδεκα δραχμές. Θά ήταν, λέω, πριν κι' από τόν Πρωτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ο Σικελιανός έβγαλε και τού δωσε ένα χαρτονόμισμα είκοσιπέντε δραχμών.

Τό γκαρσό-νι μπήκε, βγήκε τού έφερε τά ρέστα. Κι' ό Σικελιανός με φυσικότητα:

— Τά ρέστα για σένα... Τά έξοδα ήταν δώδεκα δραχμές και τό πουρμπουάρ δεκατρείς...

Τό ίδιο κείνο βράδυ ό Σικελιανός φορούσε κίτρινα πέτσινα γάντια. Μόλις άπομακρυνθήκαμε από τό μαγαζάκι και πλησιάζαμε στό άμάξι πού μäs περίμενε, ό Σικελιανός άντιλήφθηκε πώς είχε ξεχάσει τό ένα του γάντι...

— Έέχασα τό ένα μου γάντι... Έτρεξα άμέσως για να τό φέρω.

— Όχι, δχι, άφήστε... δέν πειράζει...

— Μά τί, θά τ' άφήσουμε, ειπε κι' ή Γαλάτεια.

— Άφήστε, άφήστε δέν πειράζει... Με τη μεγαλύτερη άδιαφορία, να τό κανε έπίτηδες; πέταξε τά κατακίνουργια ώρατα γάντια.

★

ΤΟ ίδιο έτος καλοκαίρι, ένα άπόγευμα κατεθήκαμε ή Γαλάτεια κι' έγώ στό Νέο Φάληρο. Έκει ήταν τό ένα από τά τρία σπίτια πού διατηρούσε συγχρόνως ό Σικελιανός. Πήγαμε ένωρίς και βρήκαμε μόνη της τήν Εύα. Άργότερα μαζεύτηκε πολλός κόσμος. Κι' ό Σικελιανός.

Η Εύα άγαπούσε τη Γαλάτεια έγώ τήν έβλεπα για πρώτη φορά. Μäs έδειξε τά περίφημα ύφαντά της. Τόν άργαλειό της και παραδίπλα ένα μικρούλινο άργαλειό για τό γυιό της τό Γλαύκο, πού ήταν τότε πεντέξη χρονών.

Σιγά-σιγά άρχισε να καταφτάνει ό κόσμος. Η Εύα δέν έδειχνε να ένδιαφέρεται και να κάνει τσιριμόνιες στους επισκέπτες. Και τό σπίτι τού Σικελιανού παρουσίαζε πρωτοτυπία. Καθότανε και μιλούσε μαζι τους σαν επισκέπτης και ή ίδια κι' δχι σαν οικοδέσποινα.

Μά ό καθένας δει ήθελε να σερβιριστεί, τό ζητούσε και εϋθείαν από τήν ύπηρεσία. Ένας κύριος δίπλα μου, στό μεγάλο τραπέζι πού στρώσανε σε μιá μεγάλη τζαμωτή βεράντα, ζήτησε δύο αυγά όμελέττα, άλλος καφέ με βούτυρο, άλλος γλυκό...

Άργά πιά, σχεδόν μεσάνυχτα, άνεβήκαμε δλοι μαζί στην Άθήνα με τό σιδηρόδρομο. Βγήκαμε στό Μοναστηράκι. Η βραδιά ήταν θυμούμαι, πολύ ευχάριστη. Η παρέα της Δεξαμενής, δλοι μαζί, κι' ό Σικελιανός, κινήσαμε με τά πόδια για τη Δεξαμενή. Είχε φεγγάρι. Σ' δλη τη διαδρομή από Μοναστηράκι ως Δεξαμενή, συνέπεσε να εαδιζω με τό Σικελιανό οι δυο μäs.

Μά μόλις άνέβηκα τά σκαλιά τού σταβιμου, άντιλήφθηκε πώς τά παπούτσια μου με στένευαν τόσο, πού δέν άντεχα. Τά όγαλα, λοιπόν, τά πήρα στα χέρια κι' άπόμεινα με τίς λευκές κάλτσες. Κι' έτσι βαδίζοντας άλαφρωμένη, άκουα τό Σικελιανό να μου διηγείται για τό ποί-

ημα πού γράφει για τήν Παναγία και τόν Χριστό.

— Κι' είχα τούτες τίς μέρες άρρωσθήσει... και μην τά ρωτάτε, πόσο φοβόμουν μην πεθάνω και δέν τελειώσω τό ποίημά μου...

Είχαμε φτάσει μπρός στοϋ «Έλευθερουδάκη» πού μου λέγε: και χαιρομαι άπόψε πού σäs γνώρισα, πού είστε ένα τόσο καλό και άθωο πλάσμα... να παρακαλέσετε τό Χριστό και τήν Παναγία να με άφίσουν να τελειώσω τό ποίημά μου. Έσäs θά σäs είσακούσουν.

— Έγώ να παρακαλέσω, τού λέω... μά ή Παναγία κι' ό Χριστός τρέμουνε μην πεθάνω, και δέν τούς τελειώσετε τό τραγουδι τους...

— Τι λόγια γλυκά! Τι λόγια ώρατα! Πού τά βρήκες, παιδί μου...

(Καταγραφή
Έλλης Άλεξίου)

Ο ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ βρισκότανε στό τελευταία του. Πήγε και τόν έπισκέφτηκε ό Γεώργιος Χαλαμπατζής, έπίσκοπος των Ουνιτών και φίλος του άγαπημένος.

Ο Γεώργιος Χαλαμπατζής, προσπάθησε να τόν έμψυχώσει. Άλλά ό Σικελιανός στωικός, δλύμπιος, δπως ήταν και στη ζωή του, τού άποκρίθηκε με τη ρήση των ιερών κειμένων:

— «...Άρκει σου ή χάρις μου' ή γάρ δύναμις μου έν άσθενεία τελειούται».

(Από τήν Β' προς Κορινθίους κεφ. 1Β' στίχ. 8 - 9).

(Αφήγηση
Σπ. Άθούρη)

Ο ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ και καθηγητής των άγγλικών Θεασούβουλος Άνδρουλιδάκης, διηγείται: «Στην κατοχή καθόμουν πολύ κοντά στοϋ Καζαντζάκη στην Αίγινα. Έκει ήρθε κι' έμεινε στό σπίτι τού Καλμούχου κι' ό Σικελιανός. Έγραφε τό έργο του «Ο Δαίδαλος στην Κρήτη».

Ένα άπόγευμα ό Σικελιανός με τη γυναίκα του τήν Άγνα, πήραν τό κακάο τους, τη ζάχαρή τους κι' ήρθαν σε μένα να τό βράσουν και να τό πιούν. Κείνον τόν καιρό,

δπου πήγαινες, κρατούσες και τὰ τροφίμα σου. Ἐκείνη ἀκριβῶς τὴ στιγμή, πού οἱ Σικελιανοὶ πλησίαζαν στὸ σπίτι μου, ἐγὼ διάβαζα δυνατὰ στὴ γυναίκα μου τὸ ἔργον τοῦ Σικελιανοῦ «Διθύραμβος τοῦ Ρόδου». Μὲ ἄκουσαν ἀπέξω. Καὶ ὁ Σικελιανὸς ἐνθουσιάστηκε. Ἄνοιξε ἀπότομα τὴν πόρτα καὶ μπήκε σαλτέροντας καὶ φωνάζοντας:

— Βλέπεις, Ἄννουλα μου, πῶς μπήκε στὸ νόημα ἀμέσως; Δὲν ἔχει δίκιο ὁ Νίκος (ὁ Καζαντζάκης) νὰ λέει πῶς ὁ Ἀνδρουλιδάκης εἶναι φιλοσοφημένος καὶ ἔντιμος, μὰ ἰδέα δὲν ἔχει ἀπὸ τέχνη...

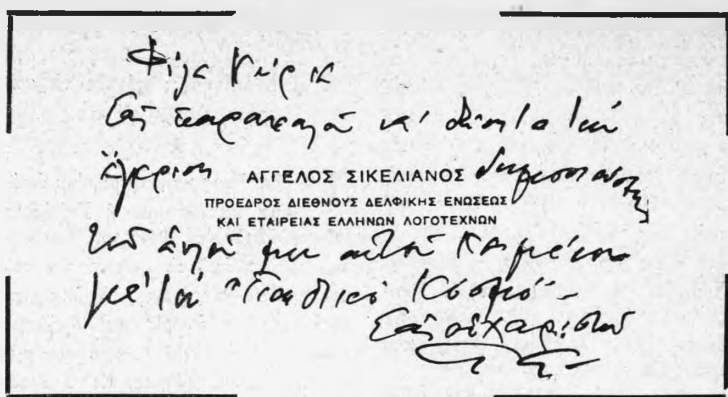
Τότε ἐγὼ, διακόπτοντάς τον τοῦ λέω: «ἐγὼ τοῦτο μόνο ξέρω γιὰ τὸ Σικελιανό, πῶς εἶναι ὁ ποιητής — ὁ ὢν, ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος».

Ἐνθουσιάστηκε ὁ Σικελιανὸς καὶ σὲ κάθε περίστασιν τὸ ἐπαναλάβαινε: ὡστε λοιπὸν ἔτσι, εἶμαι «ὁ ποιητής ὁ ὢν, ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος».

(Ἀφήγησις)

Θρ. Ἀνδρουλιδάκης)

ΟΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ, μερικὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν πραγματοποίηση τῶν Δελφικῶν Ἑορτῶν καὶ μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῆς μικρᾶς του ἐπαύλεως στοὺς Δελφούς γιὰ τὴν ὁποία τότε θρύλοι κυκλοφοροῦσαν, κάμνοντας τὴν προπαγάνδα του γιὰ τὸ ἔργο τῆς ἀναβιώσεως τῆς Ἀρχαίας τραγωδίας, καλοῦσε συχνὰ καὶ φιλοξενούσε στὸν ἱερό τουτοῦ πολλοὺς φίλους του λογοτέχνες καὶ δημοσιογράφους. Φυσικὰ ἀπ' τοὺς πρώτους κάλεσε γιὰ μερικῶν ἡμερῶν περιποίηση καὶ τὸν Παλαμᾶ. Καὶ μαζί του καὶ μερικοὺς ἄλλους, στενοὺς του φίλους. Τὸ γκρουπ τοῦτο, μὲ τὰ δύσκολα τῆς ἐποχῆς συγκοινωνιακὰ μέσα, ἀφοῦ ξεκίνησε πολὺ πρωτὴ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, Κυριακῆ, ἔφτασε κατὰ τὶς 3½ — 4 στοὺς Δελφούς, κατὰσκοπο, ἰδρωμένο, σκονισμένο, κουρασμένο καὶ χτυπησε τὴν πόρτα τῆς ἀρχοντικῆς βίλλας τοῦ Ποιητοῦ. Τὸ ὑποδέχτηκε ἡ ὑπηρεσία πού τελούσε ἐν γνώσει καὶ τοὺς περίμενε, καὶ τὸ ἔβαλε — πάντα ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Παλαμᾶς — νὰ μπῆ καὶ νὰ καθίσει στὴ μεγάλη κεντρικὴ σάλλα, ἔπειτα ὁ τόπος ὑποδοχῆς καὶ ἡ ὁποία συγκοινωνούσε ἀνατολικά μὲ πόρτα ὑψηλότερη τοῦ κανονικοῦ πατώματος κατὰ δύο

ΕΠΙΣΚΕΠΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΩΝ ΔΕΛΦΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ.

ἢ τρία σκαλοπάτια καὶ δωματίου ἀπ' ἔπου θὰ κατέβαινε ἀπὸ τὰ... δωμάτια του ὁ Σικελιανός. Οἱ ἀνθρωποὶ κάθισαν κατακουρασμένοι στὶς καρέκλες περιμένοντας τὸ Σικελιανό, νὰ κατέβῃ καὶ νὰ τοὺς καλωσορίσει... Ἄλλὰ ὁ Ποιητὴς ἀργούσε νὰ φανεῖ. Οἱ ὄρες περνούσαν, ἡ πείνα τους μεγάλωνε ὅπως καὶ ἡ κούρασή τους καὶ ἡ στενοχώρια τους γιὰ τὴν ἀναμονή, πού ἦταν καὶ λίγο περιφρόνησι, ἀφοῦ τοῦτους ἔβρισκον στὸ πλαγιὸν δωμάτιο.

Κατὰ τὶς 5 τὸ ἀπόγευμα, ἀφοῦ ἡ ἀγωνία τους εἶχε ἀποκορυφωθεῖ καὶ ἡ σιωπὴ εἶχε πῆξει μέσα στὸ δωμάτιο, ἔπειτα μόνον ἡ συντροφιά τῶν προσκεκλημένων ὑπῆρχε καὶ τὰ θέματα τῶν ἐκνευριστικῶν ἠχοῦσαν στὴ σιγαλιὰ τῆς σάλλας, ἐλαφρὸ τρίξιμο τῆς πόρτας ἀκούστηκε, οἱ θαρρεῖς θεοδουθένειες θεατρικῆς κούρτινες — σὰν αὐλαία — κινήθηκαν καὶ ὁ Σικελιανὸς ἐφάνη, σὰν ὀπτασία, μέσα στὸν ἄσπρο μεταξωτὸ ἀραχνοῦφαντο χιτῶνα του — ὑφασμένο ἀπὸ ἀργαλιὰ τῆς Εὔας — νὰ κατεβαίνει τὰ 2—3 σκαλοπάτια, ὀλύμπιος, χαμογελαστός, αὐστηρὸς, θεοτινὸς κλπ. σὰν Ἀρχάγγελος.

Στάθηκε στὸ κέντρο τῆς συντροφιάς πού τὸν εἶχε τριγυρίσει καὶ κυττάζοντας τὸν Παλαμᾶ μὲ βλέμμα ἀρχαγγελικὸ καὶ ὑψωμένο στὸ ταῦμα — τὸν Οὐρανὸ — ἀπήγγειλε:

— Ἀργήσα, χρυσοῦ μου, καὶ μὲ συγχωρεῖτε! Τὴν ὥρα τούτη πού μὲ περιμένατε, μιλοῦσα μὲ τὸ Θεό!

★

ΚΙ ἌΛΛΗ μιά, προσωπικὴ, δέμιος τούτη τὴ φορά, ἀνάμνησις ἔχω τοῦ Σικελιανοῦ — μὰς διηγείται ὁ κ. Μάριος Βαϊάνος.

— Στὰ 1929 ἦμουν προσκεκλημένος τοῦ ζεύγους, μαζί μὲ τὸν Ἀλέκο Σεγκόπουλο καὶ τὴ γυναίκα του τὴ Ρίκα στὴ Συκιά, πού ἔμεναν καὶ παραθερίζαν ὀλόκληρο σχεδὸν τὸ χρόνο. Πήγαμε μὲ τὸ σιδηρόδρομο, ἀλλὰ μὰς παράλαβε μὲ αὐτοκίνητο πού εἶχε νοικιάσει κι' εἶχε τεθεῖ στὴ διάθεσή μας κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐκεῖ παραμονῆς μας, γιὰ τὴν ψυχαγωγία μας — σ' ἐκδρομὲς γύρω, ἀπὸ τὴ Ζήρεια, τὰ Τρίκαλα (τῆς Κορινθίας, φυσικὰ) κλπ. Σὲ μίαν ἀπὸ τὶς ἐκδρομὲς αὐτές, καθισμένος στὴν πίσω θέση, πῶς ἀπὸ τὸν σωφὲρ κλπ., ἔχοντας στὸ κάθισμά του ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τὸ ζεύγος Σεγκόπουλου, κι' ἐνῶ ἦταν στὶς ὀμορφιές του — ἀέριζε τὰ μαλλιά του ὁ θιασιὸς ἀνεμὸς καὶ πετάριζε τὴ χλαμύδα πού φορούσε κλπ. — μὰς ρωτοῦσε, πῶς τὸν βρῖσκαμε, — δηλ. λεπτὸν ἢ εὐσωμο, γυμνασμένο στὸ σῶμα κλπ. Φυσικὰ, ὄλοι εἶπαμε καλὰ λόγια, πού τὸν εὐχαριστοῦσαν καὶ χαμογελοῦσε εὐφραντικὰ...

Τελειώνοντας εἶχε τὴν ἀπρονοησία καὶ ἀπερισκεψία — ὡς φιλοξενούμενός του κλπ. — ὁ Βαϊάνος νὰ τοῦ πεῖ:

— Ἀγγελε! ξέρεις πῶς μοιάζεις μὲ κάποιον, πού θορυβεῖ πολὺ, τὸν τελευταῖο καιρὸ μὲ διαλέξεις κ.ἄ. στὴν Ἀθήνα κι' εἶναι συχνὸς ἐπισκέπτης κι' ὁμιλητὴς τοῦ «Παρνασσού» καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας;

Ὁ Σικελιανὸς, μονομιᾶς σκυθρῶπασε καὶ συννέφιασε. Τὸ χαμόγελο διαγράφηκε ἀπὸ τὰ χεῖλη του, μούδιασε, κατακάθισε στὴ θέση του, ἄφισε τὸ χαρούμενο ὕφος καὶ ρώτησε, φανερὰ στενοχωρημένος:

— Κάποιος μοῦ μοιάζει; (Καὶ σὰν

νὰ μονολογοῦσε): Καὶ ποῖς εἶναι αὐτός; Πῶς λέγεται; Ποῖς εἶναι; Νόμιζα πῶς μποροῦσα νὰ συνεχίσω φυσιολογικά — συνεχίζει τὴν ἀφήγησή του ὁ κ. Βαϊάνος — καὶ τοῦ ἀπαντῶ:

— Καθηγητὴς εἶναι καὶ φιλόλογος. Θαρρῶ πῶς πάει γιὰ καθηγητὴς Πανεπιστημίου — λέγεται Λεῖβαδάς...

Βόμβα νάσκαζε μπροστά του, δὲν θὰ τοῦ ἔκανε τόσην ἐντύπωσιν, ἔσθην ἢ πληροφορία, περὶ Λεῖβαδά, πού φαίνεται θὰ τὸν ἔξερε!

Γυρίζει, βλοσυρὸς, συνεφιασμένος καὶ σχεδὸν ἄγριος καὶ μοῦ ἀπαντᾷ:

— Δὲν διάλεγες καθήμενὴ Μάριε κενὸν ἄλλον νὰ μὲ παρομοιώσεις, παρὰ τὸ Λεῖβαδά. Εἶμαι τόσο χοντρός, ἔχω τέτοια μύτη, εἶμαι γεννησιφόρος καὶ τόσο δυσκίνητος καὶ ἀνόητος, σὰν κι' αὐτὸν καὶ μὲ φέρνεις παρόμοιό του;...

Εἶπε, ξανάπε, μουρμούρισε πολλὴν ὥραν τὸ θέμα καὶ ποτὲ δὲν μοῦ τὸ συγχώρησε. Ἴσως ἀπὸ τότε, ὡς πού πέθανε, νὰ τὸ θυμόταν, γιατί συχνὰ βρισκόμαστε σὲ ἀψιμαχίες.

...Καὶ ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, μοῦ τὸ θύμιζε συχνά, καὶ δὲν τὸ λησμονοῦσε.

(Ἀφήγησις)

Μάριου Βαϊάνου)

Η ΜΕΓΑΛΗ ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΓΛΥΠΤΙΚΗΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΛΑΣΑΜΗ: ΚΑΘΙΣΜΕΝΗ ΓΥΝΑΙΚΑ

Χρ. Καπρாலού: Οἱ 2 μάγοι με τὰ ὄφρα

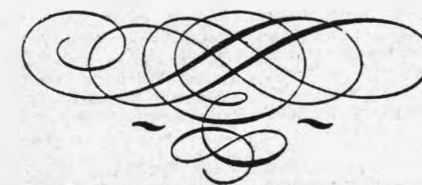
ΣΕ ΧΡΟΝΟΥΣ παλαιότερους, ειδυλλιακά ρομαντικούς, ή προσφορά στα Γράμματα γίνονταν κατά έναν τρόπο σχεδόν περιθωριακό, αν μη και πάρεργο. Στα νεώτερα χρόνια, ένας κύκλος ανθρώπων πάει να ύψωθεί, ύψωσε, άθιπρεπε καλύτερα να πούμε, σε λειτουργήματα κοινωνικά τη Λογοτεχνία. Οί τεχνίτες του λόγου, με άληθινή συνείδηση της άποστολής τους, έχουν άξιώσεις πρώτα από τον ίδιο τον έαυτό τους. Άναγνωρίζουν το άνάστημα των παλαιότερων που μόχθησαν για να σταθούν πρότυπα στην ελληνική γραμματεία, σέβονται την προσφορά τους, και συνεχίζουν οί σύγχρονοι το δικό τους δρόμο, ένα δρόμο πνευματικής άμιλλας που διακδικεί την επιβίωση μέσα στο Χρόνο. Όταν έπειτα από μιαν άυστηρή κατεργασία του κειμένου του, ό λογοτέχνης νομίζει πως προώθησε σ' ένα κάποιο τέρμα τις επιδιώξεις και τις προθέσεις του, το έργο παύει ν' άνήκει σ' αυτόν· είναι σα να μη το δημιούργησε για τον έαυτό του. Έτσι το έργο άποκτάει άντικειμενική άξία. Οί προεκτάσεις και οί συγκινήσεις βρίσκουν άναπόκριση στο πνεύμα του άλλου, με το διάβασμα — κι' άνάλογα μπορεί να έκφραστεί κανείς προσέχοντας έναν πίνακα, ένα γλυπτό, άκούγοντας ένα έργο μουσικό — δέν είναι μιá ένέργεια μηχανική, ή εκείνη που άποβλέπει άπλωσά στο να μάς ξεκουράσει προσεκτική άνάγνωση πάει να ξανασυνθέσει το δημιουργημένο έργο. Άν γίνεται με ύπναλαία τη συνείδηση, οί λεπτομέρειες και ή ούσία του κειμένου θα μάς διαφεύγουν· παύομε να θρισκόμαστε σε άμεση σχέση με το κείμενο, δέ θ' άντιληφθούμε την όμορφιά του, την ποιότητα του λόγου, τη σιωπή που έκτείνεται πέρ' από τις σελίδες, και από την όποία πήγασε το έργο. Είναι άπαραίτητο κι' έμείς οί άναγνώστες με τη δική μας συνείδηση ν' άγγίσομε τα όρια αυτής της σιωπής, να μπορούμε στο νόημά του. Βέβαια για να ξεπεράσομε τον διατυπωμένο έντεχνο λόγο, θα έχουμε οδηγό τον ίδιο τον δημιουργό· μα οί διασκελισμοί του άφήνουν κενά, που πρέπει με τις δικές μας δυνάμεις να τα καλύψομε. Ό,τι όμως ξαναπλάθουμε μέσα μας το έργο με το στοχασμό και τη λογική ένόραση, δέν χρειάζεται να το ύποστηρίζομε. Το έργο καθεαυτό προσφέρεται και ύπάρχει ως το σημείο που άντέχουν οί δικές του δυνάμεις για να προχωρήσει πιδ πέρα, επικαλείται τη συνδρομή και την άντίληψη του άναγνώστη. Έτσι μονάχα θα του άποκαλυφθεί, θα του δείξει τα συμπυκνωμένα σημεία, τις άνεξερεύντες περιοχές, τις άνεξάντλητες πλευρές. Όσοι γράφουν, λοιπόν, άπευθύνονται σε μιαν άλλη συνείδηση, της όποιας θέλουν τον έλεγχο· μιá συνείδηση που την καλούν κοντά τους

για να της φανερώσουν το έσωτερικό τους θησαύρισμα, να ξανοίξουν άνυπόκριτα — όσο μπορεί να γίνη άνυπόκριτα τις μύχιες προθέσεις τους. Με άλλα λόγια έμπιστεύονται τα μυστικά τους, αυτή τούτη την τέχνη τους, στην καλή τους προαίρεση σαν σ' ένα τίμιο συνεργάτη, άπαλλαγμένο από προκαταλήψεις και ιδεολογικά πάθη, σ' έναν ελεύθερο άνθρωπο. Περιττό βέβαια να προσθέσομε έδώ δά σαν σε παρένθεση, πως και το έργο τέχνης, που καλεί σε φιλική συνεργασία τον άναγνώστη, πρέπει να είναι λυτρωμένο από σκοπιμότητες και παραγγέλματα, και πως το άισθητικό φαινόμενο πήγασε από τον ελεύθερο ρυθμό της φαντασίας. Η ελευθερία έδώ, έστω και με την έννοια της άμοιβαίότητας, είναι άπόλυτη· με μόνη πάλι τη διαφορά πως ό λογοτέχνης, ό ποιητής, ό καλλιτέχνης, όφειλει με διακριτικότητα να κάνει χρήση των μέσων που διεγείρουν, που κεντρίζουν την εύαισθησία του άναγνώστη κι' όχι εκείνων που προκαλούν εύκολα τη συγκίνηση. Δέν είναι δύσκολο να προκαλέσει το κλάμα ή το γέλιο, έπειδή ό άναγνώστης παραδίδεται εύπιστος στη γοητεία σου, και σε άκολουθεί· το πράγμα τότε παίρνει την έννοια του δόλου και καταντάει όλοφάνερη ή πρόθεση να θίξει μιá μόνο χορδή της συγκίνησής του. Μιá καθαρή και ώραία πρόζα είναι το προνομίοχο όργανο στα χέρια του ποιητή που πλάθει έναν κόσμο. Καθώς μάς συνεπαίρνει το διάβασμα του μυθιστορήματος, του διηγήματος, είναι σα να κινούμαστε και να ζούμε στην άτμόσφαιρα του όνειρου· δέ μάς ζητείται μιá ελευθερία άφρημένη, παρά όλόκληρος ό έσωτερικός μας έαυτός ό με την άτελείωτη κλίμακα των άξιών της ανθρώπινης άίσθησης, από την πιό λεπτή ως την άδιαπέραστη μιáα του σκοτεινού πάθους. Έτσι στη μέθεξη της άισθητικής χαράς, ύπάρχει και ή έξάγνιση και ή λύτρωση. Συνάγεται εύκολα, θαρούμε, από όσα προηγήθηκαν, πως το δύσκολο να κατανοηθεί έργο, δέ γίνεται άντιληπτό από την πρώτη σελίδα που διαβάζομε. Άπαραίτητη είναι και ή πείρα του άναγνώστη και μαζί, κάποια έξοικείωση με το δύσκολο κείμενο. Με άλλα λόγια, χρειάζεται μιá ψυχική προετοιμασία για να παραδοθούμε στο πλέγμα της διαδοχής των περιστατικών και των γεγονότων που έκτυλίσσονται μπροστά μας. Τούτο πάλι σημαίνει πως ό λογοτέχνης που άποφάσισε να μετουσιώσει καλλιτεχνικά τη συγκίνηση με ελεύθερη και καθαρή δημιουργία, ξεκίνησε από όρισμένη άφειτηρία, κεντρίστηκε από προσωπικό δίωμα. Δέν έχει καμμιά σημασία αν το άισθητικό άποτέλεσμα θα πάρει τη μιαν ή την άλλη μορφή της τέχνης. Σημασία έχει το άισθητικό φαινόμενο καθεαυτό στην πυκνότητα,

την ένέργεια, την τελείωσή του, σα να είχε προύπαρξει, σα να είχε άντιληφθεί από την καθάρια πηγή της ανθρώπινης ελευθερίας. Συμβαίνει ν' άκούμε πως «το έργο είναι παρμένο από την ίδια τη ζωή, πως τα γεγονότα που περιγράφουν είναι πραγματικά». Πλάνη, και έλλειψη άισθητικής καλλιέργειας άσυγκώρητη. Ό,τι δημιουργεί ό καλλιτέχνης, ό λογοτέχνης, δέν άποκτάει άντικειμενική πραγμάτωση παρά με τη λειτουργία του θεάματος και της άνάγνωσης. Την άλήθεια των ανθρώπων ή των πραγμάτων καλείται να έκτιμήσει και να όλοκληρώσει στη φαντασία του ό θεατής κι' ό άναγνώστης με τη δική του ελεύθερη κρίση. Ό δημιουργός θα δώσει άφορμή και προεκτάσεις. Άν έστω και

μόνον αυτό πετύχει, σημαίνει πως το έργο κλείνει μέσα του καλλιτεχνικά στοιχεία για την τελείωση. Γιατί σε τελευταία άνάλυση, λογοτεχνική δημιουργία θα πεί άποκάλυψη και προβολή ενός κόσμου στη θεώρηση, στην έκτίμηση και άξιολόγηση από μέρους του άναγνώστη. Μπορούμε έτσι να συμπεράνομε, πως όταν με το να γράφομε άναγνωρίσομε κάθε ελευθερία στον άναγνώστη μας, και άντίστροφα, όταν ό άναγνώστης που άνοίγει το βιβλίο, άναγνωρίσει την άδέσμευτη κι' ελεύθερη διάθεση του συγγραφέα, τότε το έργο τέχνης μεταβάλλεται σε πράξη έμπιστοσύνης στην ανθρώπινη ελευθερία.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΕΛΙΟΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΔΙΗΓΗΜΑ

ΤΟ ΑΙΜΑ ΤΟΥ ΑΘΩΟΥ

(Άφηγηματικός μονόλογος)

ΜΕ ΚΥΝΗΓΑ το αίμα σου, άδελφέ μου. Έδώ που έχω βρει καταφύγι, ανατολικά από την Έξέμ, μέσα στον ξερότοπο τούτων που τον ψήνει ό ήλιος κι' ούτε μιá σταγόνα νερού δέ βρίσκεται να τον δροσίσει, μακριά από το πρόσωπο της Γης, με κυνηγά το αίμα σου.

* Οί μέρες άκολουθάνε ή μιá την άλλη κι' οί νύχτες είναι πιό σκοτεινές από πάντα. Γυρεύω να τις γεμίσω. Γυρεύω να κάνω τούτη τη γη να καρπίσει, ματώνοντας τα νύχια πάνω στις πέτρες. Η γη είναι ξερή κι' άφιλόξενη. Παράξενες μέρες και παράξενες νύχτες. Γεμάτες σιωπή και θουπτό. Η σιωπή είναι γύρω μου. Το θουπτό είναι μέσα μου. Με κυκλώνει, άνεβαίνει, είναι 'να άδυσώπητο θουπτό κι' είναι αυτό, το αίμα σου που με κυνηγά, άδελφέ μου.

* Άδελφέ μου, γιατί; Έδώ στη μοναξιά μου δέν κάνω τίποτ' άλλο, παρά να συλλογίζομαι αυτά που πέρασαν. Ρωτιέμαι και ξαναρωτιέμαι. Σε φέρνω μπροστά μου ζωντανό, έτσι όμορφο και ξανθό, με κείνα τα ήσυχια, σαν πρόβατο, μάτια σου. Με κείνο το πρόσωπό σου που μάς έκανε δλους ν' αγαπάμε.

* Το ζέρεις, σ' αγαπούσα. Και σε προστάτευα. Παραμέριζα τις πετρούλες για να μη σκοντάψεις στα πρώτα σου δάματα. Έπιανα το τρυφερό σου χέρι και σου 'δειχνα δλα όσα άποτελούσαν τον κόσμο μας. Τη γη μας, την όργωμένη με ιδρώτα, όμορφη με τα καταπράσινα στάχυα να τραγουδάνε στο φύσημα του άνερα. Σου 'δειχνα τα ζωντανά μας. Έσύ έκωνες το πρόσωπό σου μέσα στη γη, ρουφούσες το άρωμά της. Άγκάλιαζες τα προβάτια κι' έτριβες πάνω στο σγουρό μαλλί τους το κατασρομάλλικό κεφάλι σου. Κι' ήμαστε κι' οί δυό χαρούμενοι κι' ό κόπος που κάναμε μεγαλώνοντας για να κρατήσομε όλα τούτα δέ μάς θάραινε γιατί έμεις λέγαμε πως ζούσαμε στον Παράδεισο μιá και μεϊς δέν είχαμε γνωρίσει άλλον Παράδεισο δξω άπ' αυτόν. Λέγαμε πως καθμερνά δημιουργούσαμε έναν Παράδεισο, κείνον που οί γονιοί μας από λάθος τους είκανε χάσει.

* Πότε άρχισε κείνο που μάς χώρισε; Πότε ζεστράπησε ή αγάπη; Πότε έσπασε κείνη ή συμφωνία που ήτανε ανάμεσά μας; Σιγά - σιγά οί χαρακτηρισές μας φανερώνονταν σ' άλλη τους τη διαφορά. Έσύ ήσουν ό πιό άδύνατος κι' ό πιό μικρός. Μεγάλωνες κι' άνθιζες άσπρος και καταγάλα-

νος. Δέ σου ταίριαζε ή θαρεία δουλειά της γης. Μέρα με την ήμερα δενόσουν με τα ζωντανά. Πήγαινες μαζί τους και τραγουδούσες. Άφηνες τα πρόβατα να δόσκουν στα πλούσια βοσκοτόπια, τ' άφηνες να δροοίζονται στις πηγές, καθόσουν ψηλά πάνω στο θράκο, κάτω από τη σκιά των δέντρων και τραγουδούσες. Λουζόσουν και συ στις πηγές και μσοκοβολούσες. Μύριζες θυμάρι και σκίνα. Σά γύριζες με το μούκρωμα στεκόσουν στη μέση του κάμπου. Ήξερες πως ήσουν όμορφος κι' αυτό σε 'κανε περήφανο. Μα δλ' αυτά δέν ήτανε παρά ή άρχή.

* Έγώ ήμουν άσχημος και μαυριδερός, άγριεμένος άπ' τον ήλιο και δαρμένος από τις κακοκαιρίες. Έπρεπε από το ημετέρωμα ίσαμε τη νύχτα να σκάθω, γά κλαδεύω, να θοτανίζω. Δέν είχα καιρό για τραγούδια. Γύριζα λυγισμένος στο δού, κουβαλώντας το θερύ κοφίνι με τα όπιωρικά. Δέ μιλούσα πολύ κι' έρπαζόμουνα εύκολα. Όμως ήμουν εύχαριστημένος να βλέπω τον πλούσιο χυμό των φρούτων και να συλλογίζομαι πως ό ιδρώτας μου ήταν έκεινος ό χυμός. Ημουν πάντα γεμάτος χύμα και ιδρώτα. Έτρωνα το ψωμί που είχε θγει με τόσο κόπο, μάζευα το κάθε ψιχουλο γιατί ήξερα την άξία του κι' έπεφτα να κοιμηθώ μέσα στη σπλιά μου. Μα δλ' αυτά ήτανε ή άρχή.

* Μεγάλωσαμε, άδελφέ μου. Μέστωσες και γίνηκες άντρας. Ήσουν πιό όμορφος από πάντα. Τώρα δέ ζούσαμε μαζί κι' ό καθένας μας γύρευε να στεριώσει ένα δικό του σπιτικό. Μα όσο περνούσε ό καιρός τόσο μεγάλωνε κείνο που μάς χώριζε. Σ' έβλεπα να ροβολάς από τα βοσκοτόπια μ' έναν περήφανο άνερα που σ' έκανε να γίνεσαι ένας ζένος. Δέν ήσουν πιό ό αδελφός μου που έπαιζε με τα πρόβατα. Τα πρόβατά σου πλήθαιναν, οί άρνάδες γεννοβολούσαν, το γάλα έτρεχε άφθονο. Κι' έου μέρα με την ήμερα γινώσουν πιό περήφανος. Τώρα δέν τραγουδούσες. Καθόσουν πάνω στο θράκο και μετρούσες τα κοπάδια σου. Τα τρυφερά μάτια σου γίνηκαν άσταλένια. Πέρα, μακριά, στα βουνά, στύλωνες τα μάτια σου. Κι' άντι να πλαταίνουν οί κόρες τους γεμάτες φώς, στένευαν, στένευαν και το πρόσωπό σου γινώταν άπλοστο και τα μάτια σου γίνονταν άχόρταγα.

* Καμμιά φορά μαζευόμαστε δλοί μαζί στο παλιό μας καλύβι. Κάπου - κάπου οίς μεγάλες νύχτες του χιονιά ή οίς γιορτινές μέρες της άνοιξης μαζευόμαστε στο σπίτι των γονιών μας, σα να μάς το πρόσταζε ένα χρέος που με

Ο ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ & ΤΟ ΚΟΙΝΟ

τόν καιρό έγινε συνήθεια. Τό 'θλεπα, αυτό δέν σ' εύχαρι-
στούσε. Καθόσουν απόμερα, φανερά έννοκλημένος, στό
πλαί τής γυναίκας σου. Ήτανε κι' αυτή όμορφη, μέ τό
πρόσωπο ξεκούραστο και φωτεινό. Ή προσοχή όλωνών ή-
τανε γυρισμένη σέ σένα. Για σένα τό διαλεκτό καμμάτι
άπ' τό κυνήγι, για σένα τό ξεχωριστό όπρωικό, για σένα
τό μέλι μέσα στην ζύλινη κούπα.

Ήγώ δέ λογαριάζομαι. Ήγώ έφερνα τό σταρένιο ψωμί
και τό 'θαζα στή μέση για νά τό θλογήσει ό πατέρας. Ή-
κείνος τό 'παίρνε και τ' άπιθωνε μπροστά σου. Ήγώ έφερ-
να τό διαλεκτό φρούτα μέσα σ' όμορφοπλεγμένο, από
τά χέρια τής γυναίκας, πανέρι. Ή μάνα τά 'παίρνε και
στά πρόσφερε. Διάλεγε τό καλύτερο κι έτρωγε θρι-
σκονας ψεγάδι στό κάθε τι. Σε κοιτάγαμε στά μάτια, προ-
λαβαίνοντας την κάθε πιθυμία σου. Σάν έρχόταν ή ώρα
του χωρισμού έσκυβα και φιλούσα τό χέρι τής μάνας. Ή-
κείνη δεχόταν άφρημένη τό σεβασμό μου και ζητιάνευε
τό φιλι πού άπόθετες άδιάφορα πάνω στό μάγουλό της.
Ήδεικνε μέ περηφάνεια τά δώρα σου. Άγριολούλουδα
και προβιές από τ' άρνάκια, στολίδι για τή γύμνια της.
Άπλωνε τό χέρι της σ' εύλογία και σου 'λεγε ταπεινά:
— Σ' εύχαριστώ πού ήρθες.

★ Άδελφέ μου, ή δουλειά του κάμπου είναι θαρεία δου-
λειά. Θέλει νά πάρει πολλά για νά δώσει. Χώρα πού πρέ-
πει νά περιμένεις βοήθεια κι' από τό θεό. Κι ό θεός πάντα
δέ βοηθάει. Ξεραίνει πολλές φορές τή γη την ώρα πού
τόν παρακαλές ν' άνοιξει τις θρύσσες τ' ουρανού κι' άλλο-
τε πάλι στέλνει τ' άστραπόθροντά του και τ' άγρια νερά
την ώρα πού παρακαλές για στέγνα και καλοκαιριά.
Κείνη ή χρονιά ήτανε δύσκολη. Τό φθινόπωρο πέρασε
δίχως θροχές και ή άνοιξη έφερε παραπανίσια νερά κι' ένα
κοντρό καλάζι πού έδερνε άγρια ένα όλόκληρο μερόνυ-
χτο την πληγωμένη γη. Δέν μπορούσα νά κάνω τίποτα
όζω άπ' τό νά παρακαλώ νά σταματήσει κείνη ή όργη
τ' ουρανού. Μέσα στό καλύδι δέ μιλούσαμε. Ήβλεπα τή
γυναίκα, μέ τό τραχύ, στεγνό πρόσωπό της, νά μέ κοιτά-
ζει σά νά ήμουν έγώ ό φταίχτης. Καθόταν κουκουσιμένη
στή γωνιά της, μέσα στό άκαρο σπιτικό μας και μέ κοι-
ταζε. Τά μάτια της μιλούσαν. Μάτια δίχως λάμψη, σάρκα
δίχως θροσιά, μούτρο ρουφνημένο κι άγέλαστο.
Ήνιωθα μίσος γι' αυτήν.

★ Έού δέν είχες πάθει τίποτα. Τά κοπάδια σου ήτανε κα-
λά φυλαγμένα μέσα στό μαντριά μέ τις ζωτροφές και
τόρα πού ό καιρός γαλήνευε έτοιμάζονταν νά πάρουν τό
δρόμο για τις θροχές.
Κείνη τή μέρα είχατε γιορτή στό σπιτικό σας, όπως κά-
θε χρονιά. Είχαμε μαζευτεί όλοι. Οι μεγάλες καλύβες ή-
τανε στολισμένες μέ λουλούδια και στρωμένες μέ προβιές.
Τά πεικτα μουκοβολούσαν. Τά πρωτότοκα άρνάκια ανά-
διναν μία πλούσια τοίκινα πού γέμιζε τόν άγέρα και κεί-
νος ό άγέρας ανέβαζε ψηλά τόν καπνό, σέ μία ίσια γα-
λαζωπή στήλη.
Καθόσουν καταμεσις σέ τούτη τή γιορτή μέ τά χέρια
άκουμπημένα πάνω στό μεριά σου. Κοίταζες τό γαλάζιο
καπνό ν' άνεβαίνει όλο και πιό ψηλά. Γελούσες. Όλοστρά-
γυρα καθισμένα τά σκυλιά σου, πάνω στό πσινά τους πό-
δια. Κάθε τόσο έπαίρνες ένα κομμάτι άχνιστό κρέας και
τούς τό πετούσες. Τ' άρπαζαν στόν άγέρα. Ό καπνός ό-
λοένα άνέβαινε.
— Βλέπεις, ή προσφορά μου πάει όλόγισια στόν ουρανό,
γύρισε και μου είπες.

★ Ήπειτα ήρθε ή σειρά μου. Ήγώ και ή γυναίκα πλέξαμε
τά πανέρια από βοῦρλα και λυγαριές. Γύριζα στην πλη-
γωμένη γη μου για νά διαλέξω ό,τι καλύτερο μπορούσα.
Φρούτα και ζαρζαβατικά και σπόρους πού θα ξανάδιναν
τή καρά τής γέννας στή μάνα γη. Τ' άπλωσα στή μέση τής
πεδιάδας, κάτω από τόν πλατύ ουρανό, για νά πάρουν την
εύλογία του. Μα ό ουρανός δέ μου 'χε δώσει, ως φαίνε-
ται, όλα τά χτυπήματά του. Σύννεφα μαζεψήκαν ζαφνι-
κά. Άσπρα σύννεφα πού δσο πήγαιναν γίνονταν όλο πιό
μαύρα και πιό πυκνά. Ήστερα άρχισε ή μπόρα. Σάν κα-
ταλάγισσε τό κακό, δέν είχα τό κουράγιο νά σπώσω τό
πρόσωπο μεσ' από τά χέρια μου και νά κοιτάξω. Δίπλα
μου ή γυναίκα έκλαιγε. Είχε τά χέρια άκουμπισμένα στην
κοιλιά της κι' έκλαιγε.
Άκούμπισα τό χέρι στόν ώμο της.
— Μην κλαίς, γυναίκα, τής είπα πασιζοντας νά κάνω
τή φωνή μου λιγότερο τραχιά.
Δυνάμωσε τό κλάμμα της.
— Γιατί; έλεγε και ξανάλεγε άνάμεσα σ' άναφυλλητά
της. Γιατί;
— Βλέπεις, τής είπα μέ πικρα, σέρνομε μαζί μας την
κατάρα του θεού.

— Γιατί; Ξανάπε κι' ήτανε ή φωνή της γεμάτη άπελπισία.
Γιατί μονάχα έμείς;
Ήτανε σά νά μέ χτύπησε κατάστημα. Κι από τόν τρό-
πο πού δέχτηκα τό χτύπημα, κατάλαβα πώς κείνο πού έ-
λεγε ήταν όμοιο μ' αυτό πού σκεφτόμαυ.

★ Ήρθες και μέ θρήκες κάτω στην πεδιάδα. Κάτι σάλε-
ψε μέσα μου καθώς σέ είδα νά 'ρχεσαι από μακριά. Κείνο
τό «κάτι» ήσωνα σ' ό άδελφός μου, ό τραγουδιστής, ό
πρώς, μέ κείνα τά ήσυχια σάν πρόβατο μάτια σου.
— Καλώς ήρθες, άδελφέ μου, σου φώναξα.
Μα έσύ μέ κοιτάζες δίχως πίστη. Πάσιζες νά μαντέψεις
τί έκρυβε ή έγκαρδιότητά μου. Μάρτυράς μου ό θεός κεί-
νη την ώρα λακταρούσα μονάχα νά μου άπλώσεις τό χέ-
ρι. Λακταρούσα κείνο τό τρυφερό χαμόγελό σου, κείνη
τή ζέστα στό μάτια σου, ν' αναλιγώσει, έλεγα, ή πικρα
στην καρδιά μου.

Όμως έσύ δέ χαμογέλασες. Ήρχόσουν μέ τό στερεό
βόδιόμα σου έχοντας δεξιόζερβα τό σκυλιά σου. Μεγάλα,
άσπρα σκυλιά, μέ καφετιές βούλες. Τώρα τό 'θλεπα, είχες
παχύνει. Τό περπάτημά σου ήτανε πιό βαρύ και πιό στα-
θερό.

— Θα πρέπει νά 'ναι κάτι πολύ σοβαρό για νά μέ κα-
λέσεις, αυτά ήτανε τά λόγια σου.

Στεγνή πού ήταν ή φωνή σου! Ή μιλιό δέν έδιναι ά-
πό τό χείλια μου. Άπλωσα τό χέρι και σου 'δειξα ένα
γύρο. Κοίταζες δίχως λύπη. Ήβλεπες τά καταστρεμένα
χωράφια, τά τασκισμένα δέντρα, τά ξεριζωμένα φυτά. Τά
μάτια σου δέ γλύκαιναν.

— Λοιπόν; μέ ρώτησες.

Ήγώ συλλογίζομαι:

ΉΠού είναι, λοιπόν, ό καιρός πού έθαζες τις θέρμες
γι' άντιστάλι στό κουρασμένα φυτά; Πού είναι ό καιρός πού
έκλαιγες μπροστά σ' ένα πληγωμένο λουλούδι;»

Όμως αυτά τά σκεφτόμαυ μονάχα.

— Πρέπει νά μέ βοηθήσεις, είπα.

Γύρισε άπότομα. Οι κόρες των ματιών σου στένεψαν.

— Όστε αυτό ήταν; είπες.

Όχι, δέν ήταν μονάχα αυτό. Μα πώς νά πάρω τό λόγο
μου πίσω; Μέσα στην καλύβα έκλαιγε μία γυναίκα μέ τά
χέρια άκουμπισμένα στην κοιλιά της. Πώς νά γυρίσω κον-
τά της μέ τά χέρια άδειανά από κάθε έλπίδα; Τό μίσος
μου γι' αυτήν μεγάλωνε. Μα, θεέ μου, όχι, δέν ήτανε δικη-
πο, δέν τή μισούσα, αυτή δέν ήτανε σέ τίποτα ή φταίχτρα, έ-
κλαιγε μονάχα κι' έγώ συκαίνόμαυ τόν έαυτό μου γιατί δέ
στάθηκα όξιος νά διαφυλάξω τό χαμόγελο πάνω στό πρό-
σωπό της.

— Άδελφέ μου, ξανάπα. Πρέπει νά μέ βοηθήσεις. Ή γυ-
ναίκα περιμένει παιδί' τό ζέρεις.

— Ό θεός θα σάς βοηθήσει, είπες άδιάφορα.

Ήγώ συλλογίζομαι:

«— Πού είναι, λοιπόν, ό καιρός πού κουκούλιζες μέσα
στό χέρια σου ένα πληγωμένο σπουργίτι;»

Είπα:

— Ό θεός μας άψωσε άβοήθους από τόν καιρό πού οι
γονιοί μας σταθήκανε άστοχαστοι. Ήχεις πολλά και δέν
έχω τίποτα. Βοήθησε με, άδελφέ μου.

Τό πρόσωπό σου γίνθηκε κακό.
— Τράβα τά μάτια σου άπ' τό θιός μου! φώναζες. Αυτό
γίνεται άπ' τόν καιρό πού ό θεός μου στάθηκε βοηθός.
Κοίτα τή δουλειά σου άντι νά καταπιάνεσαι μέ τά δικά
μου πλούτη.

Ό θυμός άνέβαινε μέσα μου.

— Μη θλασπημάς, φώναξα άγρια. Μην καταριέσαι τόν ή-
δρώτα μου, πού ποτίζει τούτη τή γη. Άν δούλεψα κι' αυτό
τό ζέρεις. Όμως ή πείνα είναι κακός συμβουλάτορας,
άδελφέ.
Μέ κοιτάζες.

— Καλά, είπες, καλά. Στο κάτω - κάτω άνθρωποι είμαστε,
δέν είμαστε θεριά. Θα κάνω ό,τι μπορώ. Μπορείς νά 'ρχε-
σαι νά παίρνεις τά περισέματα άπ' τό τραπέζι μου.
Γιατί τό ζεστόμιας, άδελφέ μου; Δέν ήτανε μονάχα ό
θυμός τούτης τής ώρας. Πολλά είχανε μαζεψή μέσα μου,
χρόνια τώρα. Ήτανε ή άπελπισία μπροστά σ' ένα πλάσμα
άγέννητο άκόμα. Όλα τ' άλλα μπορεί. Όμως αυτό ήτανε
πολύ βαρύ για νά τό άντέξω.

Στ' όρπιζομαι, δέν τό κατάλαβα. Μονάχο του θρέθηκε
στό χέρια μου τό βαρύ ζυνάρι. Μονάχο του κατέθηκε μέ
μιάς πάνω στό κεφάλι σου. Ήπεισε δίχως θογγητό, μέ τά
μάτια όλάνοικτα νά κοιτάνε τόν ουρανό. Τό χτύπημα ή-
τανε τέτοιο πού άψωσε άνέγγιχτο τό πρόσωπό σου. Τά
σκυλιά έμειναν για μία στιγμή γρούζοντας, έκαναν νά
όρμήσουν, ύστερα βλέποντας πάντα ύψωμένο τό ματωμέ-
νο σιδερίκό, έβαλαν την ούρα άνάμεσα στό σκέλια και ξε-
μάκρυναν άλυκτώντας.

Ο ΑΙΜΑ είναι ποτάμι πού μουγκρίζει, άδελφέ μου.
Ήδω μακριά, ανατολικά από την Ήδέμ, έδω πού
πασοκίζω νά στήσω μία ζωή, τό αίμα σου είναι ποτάμι πού
μέ κυνηγά. Άπό κείνην την πικρή μέρα πού σ' άψωσα ξα-
πλωμένο πάνω στή γη τής πατρίδας, τό αίμα σου γίνθηκε
τά όλάνοικτα μάτια σου και τά σκυλιά σου πού άλυκτοῦ-
σαν και τό χέρι μου πού περνούσε άδιάκοπα πάνω στό
πρόσωπό σου. Τό αίμα σου γίνθηκε ή ματωμένη γη και τό
δέντρα πού ήρνε τό κατόπι μου βουίζοντας.
— Τί τόν έκανες τόν άδελφό σου; μου φώναζαν.
Σέ συλλογίζομαι, άδελφέ μου. Παράξενες οι μέρες μου,
παράξενες οι νύκτες. Οι μέρες ακολουθάνε ή μία την άλ-

λη μά σ' ό δέ θα ξαναδείς τό γελαστό φως. Οι νύκτες εί-
ναι σκοτεινές, μά έσύ δέν τις φοβάσαι. Γιατί, άδελφέ μου;
Ποιά ήτανε ή ώρα πού μας χώρισε; Γιατί νά μην μπορού-
με νά περπατάμε χειροπιασμένοι, βοηθώντας ό ένας τόν
άλλον; Τ' άναρωτιέμαι συχνά και ζητώ τό θάνατο κι' ό
θάνατος μ' άρνιέται. Τό αίμα είναι ποτάμι πού μουγκρίζει.
— Τί τόν έκανες τόν άδελφό σου; μέ ρωτά.
Ή γη είναι ξερη κι' άφιλόξενη. Ό γιός μου θα γεννηθεί.
Ό γιός σου θα γεννηθεί. Ξένος κι' έκθρος ό ένας για τόν
άλλον. Σιωπή και θουπτό. Ή σιωπή είναι γύρω μου. Τό
θουπτό είναι μέσα μου. Μέ κυκλώνει, άνεβαίνει, είν' ένα
παράξενο, άνελέπτο θουπτό κι' είναι αυτό, τό αίμα σου
πού μέ κυνηγά, άδελφέ μου!

ΗΡΩ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ - Λ Α Μ Π Ι Ρ Η

Οι ζωγράφοι της Έπτανήσου

ΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΤΩΝ ΠΡΟΦΗΤΩΝ ΤΗΣ ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗΣ

Ζακύνθου και ό πιθανός ζωγράφος τους

Ή κεντρική είσοδος τής Έκκλησίας
τής Φανερωμένης όπως ήταν τό 1953.

Η ΖΑΚΥΝΘΟΣ είναι ό τόπος άπ' ό-
που ξεκίνησε ή πρώτη νεοελληνι-
κή σχολή ζωγραφικής πού είναι σή-
μερα γνωστή σάν «Έπτανησιακή Σχο-
λή». Άπό τό χώμα της ξεκίνησαν, και
έδω, περισσότερο άπ' όπου δήποτε άλ-
λου στό 'Ιόνια, δούλεψαν οι ζωγρά-
φοι τής Σχολής τούτης πού είναι και
οι πρώτοι πού έφεραν τό εύρωπαϊκό
ζωγραφικό μήνυμα στό κομμάτι τούτο
του έλληνικού χώρου, πολύ πριν χα-
ράξει ή αύγή του 1821 και έλευθε-
ρωθι ή πατρίδα. Έτσι, μία σειρά ό-
πό τούς πιό μεγάλους καλλιτέχνες
τής Σχολής αυτής είτε έζησαν και έ-
δημιούργησαν έργο στην Ζάκυνθο,
(σάν τόν Παναγιώτη Δοξαρά και τόν
γιό του Νικόλαο Δοξαρά), ή, άκόμα
πιό πολύ, γεννήθηκαν, έζησαν και
πέθαναν στην Ζάκυνθο (όπως ό Στρα-
τής Πιπτόρας - Πλακωτός, ό Νικόλα-
ος Κουτούζης, ό Νικόλαος Καντού-

νης, ό Παναγιώτης Πλαίσας ή Νίκας
κ.ά.).

Φαίνεται πώς ήταν ιστορικά μοιραίο
νά συναντηθούν στή Ζάκυνθο συμφι-
λιωτικά, από τά τέλη του 17ου αιώ-
να μέχρι και σήμερα, δυό όλότελα
διαφορετικές άνάμεσά τους ένοράσεις
στην περιοχή τής ζωγραφικής: Άπό
τή μία ή βυζαντινή φορητή εικόνα πού
ήρθε σάν πνεύμα άνανεώσεως τής
άυστηρης βυζαντινής άγιογραφίας
άπ' τήν Κρήτη, για νά άνθισει και νά
καρποφορήσει μέ όνόματα σάν εκεί-
να του Λέω Μόσκου, του Ήλία Μό-
σκου, του Κατέργη, του ιερέως Βί-
κτωρος, του Φιλοθέου Σκούφου και
άλλων, και από την άλλη μία νέα σχε-
διαστική και χρωματική όραση πού έρ-
χεται σάν καρπός τής εύρωπαϊκής ζω-
γραφικής έμπειρίας και ιδιαίτερα τής
καλλιτεχνικής παραδόσεως τής Βενε-
τίας.

Οι έκκλησίες τής Ζακύνθου από τό-
τε μέχρι σήμερα έχουν χωρέσει μέσα
στό κατάχρυσο τέμπλο, στους Ευλό-
γυλπους γυναικωνίτες τους ή πάνω στις
έσωτερικές επιφάνειες των τοίχων
των και τις δυό τούτες άλληλόμαχες
ζωγραφικές έκφράσεις μέ τέτοιο σο-
φό και άρμονικό ταίριασμα πού θα
Εάφνιαζε και τόν πιό εύκολο θεατή

Ή σπουδαιότερη έκκλησία τής Ζα-
κύνθου μέσα στην όποία τό άνισο-
τούτο ταίριασμα θρήκε την άνώτερη
έκφραση του ύπηρεν ή έκκλησία τής
Παναγίας τής Φανερω-
μένης, πού γκροσσάκε και έν

συνεχία κήκε στό σεισμό και την
πυρκαγιά του 1953 και πού Ξαναχτί-
ζεται σήμερα στην παλιά της άρχιτε-
κτονική μορφή. Έπομένως όταν μι-
λάμε για την Φανερωμένη σήμερα έν-
νοούμε μονάχα ό,τι από τις παλιές
εικόνες και τούς πίνακες της διασώ-
θηκε από τόν σεισμό και την πυρκα-
γιά και βρίσκεται έκθεμένο στό Με-
ταβυζαντινό Μουσείο τής Ζακύνθου.
Για την Φανερωμένη, λοιπόν, σάν έκ-
κλησία, θα πούμε δυό λόγια στή με-
λέτη αυτή και θα πούμε περισσότε-
ρα για τόν άγνωστο ζωγράφο τής σει-
ρας των «Προφητών» της, πού είναι
και τό κύριο θέμα τής έρευνάς μας.

Ή έκκλησία τής «Κυρίας Θεοτό-
κου τής Φανερωμένης» άρχισε νά κτί-
ζεται, σύμφωνα μέ τό συμφωνητικό
πού περισώθηκε (1), τό 1644 και
τελείωσε λίγο μετά τό 1651, όπως
βγαίνει από ένα άλλο συμφωνητικό
πού μας σώζεται (2). Πριν άπ' αυτό
έέρουμε τά έξης για την έκκλησία:
Κατά προφορική παράδοση, πού την
αναφέρει ό Λεωνίδας Ζώης και την έ-
παναλαμβάνει και ό Α. Προκοπίου (3),
ή πρώτη μικρή έκκλησία τής Φανερω-
μένης χτίστηκε τόν 12ον αιώνα μέ
την εύκαιρία πού βρέθηκε στό μέ-
ρος εκείνο («φανερώθηκε») μία μι-
κρή εικόνα τής Θεοτόκου. Ή προφο-
ρική τούτη παράδοση κανένα ιστορι-
κό στοιχείο δέν έχει πού νά την επι-
βεβαιώνει (4). Τό πρώτο υπεύθυνο
έγγραφο πού πρωτομαρτυρά την έκ-
κλησία είναι ένα προικοσύμφωνο μέ

ήμερομηνία 4 Ἀπριλίου 1524 μέσα στο οποίο ὁ Κωνσταντῖνος Ἀρχιεπίσκοπος δίνει, με τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου τῆς κόρης του Παρασκευῆς, στὸν γαμπρό του Θεόδωρον Δορίζαν ἱερέα (5), μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὸν Ναὸν τῆς Θεοτόκου Φανερωμένης τοῦ ὑποίου ὄμως τὴν ψιλὴν κυριότητα εἶχεν ἡ Βενεταϊνικὴ Διοίκηση τοῦ τόπου. Τὸ 1562 ὁ ναὸς «ἀνεκαινίσθη ἐκ θεμελιῶν», ἐξακολουθεῖ δὲ νὰ κατέχεται ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Δορίζα μέχρι καὶ τὸ 1588 (6). Τὸ 1608 ἡ ἐκκλησία ἀνήκει πιά στὴν ἰδιοκτησία τοῦ ἱερέως Θεόφιλου Κάνδηλα (7).

Μὲ Διάταγμα τοῦ Δόγη τῆς Βενετίας με ἡμερομηνία 29 Σεπτεμβρίου 1633 (8) ἡ Ἐκκλησία τῆς Φανερωμένης ἀναγνωρίζεται ὡς ἐκκλησία «Συναδελφική» δηλαδὴ Ἑνοριακή (9). Φαίνεται ὅτι τὴν μετατροπὴ τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ ἰδιωτικὴ σὲ συναδελφική τὴν Ζήτησαν διάφορες οἰκογένειες ποὺ κατοικοῦσαν γύρω τῆς (10) ἀπὸ τὴν Βενεταϊνικὴ Πολιτεία, ποὺ τελικὰ συγκατατέθηκε σὲ τοῦτο. Ἀμέσως μετὰ ἔχουμε τὴν ἐναρξὴ τοῦ χτισίματος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τῆς Φανερωμένης τὸ 1644 (11). Μᾶς περιώθηκε τὸ σχετικὸ συμφωνητικὸ με ἡμερομηνία 23 Σεπτεμβρίου 1644, στὸ ὁποῖο περιγράφονται με κάθε λεπτομέρεια τὰ οἰκοδομικὰ στοιχεῖα τοῦ χτισίμου (12), οἱ διαστάσεις του, οἱ πόρτες, τὰ παράθυρα κ.λ.π. Φαίνεται πῶς τὸ χτίσιμο τῆς ἐκκλησίας κράτησε περισσότερο ἀπὸ 10 χρόνια γιατί, σύμφωνα με ἓνα ἱστορικὸ στοιχεῖο ποὺ ἔχουμε, τὸ 1651 δὲν εἶχεν ἀκόμα τελειώσει. Μᾶς εἶναι γνωστὸς ὁ καλλιτέχνης ποὺ ἔδωσε τὸ σχέδιο (13), ὁ ἀνὸς οἰκοδόμημα ὄμως εἶναι μιά θαυμάσια ἐκτέλεση στὰ λιθοκτίσια ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ στὴν ἐξωτερικὴ διακόσμησή του, καὶ ποὺ χωρὶς νὰ ἔχει τὴν σωστὴ συμμετρία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀναλογίας, εἶναι ἐν τούτοις, ἕνα ἄρτιο σύνολο καμωμένο με μαστοριά καὶ με τὴν αἰσθητικὴ σοφία τοῦ λαϊκοῦ τεχνίτη. Βασικὰ τὸ χτίριο εἶναι τύπος ὀρθογώνιου οἰκοδομήματος μονόκλιτης βασιλικῆς με πολλὰ διακοσμητικὰ στοιχεῖα μπαρόκ.

Αὐτὰ τὰ λίγα γιὰ τὸ χτίριο τῆς ἐκκλησίας, ποὺ φαίνεται πῶς τὸ 1659 ἔχει ἤδη πιά τελειώσει, γιατί διασώθηκε τὸ συμφωνητικὸ γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ τέμπλου τῆς με ἡμερομηνία 30 Ἀπριλίου τοῦ χρόνου τούτου (14). Πολλὰ ἔχουν γραφτεῖ γιὰ τὸ θαυμάσιο εὐλόγητο τέμπλο τῆς Φανερωμένης (15). Σαίρουμε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ

Ὁ Προφήτᾶς Λαζάρ, ἀπὸ τὴ σειρά τῶν Προφητῶν.

καλλιτέχνη Εὐλογύπη: εἶναι ὁ Μανέας ἢ Μανιὸς Μαγκανιάρης ἀπὸ τὴν Κρήτη.

Ἀπὸ τὸν Χειρόγραφο Κώδικα τῆς ἐκκλησίας μαθαίνουμε ὅτι τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1723 (δηλαδὴ 64 χρόνια μετὰ) ἀποφασίστηκε ἡ ἀνακαινιστὴς τῆς πού λόγω οἰκονομικῶν δυσχερειῶν πραγματοποιεῖται μονάχα μετὰ 17 χρόνια, δηλαδὴ τὸ 1740 (16).

Τὸ 1743 ἡ ἐνοριακὴ ἐπιτροπὴ τῆς ἐκκλησίας ἀποφασίζει νὰ κατασκευασθῇ τὸ «σοφίτο» δηλαδὴ τὴν διακοσμητικὴν στέγη τῆς ἐκκλησίας (17), καὶ δύο χρόνια μετὰ, τὸ 1745, ἀρχίζει ἡ κατασκευὴ του. Ἀπὸ τὸ σχετικὸ πρακτικὸ τῆς ἐνορίας ποὺ σώζεται στὸν Χειρόγραφο Κώδικα τῆς ἐκκλησίας προκύπτει ὅτι ἐζητήθη εἰδικὴ ἄδεια ἀπὸ τὴ Βενεταϊνικὴ Ἀρχὴ τοῦ τόπου γιὰ νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ φέρουν καλὴ ἔυξια ποιότητος γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ ἀπὸ τὴν Βενετία.

Ἄλλα δύο χρόνια μετὰ, τὸν Αὐγουστο 1747, τὸ «σοφίτο» ἢ «ταμοῦζο», ὡπως λεγόταν στὴ Ζάκυνθο, με τὶς ὥραιες Εὐλογύπτες διακοσμήσεις του ἔχει τελειώσει. Τὸ σχετικὸ πρακτικὸ τῆς ἐνοριακῆς ἐπιτροπῆς εἶναι χαρακτηριστικὸ στὴ φρασεολογία του καὶ τὸ παραθέτουμε ὡς ἔχει:

«1747 Αὐγούστου 30. Ἐπιδή καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ με

τὴν βοήθειαν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐτελιόσαμεν τὸ σοφίτο τοῦ παρόντος θείου Ναοῦ μᾶς ἰνάνκασαν πολλὴ ἐνοριότες νὰ ἀκολουθίσωμεν τὴν γνώμην του σ. Κολονέλου Κουμουτοῦ νὰ κάμομε καὶ τὴν πηραμίδα εἰς τὸ γινεκίτη (18) με ἰντάγια καὶ νὰ φοδράρομεν καὶ τοὺς τήχους με ταύλες, κατὰ τὸ δισένιο ὅπου ἔταξεν ὁ αὐτὸς ὁ σ. Κολονέλος νὰ κάμη διὰ τελίαν εὐπρέπιαν καὶ στολὴν τῆς ἐκκλησίας μας...» (19).

Μερικὰ χρόνια ὀργότερα, τὸ 1753, ὅπου ἔχουν τελειώσει ὅλες οἱ ἄλλες προετοιμασίες, ἦρθε ἡ ὥρα νὰ ἱστορηθῇ ἀγιογραφικὰ ἡ ἐκκλησία. ἌΕιζει νὰ παρατεθῇ ἔδω ὁλόκληρο τὸ Πρακτικὸ τῆς ἐνοριακῆς ἐπιτροπῆς, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴν πρώτη ἱστορικὴ θεμελιωμένη ἀπόδειξη ποὺ συνδέει τὸν Νικόλαο Δοξαρά με τὴν ζωγραφικὴ τῆς «οὐρανίας» τῆς Φανερωμένης:

«1753 Μαρτίου 21 ἡμέρα Κυριακή. Κατὰ τὴν προφωνὴν ὅπου τὴν περασμένην Κυριακὴν ἔγινεν ἀπὸ ἡμᾶς Ἰωάννην Βούλγαρην καὶ Χριστόδουλον Λογοθέτην, προκουρα-

Ὁ Προφήτης Σαμουήλ, ἀπὸ τὴ σειρά τῶν Προφητῶν.

τόρους τοῦ σεβασμοῦ ναοῦ τούτου, με τὴν θέλησιν καὶ συνδρομὴν τοῦ σ. Βιτζέντζου Πλατηγένη τοῦ Κολέγα μας ὅπου εἶναι ἀσθενής, προσφέρομεν εἰς τὴν συναδελφότητα ταῖς κάτωθεν πάρτες διὰ νὰ ταῖς μπαλοτάρωμεν μίαν πρὸς μίαν, διατὶ ἐκεῖνοι ὅπου ταῖς θέλουν, καὶ ταῖς δέχονται νὰ ἔχουν δώσουν τὴν μπάλα τοὺς εἰς τὸ ἄσπρον τοῦ μπουσουλοῦ καὶ ὅσοι δὲν θέλουν εἰς τὸ πράσινον. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ με τὸ σήμα τῆς Καμιάνας ὄψε μετὰ τὸν ἐσπερινὸν καὶ σήμερον πρὶν τῆς λιτουργίας, ἐσυναθροισθήκατε, ὡς προβάλλομεν τὰ ὅσα ἀκολουθοῦν καὶ πρῶτον:

Εἰς τρεῖς πάρταις ὅπου ἐπροσφέρθησαν καὶ ἐπάσθημεν ἡ πρώτη εἰς τὰς 3 Ἰουλίου 1743, ἡ δευτέρη εἰς τὰς 3 Μαρτίου 1745 καὶ ἡ τρίτη εἰς τὰς 30 Αὐγούστου 1747, ἔδειξεν ἡ ἐνορία τούτη τὸν ζήλον ὅπου τρέφει νὰ βλέπῃ εὐπρεπισμένην καὶ καλλοπισμένην τὴν ἐκκλησίαν μας, καὶ τὴν ἄκραν ἐπιθυμίαν ὅπου ἀκολουθῶς

ἔλαβε νὰ γένη τὸ ταμοῦζο εἰς τὴν σκέπασιν, ἡ πηραμίδα εἰς τὸ γυναικίτη καὶ ἡ φόδρα εἰς τοὺς τήχους, κατὰ τὰ δισένια τοῦ σ. Κολονέλου Κουμουτοῦ. Ἐδειξε καὶ ἡ ἀειπάρθενος Θεοτόκος πῶς ἐδέχθη με εὐχαρίστησιν τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν καὶ γνώμην τῆς ἐνορίας με τὸ νὰ ἐμειψέουσεν ἀπὸ τὴν Θίαν Πρόνοιαν ὅλην τὴν βοήθειαν εἰς τὰ τόσα ἔξοδα ὅπου ἔγιναν, καὶ ἔφθασεν ἡ ὑπόθεσις εἰς τὰ μέτρα ὅπου βλέπετε καὶ εὐφραίνεσθαι. Ἐνα ἀκόμη λείπει τὸ ἐξαιρετότερον, καὶ ἀναγκαιότερον, ὅπου εἶναι ἡ ζωγραφία, διὰ νὰ τελειωθῇ τὸ δισένιο καὶ νὰ λάβῃ ὁ ἅγιος οἶκος τοῦτο τὸν πρεπούμενον στολισμόν. Ὡς καὶ εἰς τοῦτο ἡ τοῦ Θεοῦ προμηθεῖα ἐσυνήργησεν, ἐπειδὴ μᾶς ἔπεμψε φίλον ζωγράφον ἀξιώτατον καὶ ἐμπειρώτατον τὸν σ. Καβαλιέρην Νικόλαον Δοξαράν τοῦ ὁποίου ἡ φήμη κηρίττει πανταχοῦ. Μὴ θέλοντας ἡμεῖς νὰ χάσομεν τέτοιαν ἐπιτιμότητα τοῦ καιροῦ ἐπειδὴ ἐστοχασθήκαμεν σχε-

δὸν ἀδύνατον νὰ τὴν ἐπιτύχωμεν πλέον, λαμβάνοντας συμβουλὴν καὶ ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐνορίας καὶ ἀπὸ ἄλλα ἄξια, γνωστικὰ καὶ πρακτικὰ ὑποκείμενα με θερμαῖς παρακάλεσαις, καὶ με τὸ μέσον τιμῶν ἀνδρῶν φίλων τοῦ αὐτοῦ σ. Δοξαρά, καὶ ὅπου πάντοτε ἔδειξαν μεγάλην εὐλάβειαν εἰς τὴν Θεομήτορα, τὸν ἐπαραινέσαμεν νὰ δεχθῇ τὸ βάρος νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν ζωγραφίαν ὅλην κατὰ τὰ δισένια, τόσον εἰς τὸ σοφίτο ὅσον καὶ εἰς τὴν πηραμίδα καὶ εἰς τὴν πρῶτην καὶ δευτέρην τάξιν, εἰς τὸ πρῶτον καὶ δευτερον ὄρινε τῆς φόδρας τῶν τήχων.

Ὅθεν ἐσμφωνήσαμεν ὡς ἀκολουθεῖ:

Λαμβάνει αὐτὸς ὑπόσχεσιν εἰς τὸ διάστημα πέντε χρόνων καὶ ὅσην γρηγορότερον δυνηθῇ νὰ ἔχη τελειωμένην τὴν προειρημένην ὅλην ζωγραφίαν με κολόρα καὶ χρυσόφι, ὅπου χρειασθοῦν διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Εἰκόνων, ἔδικά του, δίδωντάς του μόνον ἡ Ἐκκλησία τὰ σανίδια καὶ τὰ πανιά. Καὶ διαπαντελῆ ἀνταπόδοσιν, πέρνει κρέος ἡ Ἐκκλησία νὰ τοῦ μετρίσῃ τζεκίνια χρυσὰ ἑπτακόσια, καὶ αὐτὰ με ἀνάπαυσιν καιροῦ ἡγοῦν τὰ δυακόσια εἰς τὸ παρόν, διὰ νὰ ἐξωδίσῃ εἰς τὰ κολόρα καὶ χρυσόφι: τὰ ἕτερα δυακόσια πενήντα εἰς τοὺς πέντε χρόνους, πρὸς τζεκίνια πενήντα τὸν κάθε χρόνον: καὶ τὰ ἐπίλοιπα δυακόσια πενήντα, ἀφ' οὗ τελειώσῃ τὴν ζωγραφίαν: καὶ περιπλέον τζεκίνια εἰκοσιτέσσερα διὰ πέντε χρόνων νοίκη σπιτίου. Ὑστερον ἀπὸ τέτοιαν συμφωνίαν αὐτὸς ὁ χριστιανικώτατος Καβαλιέρης ἐπρόβαλεν ἀφ' ἑαυτοῦ του, καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλωμεν ἡμεῖς, ὅτι νὰ ἐκτιπῶσῃ μίαν ἀπὸ ταῖς εἰκόνας ὁποῦ μέλλει νὰ κάμη, καὶ παρρησιάζωντάς τιν, ἂν ἤθελε μᾶς ἀρέσῃ, νὰ τρέχῃ ἡ συμφωνία εἰδεμῆ, νὰ ἀκούεται ἡλιωμένη.

Πέμπομεν λοιπὸν τὸν μπού-

σουλα διὰ τὴν παρούσαν πάρτε, ἂν θέλῃ ἡ ἐνορία καὶ δέχεται τὴν ἀνωθεν συμφωνίαν διὰ νὰ γένῃ τὸ καλὸν ἔργον τοῦτο, τώρα ὅπου ἔχομεν τὸ ἄξιον ὑποκειμενὸν νὰ μᾶς δόσῃ τὴν ἐξουσίαν νὰ τὴν περαιώσωμεν μὲ γράμμα νοταρικὸν διὰ νὰ λάβῃ τὴν τελείωσιν, καὶ ἐνέργειάν της.

Καὶ ὄντες συνηγμένοι ἐνοριῆς συνάδελφοί πενήντα ἑπτά.

Ἐλαβεν εἰς τὸ ἄσπρον μπάλαις 57 — καὶ εἰς τὸ πράσινον οὐδεμίαν 00.

Ἐπίσθη καὶ ἐκηρύχθη» (20)

Ὅπως θγάνει ἀπὸ ἕνα σωστὸ συλλογισμὸν ποὺ κάνει στὴν μελέτη του καὶ ὁ Π. Μαρῖνος (21) φαίνεται πῶς ἡ συμφωνία αὐτὴ δὲν μῆκε ἡ μόνη ἀφορμὴ ἵσως νὰ χρειάστηκεν ἕνας ἢ καὶ ἐνάμιος χρόνος γιὰ νὰ ἀρχίσῃ ἡ ζωγραφικὴ δουλειὰ τοῦ Δοξαρά στὸ σοφίτο. Ἀπὸ τὸ Διαχειριστικὸ Βιβλίον τῆς Φανερωμένης προκύπτει ὅτι τὸν Μάρτιο τοῦ 1754, δηλαδὴ ἕνα ὀλόκληρο χρόνο μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς συμφωνίας, ὁ Δοξαράς εἰσπράττει προκαταβολή («ἀκόνοτο διὰ τὴν ζωγραφία ὅπου ἔχει νὰ κάμῃ...» (22). Δέκα μῆνες ἀργότερα, δηλαδὴ τὸν Γενάρη τοῦ 1755, φαίνεται πῶς ἔχει πιά ἀρχίσει ἡ ἐργασία γιὰ τὴν ἀρχαία ἢ ζωγραφικὴ δουλειὰ γιὰ τὴν ἑπιπέδωσιν τῆς ἀνωθεν συμφωνίας. Ἐμμεῖς καταλήγουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι πρῶτα ἀρχίσαν νὰ ζωγραφίζονται οἱ συνθέσεις τῆς «οὐρανίας», ποὺ τις πιθανολογοῦμε νὰ ἔχουν ζωγραφιστῆ ἀνάμεσα στὰ τέλη τοῦ 1754 καὶ στίς ἀρχές τοῦ 1759 καὶ σχεδὸν ταυτόχρονα οἱ «ἐπιπέδωσι» τοῦ κάτω ὄρους καὶ οἱ «Προφήται» τοῦ ἄνω ὄρους τῶν τοίχων, ποὺ πρέπει νὰ ζωγραφίστηκαν ἀνάμεσα στὰ 1755 καὶ 1758, καὶ τελευταίως ζωγραφίστηκε ὁ γυναικωνίτης. Ἀλλὰ τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ τὸ κρι-

σιμώτερο σημεῖο τῆς μελέτης μας ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ στίς ἐπόμενες σελίδες καὶ ποὺ θὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τὸν πιθανὸν ζωγράφον τῶν Προφητῶν τῆς Φανερωμένης, ἄλλον ἂν αὐτὸν ποὺ ὡς τώρα πιστευαν οἱ μελετητὲς τοῦ θέματος.

Ἡ σειρά τῶν γεγονότων ποὺ θὰ ὁδηγήσῃ τοὺς συλλογισμοὺς μας εἶναι ἡ ἑξῆς:

1. Ἡ συμφωνία ποὺ ἔγινε τὴν 21 Μαρτίου τοῦ 1753, ὅπως εἶδαμε παραπάνω ἀνάμεσα στὴν ἐνοριακὴ ἐπιτροπὴ τῆς Φανερωμένης καὶ τὸν Νικόλαο Δοξαρά γιὰ τὴν εἰκονογράφηση τῆς ἐκκλησίας, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ σκεφτοῦμε πῶς λίγους μῆνες μετὰ, τὸ πολὺ δηλαδὴ στὸ τέλος τοῦ 1753, ὁ Δοξαράς πρέπει νὰ θρίσκει στὴ Ζάκυνθο καὶ, ὅπως ὑπεθέσαμε πρῖν, στίς ἀρχές ἢ τὸ πολὺ στὸ τέλος τοῦ 1754 νὰ ἔχει κιόλας ἀρχίσει τὸ ἔργο του τῆς ζωγραφίσεως τοῦ σοφίτου τῆς Φανερωμένης.

2. Ἐνα χρόνο μετὰ, τὸν Μάιο τοῦ 1755, θρίσκουμε μίαν ἄλλη σημαντικὴ μαρτυρία γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐργασίας στὴν ἐκκλησία σὲ πρακτικὸ τῆς Ἐνοριακῆς Ἐπιτροπῆς μὲ ἡμερομηνία 7 Μαΐου 1755. Τὸ κείμενον τοῦ Πρακτικοῦ (24) ἔχει ἐπὶ λέξει ἔτσι:

«1755 μαΐου 7, Ἡμέρα Κυριακή—

Τὴν περασμένην Κυριακὴν ἐπροφώνησαμεν ἡμεῖς ὁ Βιτσέντζος Πλατυγένης καὶ Χριστόδουλος Λογοθέτης Προκουρατόροι τοῦ Σεβασμίου ναοῦ τούτου, καὶ μετὰ τὸ σήμαμα τῆς καμπάνας χθὲς μετὰ τὸν Ἑσπερινὸν καὶ σήμερον πρῖν τῆς λειτουργίας κρίζωντας τὴν συναδελφότητα ἐσυνάχθη αὐτὴ, διὰ νὰ μπαλλοτάρομεν τὴν κάτωθεν πάρτε καὶ ἔπειτα νὰ ἐκλέξομεν μίαν ἀπὸ ταῖς φαινομενικαῖς τῶν ἐνορητῶν διὰ νὰ μὲν συναδελφῶς εἰς τὸν τόπον τοῦ π. Γιοργίου Κόλια, ὅπου ἐπέρασεν εἰς τὴν ἀλλήν ζωὴν, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ διαδοχὴν καὶ ἔλειψεν ἡ γενεὰ του καὶ κατὰ τὴν πάρτε, ὅπου ἐπίσθη εἰς τὰς 8 Ἰανουαρίου 1749 καὶ κατὰ τὴν ἐκλογὴν ὅπου ἀκολούθως ἔγινε τοῦ σρ. Ἀντωνίου Γαβαλά εἰς τὰς 17 Ὀκτωβρίου

1753 εἰς ταῖς ὁποίαις νὰ ἔχει ἀναφορὰν καὶ ἡ παρούσα μὲ χρέος ἐκείνων ὅπου θέλει ἔλθουν εἰς ἐλετιζιὸν προτοῦ νὰ μπαλλοταρισθοῦν νὰ δεποζιτάρῃ κάθε γενεὰ εἰς τὴν μπάλλα τζεκηνία χρυσὰ ἔξω, διὰ τὰ ὅποια μὲν νὰ τὰ ἀφίη εἰς βοήθειαν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ βλέποντας τὴν ἐπιτιδιότητα καὶ μεγάλην εὐγένειαν τῆς ζωγραφίας ὅπου γίνεται ἀπὸ τὸν ἐμπειρωτάτον Σρ. Κρ. Νικόλαον δοξαράν, ἐπαινεμένον ἀπὸ ὅλους, καὶ ἐπιθυμῶντας νὰ ἐπιτύχομεν ἄξιον καὶ τὸ ἄλλο ὑποκειμενὸν ὅπου ἔχει νὰ δόσῃ τὸ μαρμωρὶν, χρύσομα καὶ ἄλλα χρώματα ὅπου χρειάζονται εἰς στολὴν καὶ σκέπασιν τῶν σκάντζων καὶ τῆς ἐπιλοιπῆς φόδρας τοῦ τοίχου, μὲ ὁμοίαν ἐπιτιδιότητα κατὰ τὸ δισένιο ὅπου ἔξ ἀρχῆς ἔγινεν, ἀκούσαμεν πῶς εἰς Κορυφὸς εὐρίσκειται ἕνας ἀξιότατος εἰς τούτην τὴν τέχνην, τὸν ὅποιον καὶ αὐτὸς ὁ Σρ. Κρ. δοξαράς μᾶς ἐπαίνεσε. Διὰ νὰ συντροφιῶσωμεν τὴν πανέντιμον ζωγραφίαν τῶν εἰκόνων καὶ μετὰ τὴν ἀπ' ἔξω εὐπρόσδεκτον εὐπρέπειαν, ἐξετάσαμεν καὶ ἐμάθαμεν πῶς ἔμπορεῖ νὰ παρακινήσῃ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν πατρίδα μας, διὰ νὰ δουλεύσῃ τὴν Δέσποιναν Θεοτόκον.

Προβάλομεν διὰ τοῦτο εἰς τὴν συναδελφότητα ἂν ἀκούῃ νὰ μᾶς δόσῃ τὴν ἀδειαν νὰ γράσωμεν νὰ ἔλθῃ αὐτὸς ὁ φημιστὸς τεχνίτης καὶ νὰ συμφωνήσωμεν μὲ αὐτὸν νὰ τελειώσῃ αὐτὸ τὸ ἀναγκαῖον ἔργον μὲ ὅσον ὀλιγότερον ἐξοδῖον δυνηθοῦμεν. Ὅποιος λοιπὸν θέλει, ἂς δόσῃ τὴν μπάλλα του εἰς τὸ ἄσπρον.

Ὅποιος πάλι δὲν τὴν ἀκούει, ἂς τὴν δόσῃ εἰς τὸ πράσινον.

Εὐρέθησαν εἰς τὸ σκουρῶντιον συναγμένοι συναδελφοὶ 72—

Καὶ πέμπωντας τὸν μπουσουλά γύραθεν, ἔλαβεν εἰς τὸ ἄσπρον μπάλλαις 69— καὶ εἰς τὸ πράσινον 3—

Ἄν' αὐτὸ προκύπτει ἡ περικοπὴ τῆς ἀμοιβῆς τοῦ Δοξαρά ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ τῶν 724 χρυσῶν τζεκινίων σὲ 700 τζεκινία.

Ἐπίσθη ὁ ρηθὲς Σρ. Δοξαράς περιπλέων τάσσει καὶ ὑπόσεται διὰ χάριν εὐλαθείας ὅπου ἔλαβε ἔξ ἀρχῆς πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, νὰ ζωγραφίσῃ ταῖς δύο Δεσποτικὰς εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας τὸν κολόρα καὶ ἔξωδα ἐδικὰ του (30) ἔξω ἀπὸ τὰ σανάδια καὶ τὸ χρύσωμα ὅπου χρειάζεται, ἐπειδὴ καὶ δὲν εἶναι τῆς τέχνης του., τὰ ὅποια νὰ γίνωνται μὲ ἔξωδα τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτὴ ἡ ζωγραφία νὰ ἀκούετῃ κομπάρζα εἰς τὰ τζεκινία ἐπακόσῃα κορῆς νὰ λάβῃ ὁ Σρ. Δοξαράς περισσότερον πληρομῆν». «Ἐτάρτον νὰ ἤμασταν ὑποχρεοί ἡμεῖς ὡσάν Προκουρατόροι τοῦ Θείου ναοῦ νὰ ἀγοράσωμεν μὲ ἔξωδα τῆς ἐκκλησίας διηπανία, ἡγουν τέλα μιτανέζε, ἤθελε χρειαστοῦν διὰ τὰ πιβάρδα τοῦ σοφίτου, καὶ σανάδια ὅλα διὰ ταῖς εἰκόνες τοῦ Γεινεκείου».

Ἄν' αὐτὸ θγάνει ὅτι τὰ ὑλικά πάντα ὅποια θὰ ζωγραφιστοῦν οἱ ζωγραφικὰς συνθέσεις, εἴτε εὐλα γιὰ τις φορητὰς εἰκόνες εἴτε καναθάσα γιὰ τὴν ζωγράφισιν τῆς οὐρανίας, θαρῶν τὴν ἐκκλησία, καὶ δὲν περιλαμβάνονται στὴν ἀμοιβὴ τῶν 700 τζεκινίων τοῦ ζωγράφου.

Στὸ πέμπτο κεφάλαιο τῆς συμφωνίας προβλέπεται ἡ κατὰ δόσεις καταβολὴ σὲ χρόνια καὶ μῆνες τῆς συμφωνημένης ἀμοιβῆς τοῦ Δοξαρά Συγκεκριμένα συμφωνεῖται ἡ καταβολὴ 40 τζεκινίων κάθε χρόνο (10 τζεκινία κάθε τρίμηνον) στὸ ζωγράφον, μέχρι νὰ τελειωθῇ ὅλη ἡ ζωγραφικὴ τῆς ἐκκλησίας καὶ μετὰ τὴν τελειωσὴ τῆς 100 τζεκινίων κάθε χρόνο μέχρι τὴν τελικὴν ἐξόφλησιν, ἀφαιρουμένων τῶν 292 τζεκινίων ποὺ πῆρε ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη ὁ ζωγράφος ἀπέναντι στὴν ἀμοιβὴ του.

Ἡ συμφωνία αὐτὴ τῆς 27ης Σεπτεμβρίου 1758, ἐρρύθμισε τελικὴν συμβατικὴν σχέση μετὰ τοῦ Δοξαρά καὶ Ἐνοριακῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Φανερωμένης. Σύμφωνα μ' αὐτὴν ἡ ζωγρά-

φισ τῆς Ἐκκλησίας ἔπρεπε νὰ τελειώσῃ τὸ ἄργότερον τὸ 1762.

6. Στὴ συνέλευσιν τῶν Ἐνορητῶν τῆς Φανερωμένης, στίς 21 Νοεμβρίου 1759 (31), ποὺ ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἐκλογὴ τῶν «Προκουρατῶρων» τοῦ ναοῦ γιὰ τὴν ἐπόμενην διετίαν, τὸ σχετικὸ Πρακτικὸν μιλᾷ γιὰ τὰ γενικὰ καθήκοντα καὶ γιὰ τὰς ὑποχρεώσεις ποὺ ἔχουν οἱ ἐπιτροποὶ τοῦ ναοῦ γιὰ τὸ νοικοκυρέμα του καὶ προσθέτει ἐπὶ λέξει:

«Ἐξαιρέτως νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν τελείωσιν τῆς ζωγραφίας, καὶ τῶν ἄλλων χρομάτων, ἡγουν μαρμωρῖν, χρύσωμα καὶ κατὰ ταῖς πάρταϊς 21 Μαρτίου 1753, 7 Μαΐου 1755, 27 Σεπτεμβρίου 1758 καὶ κατὰ ταῖς ἀκόλουθες συμφωνίας ὅπου ἐκάμαμεν νὰ περὶ τῶν νοταρικῶν εἰς ταῖς πράξεις τοῦ Σρ. Δημητρίου Πυρρῆ Νοταρίου, μὲ τὸν Σρ. Κρ. Δοξαράν καὶ ὁποῦ μὲ καρτὴν περιβάτο ἐκάμαμεν μὲ τὸν Σρ. Στέφανο Παζηγέτη, κορῆς νὰ ἡμποροῦν εἰς κανένα τρόπον νὰ ἐξοδιάσωμεν τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἄλλο τίποτε ἔξω ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητα, ἂν πρότον δὲν τελειωθῇ ὅλη ἡ ζωγραφία, τὸ μαρμωρῖν, τὸ χρύσωμα καὶ ἄλλα χρώματα κατὰ ταῖς εἰρημένες πάρτες.

Ἐπειδὴ ὅμως καὶ οἱ εἰκόνες τοῦ σοφίτου νὰ εἶναι σχεδὸν τελειωμένες καὶ μέλλει ἔως τὴν ἐρχομένην λαμπρὰν νὰ ταῖς περιλάθωμεν (32), ὡς μᾶς ὑποσχέθει ὁ εἰδεις Σρ. Καβαλιέρης Δοξαράς, καὶ κατ' ἀκολουθίαν πρέπει, νὰ τοῦ μετρίσωμεν οἱ Προκουρατόροι ὅπου θέλει ψηφιστοῦν, παρευθὲς τζεκινία χρυσὰ ἐκάτο κατὰ τὴν ὑστερὴν συμφωνίαν ὅπου μὲ αὐτὸν ἐκάμαμεν εἰς ταῖς πράξεις τοῦ Σρ. Δημητρίου Πυρρῆ Νοταρίου καὶ ἔως νὰ λάθωμεν τὰ αὐτὰ κάδρα, πρέπει νὰ τοῦ δίδωνται ἢ συνηθισμένως ράταις πρὸς δέκα τζεκινία τὴν ράτα καὶ ἄνευ τῆς τριῶν μῆνες ἀντετίσουσας μόνον, περὶ πλεονεκτήματα εἰς τὸ ἀκολουθήσωμεν ἀπαραίτητως ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἔξωδα ὅπου

εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν τελείωσιν τῆς ζωγραφίας ἡγουν τὸ μαρμωρῖν καὶ χρύσωμα καὶ μάλιστα διὰ τὸ σοφίτου καὶ πυραμίδα τοῦ Γυναικείου, τὰ ὅποια ὄντας μεγάλα καὶ ἔπιπυοντα νὰ ὑπερβαίνουν κατὰ πολλὰ τὰ εἰσοδήματα τοῦ θείου τούτου ναοῦ, διὰ ἐτοῦτο μὴν εὐρίσκοντες ἄλλον τρόπον οὔτε βοεῖθιαν εἰς τοιαύτην μεγάλην ἀνάγκην, ἔπιπυοντα καὶ νὰ μὴν εἶναι πρέπον μάλιστα πολλὰ βλαβερὸν καὶ ζημιώδες νὰ ἔπιπυον εἰς χρέος ἡ Ἐκκλησία, ὄντας ἀνηπόφορον τὸ βάρος τοῦ διαφόρου, διὰ ἐτοῦτο ἐκρίναμεν ἀρμοδιώτερων νὰ προσφέρωμεν εἰς τὴν συναδελφότητα ὅτι νὰ εἴθελεν δόσῃ ἐξουσίαν καὶ θέλημα τῶν Προκουρατῶρων ὅπου εἰς τὸ παρὸν θέλει ψηφιστοῦν νὰ πουλήσωμεν μερικὰ ἀπὸ τὰ ὑποστατικά τοῦ θείου τούτου ναοῦ ἔξω ἀπὸ ὅσα εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἄγρια (33) καὶ πλησίον αὐτῆς ἕως τζεκινία διακόσια πενήντα ἢ 250 καὶ νὰ ἡμποροῦν μάλιστα νὰ πουλήσωμεν ἀπὸ τὰ λιθέλλα καὶ ὀπόκτια διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν εἰς τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ ὑποφέρωμεν τοιαῦτα βαρῦτατα ἔξωδα».

Ἀπὸ τὸ Πρακτικὸν αὐτὸ θγάνει ἐκκαθαρά ὅτι ὁ Στέφανος Παζηγέτης, ὁ ζωγράφος ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ποὺ ἀναφέραμε πρῖν, ἔχει κιόλας ὑπογράψῃ ἰδιωτικὸν συμφωνητικὸν καὶ ἐργάζεται σάν ζωγράφος στὴν ζωγραφικὴ διακόσμηση τῆς.

7. Στίς 20 Μαρτίου 1765, ὁ ἕνα Πρακτικὸν τῆς Ἐνορίας (34) ἀναφέρει ὅτι:

«Γνωρίζοντας τὸσον εἰ περασμένην Προκουρατόροι ὅσον καὶ ἐμμεῖς τὴν μεγάλην ἀπεθίμειαν καὶ πόθον ὅπου ἔχη ἄλλη ἐτοῦτη εἰς συναδελφότης εἰς τὸ ναβλέπει εὐπρεπισμένον τοῦτον τὸν θίον ναόν, καὶ τελειωμένα τὰ ὅσα εἶναι ἀρχινισμένα καὶ ἀνανεύει, ἐφπιασὸν εἰ περασμένην Προκουρατόροι τούτιν τὴν ἁγίαν Προθεσίαν καὶ ἐμμεῖς τις ἐδόσαμεν τὴν ζωγραφίαν καὶ χρύσωμα, ἐφτίσαμεν εἰς τὸ

Ἐπίσθη καὶ ἔκυρύχθη».

Ἀπὸ τὸ Πρακτικὸ αὐτὸ προκύπτει ὅτι:

α) Τὸ ἔργο τῆς Ζωγραφικῆς τοῦ Ν. κολάου Δοξαρά προχωρεῖ τὸν πρῶτο χρόνο ἱκανοποιητικὰ καὶ κατὰ τρόπο πού ἱκανοποιεῖ τὰ αἰσθήματα καὶ τὶς προσδοκίαι τῶν ἐνοριτῶν («βλέποντας τὴν ἐπιτιδιότητα καὶ τὴν μεγάλην εὐγένειαν τῆς Ζωγραφίας ὅπου γίνεται ἀπὸ τὸν ἐμπιρῶτατον Σρ. Κρ. Νικόλαον Δοξαράν, ἐπαινεμένον ἀπὸ ὅλους»).

β) Ἡ Ἐνοριακὴ Ἐπιτροπὴ διαπιστώνει τὴν ἀνάγκη νὰ καλέσῃ καὶ ἄλλον ἕνα «ἀειότατον» Ζωγράφον γιὰ νὰ συνεργαστῇ μὲ τὸν Δοξαρά στὴν Ζωγραφίαν τῆς ἐκκλησίας («... καὶ ἐπιθυμῶντας νὰ ἐπιτύχομεν ὄσιον καὶ τὸ ἄλλο ὑποκείμενον ὅπου ἔχει νὰ δόσῃ τὸ μαρμωρίν, χρῦσομα καὶ ἄλλα χρώματα ὅπου χρειάζονται εἰς στολὴν καὶ σκέπασιν τῶν σκάντζων καὶ τῆς ἐπιλοιπῆς φόδρας τοῦ τοίχου μὲ ὁμοίαν ἐπιτιδιότητα κατὰ τὸ διενεῖο ὅπου ἔξ ἀρχῆς ἔγινεν, ἀκούσαμεν πῶς εἰς Κορυφούς εὐρίσκεται ἕνας ἀειότατος εἰς ταύτην τὴν τέχνην, τὸν ὁποῖον καὶ αὐτὸς ὁ Σρ. Κρ. Δοξαράς μᾶς ἐπαίνεσε»).

γ) Σὺν τέτοιον Ζωγράφον ἀποφασίζε νὰ καλέσῃ ἕνα «φημιστὸν τεχνίτην» ὅπως γράφει τὸ Πρακτικόν, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα (Κορυφούς) ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται ἐκεῖ (στὴν Κέρκυρα) καὶ εἶναι «ἀειότατος εἰς ταύτην τὴν τέχνην» καὶ τὸν ὁποῖο καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Δοξαράς τὸν ἐσύστησε μὲ πολλοὺς ἐπαίνους.

δ) Ὁ καινούργιος τοῦτος Ζωγράφος θὰ ἀναλάβῃ, ὅπως λέει τὸ Πρακτικὸ τῆς ἐνοριακῆς ἐπιτροπῆς, νὰ ἐργαστῇ (Ζωγραφίση καὶ νὰ χρυσώσῃ) καὶ ἐπι τῆς ἐπιλοιπῆς φόδρας τοῦ τοίχου» δηλαδὴ νὰ Ζωγραφίσῃ καὶ νὰ χρυσώσῃ τοὺς πίνακες πού θὰ κρεμαστοῦν ἢ θὰ στερεωθοῦν στοὺς δύο τοίχους, δηλαδὴ «εἰς τὸ πρῶτον καὶ δεῦτερον ὄρδινε τῆς φόδρας τῶν τοίχων» ὅπως ἔλεγε καὶ τὸ παλιὸ Πρακτικὸ μὲ τὴν συμφωνία τῆς ἐκκλησίας μὲ τὸν Ν. Δοξαρά τῆς 21 Μαρτίου 1753.

ε) τὸ ὄνομα τοῦ Ζωγράφου ἀπὸ τὴν Κέρκυρα δὲν τὸ εἰρήρουμε ἀκόμα. Στὴ συνέχεια τῆς μελέτης μας θὰ ἀποκαλυφθῇ πῶς αὐτὸς εἶναι ἕνας Στέφανος Παζηγέτης, πού τὸ ὄνομά του θὰ ξανααναφερθῇ σὲ μεταγενέστερα Πρακτικὰ τοῦ Χειρόγραφου Κώδικα τῆς Φανερωμένης.

3. Σ' ἕνα ἄλλο πρακτικὸ τῆς ἐνοριακῆς ἐπιτροπῆς, μὲ ἡμερομηνία 30 Ἰουλίου 1755 (25), ὅπου γίνεται μνεία τῆς ἐκλογῆς τῶν «προκουρατόρων» (ἐπιτρόπων τῆς ἐκκλησίας) φαίνεται καθαρὰ τὸ μεγάλο ἐνδιαφέρον πού ἔχει ἡ ἐνορία γιὰ τὴν συνέχιση καὶ τὸ τελειώμα τῆς Ζωγραφίσης τοῦ ναοῦ. Γράφει, μεταξὺ ἄλλων, τονίζοντας τὰ καθήκοντα καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τῶν νέων ἐπιτρόπων ὅτι αὐτοὶ πρέπει

νὰ φυλάττουν καὶ ἐπιτηροῦν ἀπαρράλλακτως πάντα ὅσα περιγράφονται καὶ διορίζονται εἰς ταῖς πάρταις τῆς ἐνορίας μας. Ἐξαιρέτως νὰ ἀκολουθήσουν τὴν τελείωσιν τῆς ζωγραφίας καὶ τῶν ἄλλων χρειάζομένων χρομάτων, κατὰ ταῖς πάρταις 21 Μαρτίου 1753 καὶ 7 Μαΐου τοῦ πρώτου περασμένου, καὶ κατὰ τὴν ἀκόλουθον συμφωνίαν, ὅπου μὲ χαρτὶ πριθάτο ἐκάμαμεν μὲ τὸν Σρ. Κρ. Δοξαράν, χωρὶς νὰ ἔμπορῶν εἰς κανένα τρόπον νὰ ἐξοδιάσουν τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἄλλο τίποτε, ἔξδὸν ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ἀπαραίτητα, ἂν πρῶτον δὲν τελειωθῇ ὅλη ἡ ζωγραφία, τὸ μαρμωρίν, χρῦσομα καὶ ἄλλα χρώματα, κατὰ ταῖς εἰρημέναις πάρταις».

4. Σ' ἕνα ἐπόμενο πρακτικὸ τῆς ἐνοριακῆς ἐπιτροπῆς μὲ ἡμερομηνία 28 Σεπτεμβρίου 1757 (26) ἐπαναλαμβάνεται ἐπὶ λέξει ἡ ἴδια διατύπωση τοῦ πρακτικοῦ τῆς 30ης Ἰουλίου 1755 γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἐνορίας νὰ μὴ ἐξοδεύονται ἀλλοῦ τὰ εἰσοδήματα τῆς ἐκκλησίας ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πληρωμὴ τῆς ζωγραφικῆς τοῦ ναοῦ. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν ἐπιμονὴ καὶ τὴν ἀγάπη τῶν Ζακυνθινῶν γιὰ τὴν λαμπρότερη ζωγραφικὴ διακόσμηση τῆς πρώτης καὶ οπουδαίτερης ἐκκλησίας τοῦ τόπου τούς (27).

5. Στις 27 Σεπτεμβρίου 1758, δηλαδὴ πεντέμισον χρόνια μετὰ τὴν συμφωνία μὲ τὸν Δοξαρά καὶ τέσσαρα καὶ πλεον χρόνια μετὰ τὴν ἔναρξη τῆς ζωγραφίσης τοῦ ναοῦ, συναθροίζεται ἡ ἐνορία καὶ ἀφοῦ γίνεται συνοπτικὴ θεώρηση τῆς προόδου τοῦ ζωγραφικοῦ ἔργου στὴν ἐκκλησία (28) καὶ διαπιστώνεται ἡ ἀργοπορία τοῦ Δοξαρά καὶ ἡ ἀμέλειά του σὲ νὰ τελειώσῃ

μέσα στίς ταχθεῖσες προθεσμίες τῆς ὑποχρέωσης πού ἀνέλαβε γιὰ τὴν Ζωγραφίση τοῦ ναοῦ, ἀναθεωρεῖται ἡ ἀρχικὴ συμφωνία τῆς 21ης Μαρτίου 1753 καὶ συμφωνοῦνται νέοι ὅροι καὶ παίρνονται οἱ ἀκόλουθες ἀποφάσεις (29):

«Πρῶτον ὑπόσχετε ὁ Σρ. Καβαλιέρης Δοξαράς νὰ τελειώσῃ ὅλαις ταῖς ἐπιληπτες εἰκόνες τόσοσιν τοῦ Γυναικείου ὄσον καὶ τοῦ σοφίτου κατὰ τὰ δισένια ὅπου συμφώνως ἔγιναν μὲ κολόρα πινέλα, καὶ ἄλλα ἔξοδα ἐδικὰ του εἰς διορίαν τεσσάρων χρόνων ἐρχομένων ἢ εἰς ὀγληγορότερον μὰ ὄχι περισσότερον».

Ἀπ' αὐτὸ προκύπτει ὅτι ἐνὸς μὲν ὅτι ἡ νέα συμφωνία ἀναφέρεται μονάχα σὲ τὸ τελειώμα τῶν ὑπολοιπῶν εἰκόνων τοῦ γυναικωνίτη καὶ τῆς οὐρανίας (σοφίτου), δὲν ἀναφέρεται δὲ καθόλου σὲ τὸ πρῶτον καὶ δεῦτερον ὄρδινε τῶν τοίχων ὅπου ἔταν οἱ Προφῆτες καὶ οἱ Ἱεράρχες, (οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ εἶχαν ἤδη ζωγραφιστῇ ἀπὸ τὸν νέο συνεργάτη τοῦ Δοξαρά τὸν Στέφανο Παζηγέτη ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, πού ὅπως εἶδαμε πῶς πῶν εἶχε κληθῇ ἀπὸ τὸ 1755 καὶ ἦρθε στὴ Ζάκυνθο νὰ βοηθῆσῃ τὸ ἔργο τῆς ζωγραφίσης τῆς ἐκκλησίας) καὶ εἶται δὲν ἀπασχολοῦσαν τὴν Ἐνοριακὴ Ἐπιτροπὴ ὡς πρόβλημα, ἀπ' ἐτέρου δὲ ὅτι δόθηκε παράταση τῆς ἀρχικῆς χρονικῆς διορίας γιὰ τὴν τελειώσῃ τῆς ἐργασίας σὲ ἄλλα τέσσαρα χρόνια τὸ ἀργότερο.

«Δεύτερον εὐχαριστᾶται ὁ Σρ. Δοξαράς νὰ τοῦ μετρίσουν οἱ Ἐπίτροποι τοῦ Θεῖου τούτου Ναοῦ διὰ ὅλην τὴν ζωγραφίαν ὅπου ἔκαμε καὶ λαβένει χρέος ὡς ἄνωθεν κάμη τζεκίνια χρυσᾶ ἑπτακόσια, καὶ ὄχι ἑπτακόσια εἴκοσι τέσσαρα ὡς εἶτον ἡ πρώτη σύβασις, καὶ ἐτούτο διὰ νὰ δείξῃ ὁ Σρ. Δοξαράς τὴν καλὴν του διάθεσιν τὰ ἐχάρησεν τῆς Ἐκκλησίας εἰς βοήθιαντῆς πάντα ὅπου ἡ Ἐκκλησία ἔχει εἰς τὸ παρὸν πολλὰ ἔξοδα διὰ ἀνακαίνησες καὶ ρεπάουρα ὅπου γίνονται εἰς τούτον τὸν θεῖον Ναὸν καὶ κράζετε πλερομένους καὶ εὐχαριστημένους μὲ τὰ αὐτὰ τζεκίνια ἑπτακόσια».

στάτο ὅπου ἐβρίσκεται τὸ γινεθίκοι (35) ἀρχήσονται τὸ χρῖσομα τοῦ σοφίτου, καὶ ἔχομαι σκοπὸν ἂν ἡ Θεοτόκος βοήθισῃ ναφτιάσονται καινούριο τὸ κουβουκλίον τῆς αγίας τραπέζης ἐπειδὴ καὶ παντελὸς εἶναι καλασμένο καὶ σάπιο, ὡς προβάνο λιπὸν τὴν παροῦσα παρται γηρέβοντας τὴν ἀπροβατζιὸν εἰσόσσα ἔξοδα ἔξος τόρα ἔγιναν καὶ θέλουν γένη ὅλα τὰ ἄνωθεν».

Τὸ Πρακτικὸ αὐτὸ ἀποδεικνύει πῶς τὸν Μάρτη τοῦ 1765 πρέπει νὰ εἶχε τελειώσῃ ἡ Ζωγράφισι τῆς Φανερωμένης καὶ ἔμεναν μονάχα μερικὲς συμπληρωματικὲς μικρὲς ἔργασίες ἀκόμα, ὅπως λ.χ. τὸ χρῦσομα τῆς οὐρανίας (σοφίτου) ἴσως καὶ μερικὰ τελειώματα τοῦ γυναικωνίτη.

Γιὰ τὴν Ζωγραφικὴν τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου «ὄρδινε» τῶν τοίχων, (ὅπου ἦσαν κρεμασμένοι οἱ 18 Προφῆτες καὶ οἱ 8 Ἱεράρχες) κατὰ τὴν ἀναθεώρηση τῆς ἀρχικῆς συμφωνίας μὲ τὸν Δοξαρά τῆς 21 Ἀπριλίου 1753, δὲν γίνεται καμμὶα συζήτηση. Ἀντίθετα βλέπουμε ὅτι στὴν δευτέρη συμφωνία μὲ τὸν Δοξαρά τῆς 27 Σεπτεμβρίου 1758, δὲν ἀναφέρεται ἡ Ζωγράφισι τῶν τοίχων μέσα στίς ὑποχρεώσεις πού ἀναλαμβάνει ὁ Ζωγράφος αὐτὸς γιὰ τὴν τελειώσῃ τῆς ζωγραφικῆς τῆς ἐκκλησίας.

Ταυτόχρονα εἰρήρουμε πῶς ἀπὸ τὸ 1755 ἔχει προσληφθῇ μὲ ἰδιωτικὴν συμφωνία μὲ τὴν ἐκκλησία ὁ Στέφανος Παζηγέτης ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, φίλος τοῦ Δοξαρά καὶ συνεργάτης του γιὰ νὰ τὸν βοηθῆσῃ στίς ἀργοπορημένες χρονικὰ ὑποχρεώσεις του πρὸς τὴν ἐκκλησία. Τὸ Πρακτικὸ τῆς 7ης Μαΐου 1755 ὅπου ἀποφασίζεται ἡ πρόσληψή του στὴ Ζωγράφισι τοῦ ναοῦ ἀναφέρεται συγκεκριμένα καὶ στὴν ἐργασία πού θὰ ἔκανε αὐτὸς: «ἔχει νὰ δόσῃ τὸ μαρμωρίν, χρῦσομα καὶ ἄλλα χρώματα ὅπου χρειάζονται εἰς στολὴν καὶ σκέπασιν τῶν σκάντζων καὶ τῆς ἐπιλοιπῆς φόδρας τοῦ τοίχου». Ὑποθέτουμε, λοιπὸν, βάσιμα ὅτι ἀφοῦ μὲ κριτήρια αἰσθητικὰ εἶναι ἀπόλυτα βέβαιον πῶς οἱ «Προφῆτες» δὲν μποροῦν σὲ καμμὶα περίπτωση νὰ εἶναι ἔργο τοῦ Νικόλαου Δοξαρά καὶ ἀφοῦ κανένας ἄλλος Ζωγράφος καὶ μάλιστα Ζωγράφος ἀξίος (γνωστὸς ὡς οπουδαῖος Ζωγράφος καὶ κατὰ τὴν θερμὴ σύσταση τοῦ ἴδιου τοῦ Δοξαρά), ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Στέφανο Παζηγέτη δὲν ἐργάστηκε τότε στὴν Ζω-

γράφισι τῆς Φανερωμένης, πῶς ὁ δὲ γνωστός Ζωγράφος τῶν 7 μεγάλων πινάκων τῶν «Προφητῶν» τῆς Φανερωμένης (ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ 18) πού σήμερα κοσμοῦν τὸ Μεταβυζαντινὸ Μουσεῖο Ζακύνθου εἶναι ὁ Κερκυραῖος Στέφανος Παζηγέτης. Οἱ ἀποδείξεις πληρωμῆς στὸν Ν. Δοξαρά ἀπὸ τὴν ἐκκλησία γιὰ τὸν κανένα Προφήτη χωριστὰ πο- εῖρηκε ὁ Π. Μαρίνος (38) σὲ τὸ Διαχειριστικὸ Βιβλίον τῆς Φανερωμένης καὶ πού ἔκαμαν πολλοὺς μελετητῆς νὰ πιστέψουν πῶς οἱ Προφῆτες ἦταν ἔργο τοῦ Ν. Δοξαρά, χωρὶς νὰ πολυσκεφτοῦν τὴν αἰσθητικὰ ολοφάνερη ἀνομοιογένεια τοῦ ἔργου τοῦ τελευταίου μὲ τὸ ἔργο τοῦ ἀγνώστου Ζωγράφου τῶν Προφητῶν, διακαιολογοῦνται ἴσως σὺν πληρωμῆς πρὸς τὸν «ἐργολάβον» τῆς ζωγραφικῆς δουλειᾶς (πού ἦταν ὁ Δοξαράς μὲ συμβολαιογραφικὴν πράξιν) ἐναντί τοῦ ἰδιωτικοῦ συμφωνητικοῦ πού εἶχε ὑπογράψῃ ὁ Στέφανος Παζηγέτης πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Δοξαράς θὰ εἶχε τὴν σχέση ἐργολάβου πρὸς ὑπεργολάβου εἰδικὰ στὴν περίπτωση τῆς ζωγραφίσης τῶν 18 Προφητῶν (ἴσως καὶ τῶν 8 Ἱεραρχῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους δυστυχῶς δὲν σώθηκε κανένας γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ μιλάμε ὑπεύθυνα γι' αὐτοὺς σήμερα).

Ἡ εἰκασία ἐπίσης τοῦ Σπύρου Δεβιάζη (37), πῶς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Ἱερωνύμου Πλακωτοῦ ἢ Πιττόρου, 26 χρόνια πρὶν ἀρχίση ἡ Ζωγράφισι τῆς Φανερωμένης, θὰ μποροῦσαν οἱ «Προφῆται» νὰ εἶχαν ζωγραφιστῇ ἀπ' αὐτὸν πολλὰ χρόνια πρὶν καὶ νὰ βρισκόντουσαν στὴν Φανερωμένη πολὺ πρὶν ἀποφασιστῇ τὸ 1753 ἡ Ζωγράφισι τῆς, δὲν μπορεῖ μὲ κανένα τρόπο νὰ σταθῇ μπροστὰ σὲ γεγονόσ ὅτι ἔχομε συγκεκριμένη παραγγελία... ἄλλων Προφητῶν καὶ ἔχομε μάλιστα καὶ τὶς ἀποδείξεις πληρωμῆς ἐπ' ὀνόματι Νικόλαου Δοξαρά γιὰ τὸν κανένα ἀπὸ τοὺς πίνακες τῶν Προφητῶν χωριστὰ.

Στὸ ἴδιο Διαχειριστικὸ Βιβλίον τῆς Φανερωμένης, ὁ Π. Μαρίνος βρίσκει καὶ ἀντιγράφει (38) καὶ τὴν ἀκόλουθη ἐγγράφῃ πού μᾶς διαβεβαιώνει πῶς ἀπόλυτα γιὰ τὴν ζωγραφικὴν συμμετοχὴ τοῦ Στέφανου Παζηγέτη στὴν εἰκο-

νογράφισι τῆς Φανερωμένης:

«1759 Σεπτεμβρίου πρώτη: σὲ κολόρα πού ἐτρέφανε γιὰ τὴν φατούρα ὅπου ὁ ἄνωθεν Στέφανος Μπαζιγέτι ζωγραφίσει κόλα, λινολάδι, πινάκα, ἀτζούρο, λάκα φίνα, τζινάπριο, βέρντε, βέρντε τέρνο καὶ ἔτερα ἄλλα ὅπου μᾶς ἔφεραν ἀπὸ τοὺς Κορφοῦς...»

Ἡ ἐγγράφῃ τούτη ἀποδεικνύει μιά φορά ἀκόμα τὸν Παζηγέτη σὺν Ζωγράφον καὶ ὄχι «χρυσωτῇ», (ὅπως τὸν θέλησε ὁ Π. Μαρίνος, ἐνθ. ἀνωτ.). Μᾶς μιλάει ἀκόμα πῶς συγκεκριμένα καὶ γιὰ τὰ χρώματα πού χρησιμοποίησε ὁ Παζηγέτης στοὺς Πίνακες τῶν Προφητῶν. Μιὰ λεπτομερειακὴ ἔρευνα πού ἔκανα μὲ τὴν βοήθεια δύο καλῶν φίλων Ζωγράφων ἐταύτισε ἀπόλυτα τὰ χρώματα πού περιέχονται στὴν πῶς πάνω ἐγγράφῃ, σὺν παραγγελία πού ἦρθε ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, μὲ ἐκείνα πού χρησιμοποίησε ὁ Παζηγέτης στοὺς πίνακες τῶν Προφητῶν.

Ἐταῖ φαίνεται πῶς ὁ Παζηγέτης ἦρθε στὴ Ζάκυνθο στίς ἀρχές τοῦ 1756 καὶ ἔφυγε σὲ τέλος τοῦ 1759. Πάντως ἄλλο ἔργο του στὴ Ζάκυνθο ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς «Προφῆτες» δὲν φαίνεται νὰ ἔγινε. Ἴσως νὰ ζωγράψῃ καὶ τοὺς χαμένους πῶς γιὰ πάντα 8 Ἱεράρχες τῆς Φανερωμένης, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι καὶ μείνη ἀγνωστο.

Ὁ Χειρόγραφος Κώδικας τῆς Φανερωμένης (φθάνοντας χρονολογικὰ μέχρι τὸ 1818) δὲν ἀναφέρει μετὰ τὸ 1765 τίποτε σημαντικὸ (39) σὲ κανένα του Πρακτικὸ γιὰ τὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἐκκλησίας, πρᾶγμα πού σημαίνει πῶς αὐτὴ ἔχει πῶς ὀλοκληρωθῇ σὺν σύνολο καὶ δὲν ἀπασχολεῖ πῶς τὴν Ἐνορία.

Ποῖος ὅμως εἶναι αὐτὸς ὁ ἀγνωστός στὴν ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς καὶ εἰδικώτερα τῆς Ἑπτανησιακῆς ζωγραφικῆς Στέφανος Παζηγέτης ἀπὸ τὴν Κέρκυρα; Πότε γεννήθηκε, πού σπουδάσε; Τί ἔργο ἄλλο ἔφησε πῶς του; Αὐτὰ εἶναι ἐρωτήματα πού θέλουν ἔρευνα, ὑπεύθυνη καὶ ἐπίμονη ἔρευνα μέσα σὲ χάος ἀπὸ τὸ ὅποσ ἔσκινησε τὸ ὄνομα καὶ στήθηκε Ἐσφινικά μπροστὰ μας σήμερα.

Κ Α Ι Ε Ν Α Ε Π Ι Μ Ε Τ Ρ Ο

Σύντομη αἰσθητικὴ θεώρηση τῆς ζωγραφικῆς τῶν «Προφητῶν»

α) ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ: Τὸ σχέδιο εἶναι σκληρὸ ἀλλὰ πλαστικὸ. Τὰ μεγάλα μέ-

τωπα τῶν προσώπων καὶ οἱ καθαροὶ ἐπιφάνειες τοὺς ἔχουν ἀμεση τὴν Ρα-

φαηλική επίδραση. Η κίνηση του σώματος και των χειρών μέσα στο ζωγραφικό χώρο είναι μία κίνηση σχεδιαστικά σωστή, καμωμένη από το χέρι ενός έμπειρου ζωγράφου, ενός μαίτρ. Ο κάμπος (φόντο) του πίνακα μονόχρωμος — συνήθως ένα γλυκό γαλάζιο χρώμα — προβάλλει τον Προφήτη όπως ακριβώς προβάλλεται μια κίνηση έλευθερίας μέσα από ένα στατικό επίπεδο φωτός. Μέσα στη σύνθεση είναι χαρακτηριστική και η προβολή διακοσμητικών στοιχείων που τη δένουν πιο σωστά με τα άλλα στοιχεία του πίνακα. Πολλές φορές ένας τοίχος που μπαίνει ανάμεσα στο μονόχρωμο κάμπο και στον Προφήτη είναι μία χαριτωμένη τεχνική άφορμη για να προβληθεί με μεγαλύτερη προοπτική έλευθερία το θέμα που εικονίζεται. Η λύρα στα χέρια του Προφήτηνακτος Δαυίδ ή το ώραϊότατο νεανικό πρόσωπο του Προφήτη Δανιήλ ή το πρόσωπο του άλλου αούστηρου Προφήτη με τη χαρακτηριστική έβραϊκή κατανομή και τη γενεάδα. όλα αυτά είναι δείγματα της ικανότητας του ζωγράφου μας στο σχέδιο.

β) ΤΟ ΧΡΩΜΑ: Το χρώμα, κύρια χόρη της συνθέσεως, είναι κάτι τό

έκπληκτικό. Από την ολοκόκκινη χλωμύδα του Δανιήλ, μέχρι την χρυσή κοντούρα στο στέμμα ενός άλλου Προφήτη ή από τις μωβ χρωματικές παραλλαγές άπάνω στους χιτώνες δυό άλλων Προφητών μέχρι το πράσινο δέντρο που χρειάστηκε να γεμίσει μία γωνιά ενός άλλου πίνακα - Προφήτη, στεγνό και καταπράσινο, σά λυτρωτική ανάσα μέσα στην αούστηρότητα του θέματος, όλα ταύτα μαζί και τό καθένα χωριστά άποτελούν μία χρωματική συμφωνία στο έργο του ζωγράφου. Το χρώμα του, στέρεο και πολλές φορές έπιπεδο, βοηθά άφάνταστα στη δημιουργία του ζωγραφικού όγκου μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της συνθέσεως. Υπάρχει μια ευγένεια σ' όλη αυτή τη χρωματική ποιότητα του πίνακα που γοητεύει. Υποθέτεις την επίδραση της Κέντρο - ιταλικής Αναγεννήσεως. Ο ζωγράφος Ζεϊ και άναπνέει την άτμόσφαιρά της. Ζωγραφίζει με τους δικούς της χρωματικούς τόνους και την δική της χρωματική ευαισθησία. Όμως είναι κάτι άλλο, κάτι καινούργιο που δεν είναι ούτε τό ίδιο ούτε παράλληλο με εκείνο που διώνει την ίδια στιγμή (είμαστε στα μέσα του 18ου

αίωνα) ή Ιταλική Ζωγραφική έμπειρία. Νομίζω πως άν χρειαζόταν να σκεφτούμε ποιοι από τους μεγάλους ζωγράφους έπηρεάσαν τό πνεύμα και την ευαισθησία του, θάπρεπε ίσως να θυμηθούμε δυό όλότελα διαφορετικούς άνάμεσα τους ζωγράφους, τον Ροφαήλο και τον Μιχαήλ Άγγελο. Από τον έναν ίσως δανειζεται την γαλήνη της μορφής και την άπαλυσύνη του χρώματος, από τον δεύτερο την γλυπτική άντίληψη και την συνθετική στεγνότητα. Γι' αυτό και οι «Προφίτες» θυμίζουν περισσότερο τοιχογραφία παρά φορητό πίνακα.

Όμως και αυτή ή παράλληλη που κάνουμε με τους δυό μεγάλους της Αναγεννήσεως δεν μας βοηθάει για να ξεκαθαρίσουμε την μορφή του ζωγραφικού έργου του Παζηγέτη. Και μένει πάντα, μαζί με τό πρόβλημα της έρμηνείας και της πρωτόφαντης παρουσίας της δουλειάς του στη Ζάκυνθο, τό μεγάλο θέμα της ξεχωριστής, θάλεγα της «μοναδικής», στον χώρο της Έπτανήσου ζωγραφικής του προσωπικότητας.

ρωμάτων και όφελιμάτων αυτού, τό όποια δικαιούται και του άνθρώπου, ίνα ίδρυθη τό Άδελφάτον αυτών, μετά των υποχρεώσεων όπως έπισκευάζουν και καλαισθηώς διατηρούν τούτον ίδιαις αυτών δαπάναις...» (μετάφραση από τό Ιταλικό κείμενο από τον Ίω. Στ. Παπαδάτο στην μελέτη του, ένθ. άνωτ.

11. Η περιγραφή που σωζότανε μέχρι τό 1953 στο έξωτερικό ύπερθυρο της μεγάλης εισόδου του ναού, με χρονολογία 1633, ήταν λανθασμένη και τοποθετήθηκε μεταγενέστερα.

12. Όλόκληρο τό κείμενο της συμφωνίας δημοσιεύθηκε από τον Π. Μαρίνο ένθ. άνωτ. τεύχ. 2—3, σελ. 24—25, και τον Ντ. Κονόμο στο έργο του «Ναοί και Μονές στη Ζάκυνθο», 1964, σελ. 11—12.

13. Το συμφωνητικό μιλάει για συγκεκριμένο σχέδιο «...να την κτίσουν από θεμελιού, άσβεστόκλιστη, κατά τό μονέλλο όπου τους έδειξαν...» (Δές Π. Μαρίνο, ένθ. άνωτ., σελ. 24—25).

14. Όλόκληρο τό κείμενο της συμφωνίας, σήμερα στο Ίστορικό Άρχείο Ζακύνθου, δημοσιεύθηκε από τον Ντ. Κονόμο (Δές, «Ναοί και Μονές στη Ζάκυνθο», σελ. 12—13).

15. Δές Α. Ζώνη «Η Ξυλογραφία έν

Ζακύνθω, περιόδ. «Πινακοθήκη», έτος Ι' (1910—11), σελ. 113 και Ζαχ. Παπαντωνίου «Πρακτικά του έν Κερκίρα Α΄. Πανιόνου Συνεδρίου» (20—22 Μαΐου 1914). Έπίσης Α. Προκορίου ένθ. άνωτ., σελ. 128 και Α. Ζώνη «Καλλιτεχνικός Ναός έν Ζακύνθω», περιόδ. «Πινακοθήκη», ΣΤ' (1906), σελ. 118.

16. Δές Π. Μαρίνο, ένθ. άνωτ. τεύχ. 2—3, σελ. 25.

17. Δές Π. Μαρίνο, ένθ. άνωτ.

18. Δηλαδή τον γυναικωνίτη.

19. Δές Χειρόγραφον Κώδικα Φανερωμένης, φύλλον...

20. Δές Χειρόγραφον Κώδικα Φανερωμένης, φύλλον...

21. Δές Π. Μαρίνο, ένθ. άνωτ.

22. Δές Π. Μαρίνο, ένθ. άνωτ.

23. Δές Π. Μαρίνο, ένθ. άνωτ.

24. Δές Χειρόγραφον Κώδικα Φανερωμένης, φύλλον 59.

25. Δές Χειρόγραφον Κώδικα Φανερωμένης, φύλλα 59 και 60.

26. Δές Χειρόγραφον Κώδικα Φανερωμένης φύλλον 62

27. Το ενδιαφέρον της ένορίας για την έκκλησία της δεν περιορίζεται μονάχα στην ζωγραφική του έσωτερικού της. Έτσι βλέπουμε πως σε ένα άλλο πρακτικό της ένοριακής έπιτροπής (δες Χειρόγραφον Κώδικα Φανερωμένης, φύλλ. 62 και 63), με ήμερομηνία 2 Νοεμβρίου 1757, αποφασίζεται ή έπισκευή του καμπαριού της έκκλησίας. Έπίσης σε μεταγενέστερο Πρακτικό, με ήμερομηνία 29 Μαρτίου 1758 (Δές Χειρόγραφον Κώδικα, φύλλ. 63), αποφασίζονται: α) Η πλακόστρωση του διαπέδου της έκκλησίας με μαλτεζόπλακες (από πλάκες της Μάλτας) και β) ή άπαγόρευση της ταφής των νεκρών μέσα στην έκκλησία (έδιορίζεται άπρεπέστατο να θάπτοντε μέσα εις τον Ναόν ή αποθαμένη), αλλά τούτο να γίνεται στο μέλλον σε ειδικό μέρος του προαυλίου της έκκλησίας.

28. Ειμέθησαν οι πέντε χρόνοι όπου κατά την πάρτε 21 Μαρτίου 1753 και άκόλουθον συμφωνίαν έδιορίστησαν του Σρ. Καβαλιέρη Νικολάου Δοξαρά δια την τελείωσιν όλης της ζωγραφίας του Θείου τούτου Ναού χώρης αυτή να λάβη τό συμφωνημένον και προεπόμενον τέλος. Τουαύτη παράλειψης έστάθει άρχη κρίσεως και διαφωνίας ως φαίνεται από την ήνεματιζόν του άνωθεν Σρ. Δοξαρά, και άκόλουθον έδικήν μας άπόκρισιν. Στοχαζόμενοι όμως πως είναι έργο άξιον και επαινετόν να τελειωθή ή ζωγραφία όλη από τό ήδιον χέρι και συντρέχοντα από τό άλλο μέρος και ό άνωρημένος Σρ. Καβα

λιέρης να όφελήση κατά τό δυνάμεόν του τον παρώντα θεϊον Ναόν ειλθαιεν εις την συνήθασιν όπου φαίνεται γεγραμένη εις τά κάτωθεν Κεφάλαια» (Δές Χειρόγραφον Κώδικα Φανερωμένης, φύλλ. 64).

29. Δές Κώδικα Φανερωμένης, φύλλ. 64 και 65.

30. Αυτό τελικά δεν φαίνεται να έγινε μία και ξείρισιμε πως τουλάχιστον ή μία από τις δύο Δεσποτικές Εικόνες της Φανερωμένης, που δυστυχώς χάθηκαν στην πυρκαγιά του 1953, ή εικόνα του Χριστού Μεγάλου Άρχιερέως, ήταν έπιτόγραφο έργο του άγιογράφου Νικολάου Καλέργη με χρονολογία 1744 (Δές Α. Σισλιάνου: «Έλληνες Άγιογράφοι μετά την Άλωση» 1935, Άθήνα, σελ. 101). Τούτο βεβαιώνεται και από τον Χειρόγραφο Κώδικα της Φανερωμένης στο φύλλο 36 του όποιον άναφέρεται ή παραγγελία και ή εκτέλεση της Δεσποτικής τούτης εικόνας του Χριστού από τον Νικόλαο Κέκο ή Καλέργη («...πως έστοντας και να ήτον πολλά παλαιή και εις τόπους χαλασμένη ή άγία και δεσποτική εικόνα του άφεντός Χριστού και άναγκαζόμενοι από πολλούς άδελφούς να φτιάσωμεν άλλην, τό λοιπόν έκάμαμε την παρούσαν μίαν άγίαν εικόνα από χειρός του κυρίου Νικολάου Κέκου, όπου εις τό παρόν ήβλέπετε θαμμένη εις τον τόπον της παλαιάς και έξοδούσασιν εις αυτήν τζεκίνα έφτά και ριάλια 57...» (Δές και Ντ. Κονόμου: «Ναοί και Μονές», σελ. 14).

31. Δές Χειρόγραφον Κώδικα Φανερωμένης, φύλλ. 68.

32. Δηλαδή τό Πάσχα του 1760.

33. Η Άγία είναι άγροτική περιοχή της κοινότητας Μαχαράδου της Ζακύνθου.

34. Δές Χειρόγραφον Κώδικα Φανερωμένης, φύλλ. 74.

35. Άλλη λέξη της Ζακυνθικής διαλέκτου, που σημαίνει: γυναικωνίτης.

36. Δές Π. Μαρίνο «Γερόνιμος Πλακωτός και Ν. Δοξαράς», περιόδ. «Έλληνικά», Άθήνα, τόμ. 11ος, σελ. 293—298.

Οι άποδείξεις αυτές, που βρήκε ό Π. Μαρίνος στο Διαχειριστικό Βιβλίο της Φανερωμένης, που δυστυχώς είναι σήμερα χαμένο και δημοσίευσε στο έργο του στα «Έλληνικά», ένθ. άνωτ., είναι οι άκόλουθες:

«1756 Άπριλίου πρώτη: έδώσαμε του Σρ. Νικολάου Δοξαρά δια τις εικόνες όπου μας έχει ως τώρα φτιασμέ-

νες, ήγουν τον προφήτην Ίεζεκιήλ, του προφήτη Άμίων, του Άγίου Γρηγορίου του Θεολόγου και του Ίεράρχου Έπιφανίου, τζεκίνα εικόσι τέσσερα κατά την σύμβαση όπου έκάμανε οι προτεσέβοι μας...»

«1757 Μαγιού πρώτη του Σρ. Δοξαρά δια την εικόνα του Προφήτου Ήλία τζεκίνα έξη... του Σρ. Δοξαρά δια την εικόνα του Προφήτου Ίωνά τζεκίνα έξη...»

«1757 Ίουλίου στάς 29 του Σρ. Δοξαρά δια την εικόνα του προφήτου Δανιήλ τζεκίνα έξη...»

«1757 Αύγουστου 13 του Σρ. Δοξαρά δια την εικόνα του Προφήτου Όσηέ...»

«1757 Σεπτεμβρίου στάς 25: του Σρ. Δοξαρά δια την εικόνα του προφήτου Μαλαχία...»

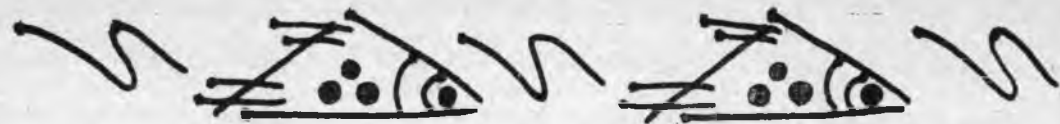
«1757 Όκτωβρίου 11 και 25: έδώσαμε του Σρ. Νικολάου Καβαλιέρ Δοξαρά δια δύο εικόνες ή μία του Προφήτου Ζαχαρίου και ή έτερη του Προφήτου Μιχαίου τζεκίνα χρυσά δώδεκα...»

«1758 Φεβρουαρίου 3: του Σρ. Δοξαρά δια την εικόνα του Προφήτου Όβδιού τζεκίνα έξη...»

37. Δές Σπ. Δε - Βιάζη: «Η ζωγραφική έν Ελλάδα», Ζάκυνθος, 1968, σελ. 44.

38. Δές Π. Μαρίνο, ένθ. άνωτ. σελ. 296—298.

39. Σ' ένα μεταγενέστερο Πρακτικό της Ένοριακής Έπιτροπής (δες Χειρόγραφον Κώδικα, φύλλ. 77, ήμερομηνία 8 Όκτωβρίου 1766), σίητουν και «μπαλοτάρονε» οι «συναδελφοί ένορίες» την «παρτε της ζωγραφίας τον τήχον δε καθώς φένετε ή άρχη της ζωγραφίας όπου έγινε...». Θά πρόκειται μάλλον για ζωγραφικά διαζώματα και διακοσμητικά στοιχεία του ναού, ή και ξείρισιμε πως οι ζωγραφικοί πίνακες των τοίχων (ή σειρά των Προφητών) και ή σειρά των «Ιερχωνών» είχε κούλας τελειώσει λίγα χρόνια πριν. Τούτο έπιβεβαιώνεται και από τό ότι δεν άναφέρεται έπιώνιμος ούτε ζωγράφος ούτε άτασχολεϊ τό κείμενο του Πρακτικού αυτού καμμία λεπτομέρεια περιγραφική του έργου που θά γίνη στους τοίχους και για ποιους τοίχους της έκκλησίας πρόκειται.

ΕΛΛΗΝΟΚΕΝΤΡΙΚΟΙ ΦΩΤΙΣΤΕΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

(ΜΙΚΡΗ ΑΥΤΟΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ)

Ο ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΣ καθηγητής κ. ΔΗΜ. ΤΣΑΚΩΝΑΣ και Υφυπουργός Προεδρίας της Κυβερνήσεως, πώς έκανε την εξαιρετική τιμή να προλογίσει, στις 29 Σεπτεμβρίου, στο Ώδειον Ηρώδου του Αττικού τον έορτασμό των σαράντα χρόνων του «Θυμελικού θιάσου». (1) → Σε σύντομη, μα τόσο περιεκτική όμιλία του, με κατέταξε στην ομάδα των Έλληνοκεντρικών, που με πρωτοπόρο το θαυμαστό σατυριστή της Νεοελληνικής πνευματικής κατάντιας Περικλή Γιαννόπουλο, τον Ίωνα Δραγούμη και άργότερα, τον Άγγελο Σικελιανό και μερικούς άλλους υπεράξιους προσπάθησαν να ζυπνήσουν απ' το φοβερό πνευματικό λήθαργο, άποκύημα του δλεθριομακάριου μαϊμουδιισμού κάθε τι ξενικού, τους Νεοέλληνες. Αύτος ο μαϊμουδιισμός κατάρτωγε και κατατρώει τα ελληνικά πνευματικά ζώπυρα έως τον έκμηδενισμό τους. Τό Μάη του 1919, τον καιρό που η Ελλάδα είχε γίνει η χώρα «των πέντε θαλασσών και των δύο ηπείρων», τρέμοντας απ' το φόβο της ξαφνικής καθίζησης της πατρίδας μου στο ζόφο μεγάλων καταστροφών, κυκλοφόρησα δεκαπενθήμερο περιοδικό, με τον τίτλο «Δελτίο» και πένθος στο εξώφυλλο, κραυγάζοντας τα όσα άπειλούσαν τη χώρα μας δεινά, με καθόλου περίτεχνο και λογοτεχνικό ύφος άλλ' άγρια και μαστιγωτικά ότι, αν οι Έλληνες δέ συνέλθουν για να βρουν το «γνήσιον έαυτό» τους, που θα δικαιολογούσε την ξαφνικήν, αν και ήρωϊκή, υπερόγκωση του Κράτους μας, κινδυνεύουν να καθούν ξανά στο βόρβορο κάποιας νέας σκλαβιάς. Η φοβερή προφητεία αλήθεψε με τη Μικρασιατική καταστροφή. Σάν έγγραφα τα τέσσερα τεύχη, τα μόνα που έκδοθήκανε, του «Δελτίου» δέν ήξερα απ' τους προηγούμενους μου Έλληνοκεντρικούς παρά μόνον ένα-δυό βιβλία του Ίωνα Δραγούμη και τα ποιήματα του Σικελιανού. Άγνοούσα τον Περικλή Γιαννόπουλο, που άργότερα μου τόν υπόδειξαν ο άγαπητός μου Κλέων Παράσχος. Τό «Δελτίο» σήκωσε σίφουνα από διαμαρτυρίες των δλεθριομακάριων. Αυτό τό «Δελτίο» έφερε κοντά μου τον Κώστα Καραβίδα και τον Δημοσθένη Δανιηλίδη, έρευνητές του «γνήσιου ελληνικού έαυτού» μας. Έτσι μπήκα στην τιμητική χορεία των ελληνοκεντρικών και με τύλιξε τό μίσος των Φραγκολεβαντώνων που σκότωσαν τό Δραγούμη και έγω «περιέργως» άκόμη ζώ. Έπί δέκα χρόνια, ύστερ' από τό «Δελτίο» πολέμησα με μελέτες και ποιήματα να καθορίσω τη ροή των πανάρχαιων ελληνικών ζωπύρων μέσα στο αίμα μας και τον τρόπο που κάθε φορά συνθέτονται σε καινούργιες μορφές ελληνικών πολιτισμών. Άν και έραστής της άρχαιοελληνικής τεράστιας μορφής, πολέμησα την άρχαιομανία, ψάχνοντας να βρω τον τρόπο της σύνθεσης των ζωπύρων μας, ζυπνημένων μέσα, στην πανάξια για μάς, τουρκική σκλαβιά. Αύτα τα ζώπυρα γιγαντωμένα κορυφώθηκαν στο θαυμαστό Σηκωμό του 21, για να πέσουμε, απ' την άλόγιστη λαχτάρα ύψωμού των Νεοελλήνων, στα γρανάζια του Φραγκολεβαντινισμού, δραστήριου καταστροφέα της ελληνικότητας μας. Κι' έφτασεν ή ώρα, τό 1931, σάν από οικονομική καταστροφή των Σικελιανών και खुδαία άδιαφορία του Κράτους, έσθυσαν οι περιφημες Δελφικές Έορτές, να ριχτώ με τό «Θυμελικό θιάσο» μου, στη μακροχρόνια άγωνία της αναβίωσης του άρχαιού άπτικου Θεάτρου, όχι για να γίνουν οι Νεοέλληνες Άρχαιοέλληνες, αλλά για να διδαχτούν απ' αυτό, ποιά τεράστια σημασία έχει ή ολοκλήρωση του ανθρώπου που σάν τη συλλάβουμε θα συνειδητοποιήσουμε την πανανθρώπινη έκταση των ζωπύρων μας, ώστε να μπορέσουμε να προετοιμάσουμε τη Νεοελληνική σύνθεσή τους σε διαφορετική, βέβαια, απ' την άρχαία, μορφή. Κι' αυτή ή αντίληψή μου τονίζεται σαράντα τώρα χρόνια άξεκούραστα και συνδυασμένη με τις μελέτες και την ποίησή μου άποτελεί ένα σύνολο που πασχίζει ν' άποδείξει την αντίθεση του γνήσιου ελληνισμού και προς την

(1) Νοιώθω βαθύτατη συγκίνηση δι' ότι εις τον ιερόν τούτον χώρον έχω την τιμήν νά προλογίσω τον έξοικον τον φορέα του Έλληνικού Πνεύματος, τον ήγήτορα και ιδρυτήν του «Θυμελικού Θεάτρου» Λίνο Καρζή. Με την είσοδο του 1900 θιώνουμε την προσπάθεια μιάς μεγάλης ομάδος Έλληνοκεντρικών, της οποίας ήγειτο ο Ίων Δραγούμης και άργότερα ο Άγγελος Σικελιανός. Η ομάδα αυτή άντετίθετο εις τό πνεύμα της άσκητικής περινοίας και ήθελε την επαναστατικήν επαναστοποθέτηση της Έλληνικής Ζωής, είχε τον έρωτα της Έλληνικής Άρχαιότητας. Όλοι αυτοί οι ελληνοκεντρικοί έπίστευαν ότι, όποιος είναι φορέας του Έλληνικού Πνεύματος από άργος λίθος γίνεται άνθρωπος ενώ όποιος είναι φορέας του άνατολικού Πνεύματος από άνθρωπος μετατρέπεται σε άργό λίθο. Αύτης της μεγάλης άνωρωπιστικής ομάδος άργότερα στάθηκε ή γήτωρ και σκηνοθετικός εκπρόσωπος ο Λίνο Καρζής δίπλα στο Σικελιανό. Βασικό μήνυμα των ελληνοκεντρικών ήταν ή συγκαιρινή καταξίωσις μηνύματος του Ίωνος Δραγούμη ότι «οι Έλληνες πρέ-

πεί να γίνουν βαθύτατα ελληνικοί». Τό μήνυμα τούτο μό διαδεδε και τό μετέφερε στο χώρο της Άρχαίας Τραγωδίας, αλλά και της νεοελληνικής θεατρικής ζωής ο Λίνο Καρζής για να διασθερμάνει και άξιοποίηση την νεοελληνική Λογοτεχνία και όλες τις εκφράσεις του Νεοελληνικού Πνεύματος.

ΛΙΝΟΣ ΚΑΡΖΗΣ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

«Σε μάς τους ποιητές ταιριάζει, μέσα στη θύελλα του Θεού με ξεσκεπο κεφάλι να σταθούμε, την άστραπή του πατέρα, αυτόν τον Ίδιο, με τό χέρι μας να πιάσουμε και τυλιγμένη στο τραγούδι να προσφέρουμε στο Λαό την ούράνια προσφορά».

Δέν είναι αυτά τα ρήματα ή έξομολόγηση της Ζωής σου, γραμμένη απ' τό χέρι του θεοπρόπου Γερμανού άδελφού σου Hölderlin, (1) Λίνο Καρζή; Άσκεπος στάθηκε μπροστά στο Άρχαίο πνεύμα να σε στριφογυρίσει με την όρμη του σ' ένα χορό τραγικού μεγαλείου, να σε ξεπλύνει με τό νάμα του από τη σκόνη των αιώνων και ύστερα να σε φωτίσει με την αιθέρια λάμψη του, να γίνεις Εάστερος κι' άχτινοβόλος σάν πεντελήσιο μάρμαρο, ολάκερος μιά λαμπρή προσφορά στους θεατές του Άπτικού δράματος. Θάθελα να σε ονομάσω «τελευταίο των άρχαίων Έλλήνων». Συχώρεσέ με, αν δέν τό μπορώ. Ούτε κι' εσύ θά τόθελες να τελειώσι μαζί σου ή μεγάλη παράδοση. Άς αφήσουμε λοιπόν άνοιχτή την ιστορία. Όχι για νάρθη ο έπόμενος Έλληνας σ' έμας τους άλλους, αλλά για να έξελληνιστούμε στο δρόμο της έμεις. Καί μη νομίσεις πως αυτό είναι θρησία για όσους γεννήθηκαν ύστερότερα σ' αυτόν τον τόπο. Έλληνας θά πει, να γίνεσαι Έλληνας. Άν άλλοι λαοί ξέρουν, τί είναι και δέν θέλουν ν' αλλάξουν, έμεις γνωρίζουμε, τί πρέπει να είμασ τε. Αυτό τό μέγα Αίτημα μάς τό δίδοες με την ύπαρξή σου. Έγινες με την λατρευτική σου άφοσίωση στην Τραγωδία, με τον ιστορικό σου χορό σάν Κορυφαίος γύρω από τον πολυστενάχο θωμό του διαμελιζόμενου

άπ' τους Τιτάνες άθάνατου θεού, του αιώνιου Άθώου που σφαγιάζεται άνυπεράσπιστος απ' τις άπάνθρωπες δυνάμεις της θίας, παρ άδειγμα Έλληνικής άρετης. Έζησες και χορεύεις με τον λόγο και την πράξη σου, άρρηκτος στην ψυχή σου και στα μάτια μας, σάν Παιδαγωγός του λαού σου. Άκάλυπτος προχώρησε στους Δελφούς και είπες στο Θεό να σου δείξει τό πρόσωπό του. Κι' εκείνος άστραψε και βρόντησε μέσα σου κι' άναψε στην καρδιά σου μιά φωτιά που καταυγάζει και ζεσταίνει, όσους σε πλησιάζουν, καθώς σε καίει κατάστηθα. Την θείαν αυτή φλόγα που σε πυρπολεί πνευματικά προσφέρεις στον λαό σου χορευόντας. Γιατί δέν πρέπει να τό ξεχνάμε: Στόν ναό του όμφαλου της Γης δέν λατρεύτηκε μονάχα ο πύρινος θεός του φωτός, αλλά και ο έκστατικός Θεός της όρχήσεως: «Εάν ούν έρκται τις, τί ταυτα προς τον Άπόλλωνα, φήσομεν ουχι μόνον αλλά και προς τον Διόνυσον, ω των Δελφών ουδέν ηττον η τω Άπόλλωνι μετεστιν». (2) Έδώ συνενώθηκαν ή μορφή και τό πάθος, τό μέτρο και ή συγκίνηση στην προσπάθεια του ανθρώπου να έξανθρωπιστή, καθώς θά γινώταν θεός. Άν στην άρχή της Κλασσικής έποχής ο Έπίχορμος είπε «θατά χρή τον θνατόν, ουκ άθάνατα τον θνατόν φρονείν», (3) στο ιστορικό της τέλος ο Άριστοτέλης άποκρίθηκε: «Ού χρή κατά τους παραινούν

πει να γίνουν βαθύτατα ελληνικοί». Τό μήνυμα τούτο μό διαδεδε και τό μετέφερε στο χώρο της Άρχαίας Τραγωδίας, αλλά και της νεοελληνικής θεατρικής ζωής ο Λίνο Καρζής για να διασθερμάνει και άξιοποίηση την νεοελληνική Λογοτεχνία και όλες τις εκφράσεις του Νεοελληνικού Πνεύματος. Αύτος ο μαϊμουδιισμός κατάρτωγε και κατατρώει τα ελληνικά πνευματικά ζώπυρα έως τον έκμηδενισμό τους. Τό Μάη του 1919, τον καιρό που η Ελλάδα είχε γίνει η χώρα «των πέντε θαλασσών και των δύο ηπείρων», τρέμοντας απ' το φόβο της ξαφνικής καθίζησης της πατρίδας μου στο ζόφο μεγάλων καταστροφών, κυκλοφόρησα δεκαπενθήμερο περιοδικό, με τον τίτλο «Δελτίο» και πένθος στο εξώφυλλο, κραυγάζοντας τα όσα άπειλούσαν τη χώρα μας δεινά, με καθόλου περίτεχνο και λογοτεχνικό ύφος άλλ' άγρια και μαστιγωτικά ότι, αν οι Έλληνες δέ συνέλθουν για να βρουν το «γνήσιον έαυτό» τους, που θα δικαιολογούσε την ξαφνικήν, αν και ήρωϊκή, υπερόγκωση του Κράτους μας, κινδυνεύουν να καθούν ξανά στο βόρβορο κάποιας νέας σκλαβιάς. Η φοβερή προφητεία αλήθεψε με τη Μικρασιατική καταστροφή. Σάν έγγραφα τα τέσσερα τεύχη, τα μόνα που έκδοθήκανε, του «Δελτίου» δέν ήξερα απ' τους προηγούμενους μου Έλληνοκεντρικούς παρά μόνον ένα-δυό βιβλία του Ίωνα Δραγούμη και τα ποιήματα του Σικελιανού. Άγνοούσα τον Περικλή Γιαννόπουλο, που άργότερα μου τόν υπόδειξαν ο άγαπητός μου Κλέων Παράσχος. Τό «Δελτίο» σήκωσε σίφουνα από διαμαρτυρίες των δλεθριομακάριων. Αυτό τό «Δελτίο» έφερε κοντά μου τον Κώστα Καραβίδα και τον Δημοσθένη Δανιηλίδη, έρευνητές του «γνήσιου ελληνικού έαυτού» μας. Έτσι μπήκα στην τιμητική χορεία των ελληνοκεντρικών και με τύλιξε τό μίσος των Φραγκολεβαντώνων που σκότωσαν τό Δραγούμη και έγω «περιέργως» άκόμη ζώ. Έπί δέκα χρόνια, ύστερ' από τό «Δελτίο» πολέμησα με μελέτες και ποιήματα να καθορίσω τη ροή των πανάρχαιων ελληνικών ζωπύρων μέσα στο αίμα μας και τον τρόπο που κάθε φορά συνθέτονται σε καινούργιες μορφές ελληνικών πολιτισμών. Άν και έραστής της άρχαιοελληνικής τεράστιας μορφής, πολέμησα την άρχαιομανία, ψάχνοντας να βρω τον τρόπο της σύνθεσης των ζωπύρων μας, ζυπνημένων μέσα, στην πανάξια για μάς, τουρκική σκλαβιά. Αύτα τα ζώπυρα γιγαντωμένα κορυφώθηκαν στο θαυμαστό Σηκωμό του 21, για να πέσουμε, απ' την άλόγιστη λαχτάρα ύψωμού των Νεοελλήνων, στα γρανάζια του Φραγκολεβαντινισμού, δραστήριου καταστροφέα της ελληνικότητας μας. Κι' έφτασεν ή ώρα, τό 1931, σάν από οικονομική καταστροφή των Σικελιανών και खुδαία άδιαφορία του Κράτους, έσθυσαν οι περιφημες Δελφικές Έορτές, να ριχτώ με τό «Θυμελικό θιάσο» μου, στη μακροχρόνια άγωνία της αναβίωσης του άρχαιού άπτικου Θεάτρου, όχι για να γίνουν οι Νεοέλληνες Άρχαιοέλληνες, αλλά για να διδαχτούν απ' αυτό, ποιά τεράστια σημασία έχει ή ολοκλήρωση του ανθρώπου που σάν τη συλλάβουμε θα συνειδητοποιήσουμε την πανανθρώπινη έκταση των ζωπύρων μας, ώστε να μπορέσουμε να προετοιμάσουμε τη Νεοελληνική σύνθεσή τους σε διαφορετική, βέβαια, απ' την άρχαία, μορφή. Κι' αυτή ή αντίληψή μου τονίζεται σαράντα τώρα χρόνια άξεκούραστα και συνδυασμένη με τις μελέτες και την ποίησή μου άποτελεί ένα σύνολο που πασχίζει ν' άποδείξει την αντίθεση του γνήσιου ελληνισμού και προς την

τας ανθρώπινα φρονεῖν ἄνθρωπον ὄντα οὐδὲ θνητὰ τὸν θνητόν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ἀθανατίζειν». (4) Ὁ νόσος τῶν Δελφῶν ὑπῆρξεν αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ συγκερασμός τοῦ φθοροῦ καὶ τοῦ ἀθανάτου, τοῦ ἱστορικοῦ καὶ τοῦ αἰώνιου χαρακτήρος τοῦ πνεύματος, ὅπως τὸ ἐνεσάρκωσεν ὁ Ἀπολλωνιδόνουσος, ὅπως τὸ παρουσιάζει μετὰ τὴν φωτεινὴ καὶ τὴν μυστικὴ σου ζωὴ, μετὰ τὸ δέος σου ἐνώπιον τοῦ θείου μεγέθους τῆς Ἑλλάδος καὶ παράλληλα μετὰ τὸν Ἑλληνικὸν σου ἐνθουσιασμό ἐσὺ, ὁ ἱερεὺς τοῦ «ἰακχοῦ Ἀπόλλωνος».

οἰσμε θλέποντας. Ἀνήκουσε κι' ἐμεις στήν γενιά ἐκείνων πού ἔδωσαν ὅσατ' ἀνὰ σάρκα στό Λόγο. Ὅπως τὸ ἐπραξες ἀπὸ τότε πού ζῆς, κάναε καὶ τώρα ἐνώπιόν μας τὴν ὑπαρξή σου, ὅ,τι σοῦ ἐνέπνευσε «ὁ κισσεύς Ἀπόλλων ὁ βακχεύς», ἰδέα.

ΣΠ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΣ

1. «Wie wenn am Feiertage...» (Sämliche Werke, ἐκδ. F. Beissner, Stuttgart II τόμ., 1963, σελ. 124).
2. Πιλοχόριον: Περὶ τοῦ Ἐτοῦ ἐν Δελφοῖς (P. 388 E). —φβλ.— Περὶ Ἰσίδου καὶ Ὀσίριδος 35 (φ. 365 A), Πανσεύριον: Ἑλλάδος περὶ γήσεως X 9, 4, Φιλοχόριον: Ἀπόσπ. 22 (Müller).
3. Diels I B' 20. Πρβλ. Πινδάρου: Ἰσθμίων V 6, Πιθίων III 39—62, Αἰσχύλου: Περσῶν 820, Σοφοκλέους: Τραχινῶν 473, Ἀπόσπ. 346, 590 (Pearson), Εὐριπίδου: Ἀλκήστιδος 799, Βακχῶν 395) 96, Ἀπόσπ. 799.

Λίνος Καρζῆς

4. Ἠθικῶν Νικομαχεῖον Κ' 7 (φ. 1177 b 31—33).
5. Ἀριστοφάνους: Ὀρνίθων 772. Πρβλ. Εὐφελίδου: Βακχῶν 298—301, Πανσανίου I 34, 4, Macrobi: Conviviorum primi diei saturnaliorum I 8, 6.
6. Αἰσχύλου: Ἀπόσπ. 341 (Nauck).

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ἀπὸ τὴν Σελ. 24)

— Σωστὴ κουβέντα καὶ πολὺ τὴν χαίρουμαι... Ἔνα χρόνον ἀργότερα εἶδα τὴ Φανὴ στὸν μακρινὸ συνοικισμό. Ἦταν Κυριακὴ ἀπόγευμα καὶ δίπλα τῆς ὁ ἀντρας τῆς κυριακοντυμένως. Κι' αὐτὴ ἔσπρωγγε ἕνα καροτσάκι μετὰ τὸ μωρὸ τους πού τοῦ γνεφε μετὰ χαμόγελο. Εἶχε βρετὶ τὸν προορισμὸ τῆς στήν τρίτη φάση...

Εὐφροσύνη

ΚΥΠΡΙΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ :
Κ. ΑΒΕΡΚΙΟΥ: ΞΥΛΟΓΡΑΦΙΑ

«ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ»

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΠΑΡΙΣΙ, - MONMARTRE

ΧΡΟΝΙΑ φώλιαζε στή ψυχὴ μου, κάτω ἐκεῖ στὸ Κρητικὸ ἀκροθαλάσσι, ἡ ζεστὴ σκέψη τῆς Μονμάρτης. Τὸ μυθικὸ Παρίσι, πού τὸ ζούσαμε στὰ θεῖλια, στίς διηγῆσεις, στὰ ἔργα τῆς τέχνης, στή ζωὴ τοῦ Ναπολέοντα, στίς ἐξορίες τοῦ Βενιζέλου. Μὰ καὶ στὰ ἐπιπλα, καὶ στίς τουαλέτες πού ἐφερναν ἐκεῖνα τὰ χρόνια ἀπ' τὴ Μέκκα τῆς μόδας καὶ τῆς κομψότητας.

Τὸ δούλευα τὸ Παρίσι στή σκέψη μου, κι' ἡ Μονμάρτη ἔπερνε τὴν ἔκταση στή φαντασία μου μιᾶς φωλιαῖς τεράστιας πού χωροῦσε νὰ κουνιάσουν μέσα τῆς ἄλλα τὰ ὄνειρα καὶ τὰ πουλιὰ τῆς εὐαισθησίας τοῦ Κόσμου. Μιὰ πόρτα στὸν οὐρανὸ σκεφτόμουνα, ἕνα παράθυρο στήν Ποίηση. Ἔνα ἀνοιγμα γιὰ τὸ πέταγμα πρὸς τὰ ψηλά. Θυμοῦμαι ὅτι ἔφτασα πρῶτ' στήν Γκάρ ντε Λυών. Ἄλλη ἐγκεφαλικὴ μνήμη καὶ τούτη. Ἐδῶ τὸν πυροβόλησαν σκέφτηκα τὴν ὥρα πού κρατοῦσε ἀναμάσκαλα τὴ μεγάλη Ἑλλάδα. Ἀπὸ δῶ, σὲ καιρὸ ἔφυγε νεκρὸς γιὰ τὸ Νησί τῶν Αἰγάγων. Ὁ Βενιζέλος, —ποιὸς ἄλλος;

Πῆρα τὴ Λεωφόρο μετὰ τῆς τεράστιες ἀγριοκαστανιές γιὰ νὰ εἰσχωρήσω βαθειὰ στήν καρδιά τοῦ Παρισιοῦ πούναε καὶ καρδιά τοῦ Κόσμου. Δὲν περιμένα θυμοῦμαι, νὰ λύσω τίς θαλίτσες. Ἀνυπομονοῦσα. Ἦθελα νὰ τρέξω, νὰ θγῶ στὸ δρόμο γιὰ νὰ φύγω νὰ πάω στή συνοικία τῶν ποιητῶν.

— Στὴν Μονμάρτη, εἶπα στὸ σωφέρ. Ὁ, χαρὰ μου, ξεφώνησα. Ἐπὶ τέλους, ἀναπνέω τὸν ἀέρα τοῦ Παρισιοῦ. Μπαίνω στὰ δρομάκια μετὰ τὸ πλακόστρωτο. Ρουφῶ τὸν ἴσκιον ἀπ' τίς ἀκακίες τίς Παριζιάνικες. Βλέπω τὰ φανάρια τοῦ γκαζιῦ, κι' εἶμαι ἔτοιμος. νὰ τ' ἀγαπήσω ἄλλα, καὶ νὰ τὰ δεχτῶ ἄλλα. Καὶ τὸ αὐτοκίνητο ρολάρεε, ἀνεβαίνει, στρίβει, καὶ κάποτε σταματᾷ.

— Κύριε, ἡ Μονμάρτη, μοῦ λέει ὁ σωφέρ.
— Τὴ ἡσυχία! θάλεγε ὁ Παπαντωνίου. Τὴ φινέτσα, τί γαλήνη! Ὡς καὶ ἡ καπνιά ἐδῶ ἔχει μιὰ λεπτότητα χάρη, τρυφεράδα ἀλλοιώτικη. Παράξενο. Νὰ λέω τέτοια πράγματα γιὰ τὴν καπνιά. Μὰ θέβαια! Ἡ καπνιά τοῦ Παρισιοῦ, καὶ ἰδιαίτερα τῆς Μονμάρτης ἡ καπνιά δὲν εἶναι ἡ ὅποια κι' ὅποια. Ἐδῶ, τούτη ἡ μαύρη, μᾶλλον ἡ φατὴ σκόνη δημιουργήθηκε ἀπ' τὴν ἀνάσα τῆς ποίησης. Τέτοια τὴν εἶχα σκεφτῆ, μᾶλλον ὄνειρευτῆ τὴν Μονμάρτη. Τὴν εἶχα ὕψωσε σὲ σύμβολο καὶ ποτὲ δὲν τὴν κατεβάξω. Ἡ Μονμάρτη δὲν εἶναι ἡ γραφικὴ πλατειούλα ἐκεῖ κοντὰ στήν Σάκρ—κερ. Ἡ Μονμάρτη, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ Παρισιοῦ. Ἐκεῖνο τὸ αἶσθημα, καὶ πάντα ἡ ποίηση. Αὐτὸ πού κρῖνει μέσα τῆς, στὰ μικρὰ δωματιάκια, στὰ χαριτωμένα παράθυρα, μέσα στίς σοφίτες πρέπει νὰ διεισδύσεις καὶ νὰ δεῖς. Ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἐδῶ πρῶτος καὶ καλύτερος. Οἱ διάφοροι ἄνθρωποι, μετὰ τὰ διά-

φορα χρώματα, μετὰ τὰ διάφορα αἰσθήματα πού ἐδῶ ἀρμονικὰ καὶ ἐλεύθερα συνυπάρχουν καὶ δημιουργοῦν μιὰ ἐλεύθερη τέχνη πού ἀπευθύνεται στὸν εὐαίσθητο ἄνθρωπο πού θὰ τὸν συναντήσεις σ' ἄλλα τὰ πλάτη τῆς γῆς καὶ σ' ἄλλα τὰ μήχη τοῦ Κόσμου. Ἡ Μονμάρτη λοιπόν. Ἐδῶ πού οἱ ζωγράφοι ζωγραφίζουν τοὺς γκρίζους τοίχους. Ἐδῶ πού οἱ ποιητὲς νοιῶθουν, καὶ ἀναπνέουν τὴν λυγμολαλιά πού λέν τὰ βιολιά τῆς εὐαισθησίας τοῦ Κόσμου γιὰ νὰ θυμηθῶ τὸ Βερλαῖν. Καὶ οἱ συγγραφεῖς πού διατυπώνουν τίς θεωρίες τους πού ἀμέσως θὰ κτυπήσουν τὰ σύνορα καὶ τοὺς ὀρίζοντες τοῦ Κόσμου. Καὶ ἐδῶ, ὑπαινίσσομαι τὸν Σάρτρ. Καὶ εἶναι σωστὸ ἐτοῦτο. Ἀπ' τὸ Παρίσι, ἀπ' τὴν Μονμάρτη ξεκινοῦν τὰ ρεύματα, οἱ Σχολές, πού ξεχύνονται στὰ σταυροδρόμια τῆς παγκόσμιας τέχνης καὶ τὴν ἐπηρεάζουν καὶ τὴν διαμορφώνουν. Κι' οἱ Σανσονιέ, οἱ αὐθόρμητοι στιχουργοὶ τῶν παρισινῶν μπουάτ, τραγουδοῦν πεταχτὰ καὶ διερωτοῦνται καὶ πάλι δίνουν τὴν ἀπάντησιν ὕστερα γιὰ τὸ τί εἶναι γι' αὐτοὺς καὶ γιὰ τὸν Κόσμο ἡ Μονμάρτη. «Εἶναι ἕνας δρόμος, εἶναι μιὰ πλατεῖα, εἶναι ὀλόκληρη συνοικία. Μιλοῦν γι' αὐτὴν, περνᾶς ἀπὸ κεῖ, ἔρχονται ἀπ' ἄλλο τὸν Κόσμο γιὰ νὰ τὴν δοῦν σκαρφαλωμένη στὸ πλευρὸ τοῦ Παρισιοῦ».

Ἦστερα τὸ σωφὸ τραγοῦδι τῶν Σανσονιέ, λέει γιὰ τὴν ψυχὴ τῆς πλατειούλας κι' ἀκόμα μιλεῖ γιὰ μιὰ διάχυτη γλύκα πού ἔχει μέσα τῆς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδιά τοῦ Παρισιοῦ. Κι' ἀληθινά! Καθόλου δὲ μίλησα γι' αὐτὴ τὴν παρισινὴ γλύκα. Αὐτὴ τὴν παράξενη ψυχικὴ γεύση, τὴ γλύκα, πού νοιῶθεις ἐδῶ. Τὴν μεταδίδει ὁ ἀέρας, τὰ δένδρα τὴν ἐκπέμπουν, τὰ ἔργα τῆς τέχνης τὴν ἀποπνέουν, καὶ τὰ δρομάκια τὴ σκορποῦν. Ὅλα μαζί ζωντανὰ καὶ ἄψυχα δίνουν ἐκεῖνο τὸ ἄλλο πράμα πού τὸ καλοῦν: Πνεῦμα τοῦ Παρισιοῦ.

Ἡ πλατεῖα TERTRE σοῦ θυμίζει ἐκεῖνη τὴν πλατεῖα τῆς ὁδοῦ Κυθαθηναίων στήν Πλάκα. Στὴν ἀγκάλη τῆς, τὰ δράδρια, θὰ βρεῖς τοὺς ζωγράφους. Ἄλλοι σκιστάρουν σὲ χαρτόνι μετὰ μολύδι, ἄλλοι γιὰ παστέλ, ἄλλοι γιὰ τέμπερα. Κι' οἱ περιδιαβαστὲς τοῦ Κόσμου διαλέγουν ἔργα, πού ἴσως αὔριο ἡ ὑπογραφή τους θὰ τοὺς πληρώσει τὰ ἔξοδα πού ἔκαναν γιὰ νὰ φτάσουν ὡς ἐδῶ. Μ' ἄρεσαν τοῦτοι οἱ ζωγράφοι, τὰ μακρυμᾶλλικα ἀγόρια πού θυμίζουν προσωπογραφίες τοῦ Ντύρερ καὶ πού ἀπ' τὰ δάχτυλά τους, τρέχει τὸ μέλι καὶ τὸ γάλα τῆς γαλλικῆς κουλουράς τῆς ἀξεπέραστης. Μόλις στρίψεις τὸ μακρὺ δρομάκι μετὰ τὰ μικρὰ καφέ καὶ χαριτωμένα μπιστρό, θὰ βρεθῆς κάτω ἀπ' τοὺς τρολλοὺς τῆς Σάκρ—κερ. Στὰ πόδια σου δρίσκειται ἡ θάλασσα τῶν καντηλιῶν. Ἔνα μυθικὸ πέλαγος, μιὰ θάλασσα πλατεῖα μετὰ τὰ φῶτα, τῆς πόλης τῶν Φῶτων.

Καὶ τὰ σκαλιὰ τοῦ λόφου ἀρχίζουν ἀπὸ δῶ. Κάθουν

«ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ»

ται στα παρτέρια τὰ μαύρα ἀγόρια μὲ τ' ἄσπρα κορίτσια ἀδελφωμένα ἐκεῖ στὶς ἀτέλειωτες σκάλες τῆς μεγάλης Βασιλικῆς τοῦ Παρισιῦ. Παίξουν τὶς κιθάρες τους, χαϊδεύουν τοὺς ρυθμούς τῆς καρδιάς τους, πού τονίζει αὐτὸς ὁ χτύπος τὸν ρυθμὸ τοῦ Κόσμου. Ἀπ' τὸ λόφο τῆς Σάκρ—κέρ ἀναπλάθεις καὶ προσωποποιεῖς καὶ ντύνεις τὰ ὄραματα πού γέννησες καὶ δημιούργησες τόσα χρόνια. Βρίσκεσαι στὸ Παρίσι! Ἐδῶ λάμπει, ζεῖ ἕνας κόσμος χαρούμενος κόσμος, ποτὲ πλήθος. Πῶς κάτω στὴν πλάς Πιγκάλ σὲ μιὰ γκάμα οὐράνιου τόξου, κυριαρχεῖ στὰ φῶτα τῶν προβολέων τὸ γυμνὸ. Ἐκεῖνο τὸ γυμνὸ πού δὲν σκάνει. Ἐχει τέλειες καμπύλες, γραμμὲς πού τὸ ἀνεβάζουν σὲ ὑψηλοὺς αἰσθητικούς τόνους. Τὸ Παρισινὸ γυμνὸ εἶναι συνώνυμο μὲ τὴν τέχνη. Ὁ Ρενουάρ ζωγράφισε αὐτὰ τὰ γυμνά μέσα σὲ κλειστά δωμάτια. Ἐκανε ταμπλώ πού ἔλεγαν οἱ κριτικοὶ πῶς ἔχουν ἀτιμόσφαιρα ὑπαίθρου. Τούτα τὰ γυμνά τοῦ Ρενουάρ σκέφτομαι ὡς βλέπω μέσα στὴ φωτοπλημμύρα τῶν χρωμάτων καὶ στὰ περιστέρια τῶν ἀ-

ποχρώσεων τὰ γυμνά τῆς Πιγκάλ. Φωτιὲς καὶ λάμπεις φωτινὲς ἐκπέμπει ἐτούτη ἡ πλατεῖα. Ὁ ταξιδιώτης τοῦ κόσμου καὶ πάλι θὰ διερωτᾶται: Τὰ Σδόμα καὶ τὰ Γόμορα εἶχαν περισσότερη φωτιά; Ἐπαρχιακὴ ἀντίληψη ὑποαναπτύχτου. Γιὰ νὰ ζήσεις στὸ Παρίσι, γιὰ νὰ αἰσθανθεῖς τὸ Παρίσι, θὰ πρέπει μόνις φτάσεις στὴν Γκάρ ντε - Λυὼν ἢ στὴ Γκάρ Ντι Νὸρ νὰ γυμνωθῆς, ἀπ' τὶς προκαταλήψεις σου. Νὰ γίνεις λευκός, καὶ γυμνός ὡς Ἀδάμ. Χωρὶς ἐνδοιασμούς χωρὶς ταμποῦ, χωρὶς μικρόμυαλες ἀντιλήψεις. Ἔτσι ἄγνός καὶ παρθένος νὰ πέσεις στὰ χέρια τοῦ Παρισιῦ. Νὰ τοῦ δοθεῖς μὲ ἐμπιστοσύνη. Καὶ ἐκεῖνο θὰ σὲ δάλῃ μέσα του, θὰ σὲ μυήσει στὰ μυστήριά του καὶ θὰ σὲ μεταλάβει τὴ γλύκα του καὶ θὰ σοῦ δώσει ἀντίδωρο πνευματικὸ, τὸ πνεῦμα του. Ἐνα πνεῦμα καὶ μιὰ γλύκα καὶ μιὰ ἀνώτερη ποίηση πού χρειάστηκαν αἰῶνες ἐλευθέρης ζωῆς γιὰ νὰ γίνωσι...

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ

Εἰκόνα τῆς Παναγίας
αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου
Γ' Παλαιολόγου (1282 - 1328).

(Τέμπλο μονῆς Μεγίστης
Λαύρας - Ἁγίου Ὁρους).

(Ἀπὸ τὴν «Ἑλληνικὴ Λογικὴ Τέχνη» τοῦ ΕΟΕΧ).

Παραλειπόμενα στὰ περὶ τῆς Κριτικῆς ΟΙ ΚΡΙΤΙΚΟΙ ΜΑΣ ΚΑΙ Η ΚΡΙΤΙΚΗ

(Ἀνέκδοτη συνέντευξη πού ἐδόθη ἀπὸ
τὸν Πέτρο Σπανδωνίδη στὰ 1941)

ΤΙ ΙΔΕΑ ἔχετε γιὰ τὴν Κριτικὴ στὴν Ἑλλάδα γενικᾶ;

— Τρεῖς εἶναι οἱ πνευματικοὶ τομεῖς τῆς λογοτεχνίας: ἡ Ποίηση, ἡ Πεζογραφία καὶ ἡ Κριτικὴ. Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἀναπτύχθηκε στὶς βαθύτερες πτυχὲς τῆς ἡ ποιητικῆς δημιουργίας καὶ ἔχουμε ποίηση ἀξιόλογη. Καὶ ἂν ἀκόμα ἡ Ποίησή μας ἀποτελεῖ κάτι ὡς ἀνταύγεια καὶ δὲ δείχνει νὰ πηγάζει ἀπὸ τὰ σπλάχνα μιᾶς προηγμένης κοινωνίας, ὡστόσο τὸ ποιητικὸ αἰσθητήριό δὲν ἔλειψε στὸν τόπο μας καὶ ἔτσι κοντὰ στὶς «ἐπιδράσεις» ὑπάρχει καὶ κάτι ἀξιοπρόσεχτο «ἐκ τῶν ἔνδον». Ἐπισημαίνω ἰδιαίτερα τὸ σύγχρονο φαινόμενο τῆς πλειάδας τῶν «οὐσιαστικῶν» ποιητῶν, πού προσφέρουν πιά προσωπικὲς δημιουργίες ἐλληνικῆς καὶ ἔχει καλὰ μαθήματα ἀπλῶς. Ἡ τεχνικὴ τῶν ποιητῶν αὐτῶν εἶναι κάτι τὸ ὑπερελληνικό, ὅμως ἡ οὐσιαστικὴ τους προσφορά τίποτε δὲν ὀφείλει στοὺς ξένους. Ὁ δεύτερος τομέας εἶναι ἡ Πεζογραφία. Ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ ἀνιάρθ συνέχιση τῆς παράδοσης μὲ μυθιστορήματα καλὰ χτενισμένα καὶ χαρακτήρες ἀναγνωρίσιμους. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ προσπάθεια γιὰ μιὰ τέχνη πῶς ἐσωτερικὴ καὶ μιὰ τέχνη πού ἐδράζεται στὴ φαντασία, ἡ ἥποια δὲ γνωρίζει πῶς νὰ χτίζει «διαμερίσματα».

— Πόσες φάσεις διακρίνετε στὴν Κριτικὴ;

— Νομίζω, πῶς μπορούμε νὰ ξεχωρίσουμε ὡς κριτικὲς ἐκδηλώσεις: τὴ δοκιμογραφία, τὴ λογοτεχνικὴ κριτικὴ καὶ τὴν σημειωματογραφία.

— Μιλήστε μας γιὰ κάθε μιὰ ἀπ' αὐτές.

— Ἡ δοκιμογραφία φαίνεται ὡς τὸ ἀνώτατο εἶδος τῆς κριτικῆς: Ἡ δοκιμογραφία εἶναι ἀληθινὴ «δημιουργία» στὴν κριτικὴ. Εἶναι ἡ ἀνάπτυξη ἡ καὶ κάποτε ἡ λύση ἑνὸς προβλήματος λογοτεχνικοῦ.

— Μόνο λογοτεχνικοῦ;

— Ὅχι, ἐπίσης καὶ κοινωνικοῦ καὶ αἰσθητικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἀκόμα, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ συνάπτεται ἐσωτερικὰ μὲ τὴ λογοτεχνία. Ὁ Θεοτοκάς εἶναι ἕνας κοινωνικὸς δοκιμογράφος ὁ Καραντώνης, ἕνας πολιτικός.

— Τί ἐννοεῖτε «λογοτεχνικὴ» δοκιμογραφία; Ἔτσι π.χ. ὅπως ἡ «Εἰσαγωγή» τοῦ Καραντώνη;

— Ἡ «Εἰσαγωγή» τοῦ κ. Καραντώνη δὲν εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου «δοκίμιον λογοτεχνικό». Μὲ τὸ γραμματολογικὸ χαρακτῆρα, πού ἔχει, πλησιάζει στὰ ἔρια τῆς «λογοτεχνικῆς κριτικῆς».

— Καὶ τί εἶναι «λογοτεχνικὴ κριτικὴ»;

— Εἶναι ἡ κριτικὴ ἔργων λογοτεχνικῶν, πού στηριγμένη σὲ ὑλικώτερα δεδομένα, δίνει φῶς στὸ χωρὸ τῆς λογοτεχνίας καὶ καταλήγει στὴν ἀξιολόγησή.

— Καὶ ποιὸς νομίζετε σήμερα ὡς ὀλοκληρωμένους κριτικούς τῆς λογοτεχνίας μας;

— Μπορῶ νὰ σὰς ὑπενομήσω χωρὶς δισταγμὸ ἀπὸ τοὺς παλαιότερους τὰ ὄνόματα τοῦ Κλ. Παράσχου, τοῦ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου καὶ ὡς παραλλαγή μὲ φιλολογικὰ ἐρείσματα, τοῦ Κ. Θ. Δημαρᾶ.

— Οἱ ἄλλοι;

— Θὰ μιλήσω ἀκόμα γιὰ τὸν συζητητικὸ κ. Π. Χάρη. Ὁ Α. Θρόλος ἔπαυσε ἀπὸ τριάντα χρόνια νὰ δημιουργεῖ. Εἶναι ὅμως ἕνα πνεῦμα κριτικὸ, ἐξαιρετικὰ εἰσδυτικὸ, γιὰ τοὺς παλιούς χώρους.

— Γιὰ τοὺς Αἰγυπτιώτες κριτικούς, τί θὰ λέγατε;

— Βέβαια, πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε τὸν Τίμο Μαλάνο. Εἶναι ἕνα σοβαρὸ πνεῦμα, κριτικὸς συνθετικῶν ἐργασιῶν αὐστηρὸς καὶ χωρὶς αἰσθηματισμούς, ἀλλὰ στὴ σημειωματογραφία δὲ δείχνει καὶ πολὺ ἰσχυρὴ μνήμη.

— Ἀπὸ τοὺς νεώτερους;

— Ἀσφαλῶς πρέπει νὰ θυμηθῶμε τὴν ἐξαιρετὰ ζωηρὴ φυσιογνωμία τοῦ Ἀνδρέα Καραντώνη, τὸν αὐστηρὸ Β. Βαρίκα, τὸν «μετρημένον» Ἀπ. Σαχίνη, τὸν Γ. Χατζίνη.

— Γιὰ τὴν κριτικὴ τῶν περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων, τί φρονεῖτε;

— Μὲ ρωτᾶτε γιὰ τὴ σημειωματογραφία; Ἡ εὐγενικὴ παρακολούθηση τοῦ νέου βιβλίου εἶναι μιὰ ὡραία πράξη. Ὅμως δυστυχῶς στὴ χώρα μας, χώρα μεσογειακῆ, πού τὴν τρικυμίζουν τόσο ἐσωτερικὰ ρεύματα, αὐτὴ ἡ εὐγενικὴ φορὰ τοῦ πνεύματος συχνὰ ἀλλοιώνεται σὲ ἰδιοτελείες, προσωποληψία, συναλλαγὴ...

— Καὶ ἡ ἐσωτερικὴ σύσταση τῆς σημειωματογραφίας;

— Ἐσωτερικὰ, ἀναζητεῖται μιὰ συνέπεια καὶ ὀργάνωση στὴν κριτικὴ σκέψη. Ὅμως κάποτε βλέπουμε ἀσυνέπειες, κενὰ στὴ μνήμη: τελικὰ, κάτι τὸ ἀνεύθυνο στὴ σημειωματογραφία.

— Τί νομίζετε, ὅτι θὰ ἦταν πῶς σοβαρὸ;

— Ἴσως θὰ ἔπρεπε τὰ νέα βιβλία νὰ μὴ «κρίνονται» ἔτσι πρόχειρα «ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν», προσωπικὰ καὶ μεταβατικὰ. Νὰ ἀναλύονται μόνον, νὰ παρουσιάζονται, νὰ ἐρμηνεύονται.

— Καὶ εἶναι ὅλοι ἱκανοὶ νὰ ἐρμηνεύουν;

— Τότε πῶς θὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ κρίνουν;

ΓΑΥΠΤΙΚΟ ἜΡΓΟ ΤΟΥ
ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΟΡΙΖΟΝΤΙΩΣ ΚΑΙ ΚΑΘΕΤΩΣ

ΠΑΡΑ τό ενδιαφέρον και την καλή διάθεση των έκλεκτων υπευθύνων της Κριτικής, που ώμιλησαν στο περασμένο μας φύλλο για ταύτην και ανεπτυξε καθέναν τους τις απόψεις, τις γνώμες, τις θεωρίες και τις ιδέες του, τίποτα δυστυχώς δεν προσετέθη στο πρόβλημα που υπήρχε — και θα υπάρχει — άλλο και άπροσπέλαστο, ενάμεσα στο διάστημα του Χτές, του Σήμερα, του Αύριο και του διηνεκούς, εσφαλέστατα. Η υπόθεση, το πρόβλημα παραμένει τό ίδιο, ά γ γ ι χ τ ο κί ά τ ρ ω τ ο χωρίς να επιδέχεται καμμιά αλλαγή καταστάσεως, καμμιά βελτίωση, καμμιά άνατροπή. Οι καλοί έρμηνευταί του έπιμαχου θέματος, είπαν και ελάλησαν άλλα ούσιαστικά υπήρξαν μακριά άπ' τό θέμα (...και ίσως-ίσως, αυτοί οι ίδιοι, ένψ έλεγαν κί έγραφαν αυτά... παρεβίαζαν, άσυνειδήτως, τις γενικές άρχές της Κριτικής, όπως πρέπει να είναί, όπως την θέλωμε, κί όπως την παραδέχεται ό Κόσμος!) Κί ή συνωμοσία, μαζί με τους άλλους συναδέλφους των, μικρούς ή μεγάλους, αυτοσχέδιους ή άνεγνωρισμένους, αυτοχειροτόνητους, έπιβεβλημένους ή όχι, έξυφαινετο, κί αύλαία έσύρετο μπρός άπ' τά πράγματα, για να σκοτεινιάσει, για να κρύψει την άλήθεια...

Τήν ίδια στιγμή των δηλώσεών τους και των λόγων τους, οι ίδιοι άλλα και πλήθος άλλων που έπαγγέλονται τους κριτικούς και παρουσιάζουν άπό τις στήλες έγκρίτων έφημεριδών, ή λαθροβίων έντύπων που κατεβάζεται ή άεία τους με τά γραψίματα κάποιων τυχαίων που έχουν χρίσει κριτικούς, Εέγραφαν με σφουγγάρι και με πασσαθούρες τό λεμπρό Πιστεύω των άρχών της Κριτικής και διαβάζαμε τις χρυσές άναλογίες των άκριτων κριτικών τους γνωμών. Γνώμες, κρίσεις, θεωρίες - πολυλογίες για βιβλία Αρχαίων και του Μεσαιώνος, για βιβλία που βγαίνουν μ' έμπορικές μόνο βλέψεις, για βιβλία έπανεκδιδόμενα για την Ιστορία και μη χρήζοντα κριτικών, γιατί - ποιός τά διαβάζει και για ποιά λόγο.

...Κί άλλες — αυτές των αυτοχειροτόνητων Κριτικών — τυπωμένες με τη γνωστή φλυαρία και έμφαση, με χειρονομίες θεατρικές και πολύχρωμα βε-

γαλικά και μεγαληγορίες, για να παρουσιάσουν κραυγαλέα, μέτρια γραψίματα και κηρύγματα σαχλά φίλων τους, ανθρώπων της παρέας τους, θαυμαστών της μικρότατης δημοσιογραφικής τους πέννας. Άλληλοθαυμασμοί χέρι με χέρι... Αυτό που κυριαρχεί βασικά στην Ελλάδα: ό δημοσιογράφος είναι και συγγραφέας, ποιητής, γραφιάς. Ένα του βιβλίο εύκολα ύποσκελίζει όλόκληρο τό έργο ενός καλού και συνειδητού έργατή της Λογοτεχνίας. Γιατί, χτές έγραψε αυτός για τό βιβλίο εκείνου, — κί εκείνος σήμερα, άθασόνιστα — για να του τό άνταποδώσει — θα γράψει γί αυτόν. Έτσι στην Ελλάδα ή Λογοτεχνία προδεδεί, οι έργατες της προβάλλονται, ή Κριτική περνά τη ζωή της. Χέρι, με χέρι. Σήμερα έγω, αύριο έσύ... Και έπιβαλλόμαστε, χωρίς νάχουμε κανένα ούσιαστικό ταλέντο ή άεία, άρκει νάχουμε μόνο φίλους στών Τύπο, για να μάς γράφουν και να μάς έπαινούν.

ΝΟΜΙΖΟΜΕ πώς πρέπει να προσεχτεί ή περίπτωσης της τόσης δραστηριότητας που άσκαούν στην πνευματική ζωή του τόπου οι Εένες οργανώσεις των Άθηνών («Γερμανικό Ίνστιτούτο Γκαίτε» «Έλληνοαμερικανική Ένωση», και κάποιες φορές κί υπηρεσίες της Άμερικανικής Πρεσβείας, «Βρετανικό Συμβούλιο», τό «Γαλλικό Ίνστιτούτο» και άλλα άκόμη έλληνικά σωματεία κ.λ.π.) που οργανώνουν διάφορες έκδηλώσεις πνευματικές ως κί έκθέσεις κί έορτές μονόπλευρες και προκλητικές για πολλές μερίδες των πνευματικών ανθρώπων μας. Και διότι οι έκθέσεις που τις κάνουν, ως δθθεν παρουσιάσεις της σημερινής Τέχνης στόν Ευρωπαϊκό χώρο, κ.ά. και τά οργανώνουν δωρεάν και προκλητικά — με πολυτελή προγράμματα, άναγγελίες και με συνοδεία άφελών κριτικών ή ειδικών των έφημεριδών μας — ώστε να τραθούν την προσοχή και τό ένδιαφέρον πλήθους περιέργων. Άντιθέτως, περιφρονούν και καταδικάζουν τοιοιούτρόπως σέ άφάνεια τις άλλες — τις συντηρητικές μερίδες. Διότι όπως καταλαβαίνει κανείς, οι οργανώσεις τούτες, είναι άπαδοί των μοντέρνων και άφηρημένων έκφράσεων της Τέχνης και

ό,τι θέλει κανείς στις Έκθέσεις αυτές, είναι εκείνα που καταλαβαίνουν και χειροκροτούν οι λίγοι. Η πλούσια και άνέξοδος αυτή προβολή της Εενικής Τέχνης που την παρουσιάζουν έπι τό πλείστον μετριότητες, δημιουργεί όχι, άπλώς παράπονα, αλλά άγανάκτηση για την άνευ σεβασμού συμπεριφορά τούτων πρός τις άλλες παρατάξεις. Διότι παρουσιάζεται και τούτο τό εμπόδιο στην κατηγορία των παραγκωνιζόμενων, που είναι καλλιτέχνες, άπαδοί της συντηρητικής Τέχνης: ή διοργάνωση άπό τούς ίδιους — και φυσικά χωρίς καμμιά βοήθεια και προστασία — όμαδικών έκθέσεων και άτομικών, χωρίς να μπορούν να τις χρηματοδοτήσουν. Διότι, όπως είναι γνωστόν, οι ύψεις των διαφόρων γκαλερί, είναι... ύψους εισθεωρήτου: Όλες σχεδόν οι γκαλερί, άπό τό «Χίλτον» ως την τελευταία (...μ' εξαίρεση του «Πρακτορείου Πνευματικής Συνεργασίας» και του «Παρνασσού») νοικιάζονται μ' ένα χιλιάριο την ή μέρα, με διάρκεια 20ήμερο και χωρίς ύποχρέωση των να διαφημίζουν τις έκθέσεις που οργανώνονται στις στέγες τους. Ούδεμίαν, δε, ύποχρέωση έχουν προωθήσεως πρός πώληση έργων και πωλές, κρατούν και ποσοστά στις πωλήσεις, έκτός του ένοικίου...

♦ Προσθέτωμε άκόμα και την έξης παρατήρηση: ότι σήμερα όλες οι αίθουσες που διαθέτουν τό Εενοδοχεία έχουν γίνει γκαλερί — κι όλες, χωρίς διαρρυθμίσεις φωτισμού και θέσεων τοποθετήσεως των έργων κ.λ.π. νοικιάζονται με τούς ίδιους όρους — ένα χιλιάριο τη μέρα, κ.λ.π. («Γαλαξίας», «Αμαλία», «Ηλέκτρα» κ.ά.). Και άλλες δυό άκόμη περιπτώσεις: και μαγαζιά άκόμη, παντοίου είδους νοικιάζονται για έκθέσεις, παρά τό άκατάλληλο του χώρου των, της θέσεως των κ.ά. Άλλά οι προτιμήσεις των «κλικών» που τις δημιουργεί και τις προβάλλει, σόν άνώτερες στις άπαιτήσεις έπιβολής, τά καθέρωνει αυτά τά μαγαζιά ως γκαλερί. Τέλος πολλοί καλλιτέχνες οργανώνουν έκθέσεις και στά σπίτια τους και στά άτελιέ τους και καλούν με προσκλήσεις τόν κόσμο να τις έπισκεφθεί...

Έτσι, οι πραγματικές γκαλερί έχουν κρίση, συνεχή σχεδόν, που τη δημιουργούν πιό έντονην οι κριτικοί της Τέχνης, που και τις δυό αυτές κατηγορίες τις συγχωρούν και γράφουν συστηματικότερα για τούς έκθέτες αυτούς που είναι κοσμικοί φίλοι τους παρά οι άλλοι.

ΜΙΑ σπουδαία είδηση μάς άπεκαλύφθη τελευταία έλθούσα εις φώς

άπό ειδικόν, γνώστην, και υπεύθυνον: Ό,τι εισάγονται στην Ελλάδα κάθε χρόνο και παίζονται στους κινηματογράφους της Θεσσαλονίκης και της Μακεδονίας, τ ο υ ρ κ ι κ έ σ τ α ι νίες, προερχόμενες φυσικά άπό την Κωνσταντινούπολη (και γί αυτές φεύγει τό άνάλογο συνάλλαγμα, που τόσο τό χρειαζόμαστε αυτόν τόν καιρό για πολιτιστικές εργασίες, και άλλα άνακαινιστικά και μεταρρυθμιστικά έργα της χώρας μας), χωρίς να εισάγεται εις την χώραν του Άτατούρκ, ούτε μί α , έλληνική, διότι φυσικά ή Κυβέρνηση της... συμμάχου και φίλης(!) χώρας, τό... άπαγορεύει... Ωραία πνευματική και μορφωτική άνταλλαγή, στηριζόμενη στις συμβάσεις, που οι δυό τόποι κάνουν κάθε τόσο. Δεν σχολιάζομε τό πράγμα, γιατί καταλαβαίνουμε οι άνθρωποι κάνουν την δουλειά τους, πληθύνοντας τά εισοδήματά τους, αυτά που έρχονται άπό τις σύμμαχες, γείτονες και φίλες χώρες των Άμερικανών, των Γερμανών και των άλλων ύπαναπτύκτων φίλων και ύποστηριχτών τους. Έτσι συνήθισαν χρόνια τώρα και αιώνες, άπλώνοντας τά υπερτροφικά χέρια τους, για τό μάζεμα των άποθεμάτων των Εένων ταμείων και θησαυροφυλακιών...

ΕΜΕΙΣ όμως διερωτόμεθα, που Εέρα με τί ποιότης πνευματική έτοιμάζεται στην φίλη, σύμμαχη και γείτονα χώρα και θέλομε τί είδους σπαραξικάρδιο Κινηματογράφο έχουν και τί όμορφα γούστα και διανοητικότητα, πώς καταφέρνομε και στην πρωτεύουσα και συμνητεύουσα του Κράτους μας, να παρουσιάζωμε αυτές τις ταινίες με τά ολέθρια κί άσημαντα θέματά τους; — Τόσον ύπανάπτυκτοι είμαστε;

ΓΛΩΣΣΙΚΟ ύλικό της Δημοτικής άπό τά «ιδιώματα και την καθομιλουμένη» Ζητά ή «Γλωσσική Έταιρεία Άθηνών» και προκηρύσσει για την έπίτευξη του σκοπού της διαγωνισμό, που μπορούν να λάθουν μέρος σ' αυτόν, όλοι οι Έλληνες, στέλλοντες συλλογές, χειρόγραφες ή γραφομηχανημένες σ' αυτήν με τό έπιζητούμενο ύλικό του πλούτου της Έλληνικής γλώσης, κατεσπαρμένου ποικιλοτρόπως και κατά νομούς και περιοχές, διαφορετικό και άνάλογο: Προθεσμία μέχρι τέλους του έτους και του μηνός στά γραφεία της Έταιρείας που στεγάζονται στο παράρτημα της Άκαδημίας (Άναγνωστοπούλου 14). Με τό τέλος του έτους θ' άνακαινωθούν οι βραβεύσεις των συλλογών με τ' άνάλογα χρηματικά βραβεία.

ΤΟ κράτος παρεχώρησε στο Ύπουργείο Προεδρίας την παλιά Νομαρχία Κερκύρας, που φαίνεται να είναι ιστορικό κτίριο, για να στεγασθούν εκεί Μουσεία και Αρχεία της, σκορπισμένα σέ πολλά της άλλα κτίρια — όπως τά Άνάκτορα, στο κτίριο της Ίονίου Βουλής της Ίονίου Άκαδημίας κλπ. Και δεν έχει και λίγα τέτοιου είδους ιδρύματα, ως άποκαλύπτεται, ή ιστορική νήσος των Φαιάκων. Ηδθ σέ άνάπτυξη βρίσκονται: τό Άρχαιολογικό Μουσείο, στεγασμένο πιά στο χώρο της παλιάς Νομαρχίας, τό Σινοίπωνικό Μουσείο, τό Ιστορικό Άρχείο, τό Άρχείο της Ίονίου Γερουσίας και Ήν. Κράτους Ίονίων Νήσων, ή Δημοσία Βιβλιοθήκη και τό μουσείο Χριστιανικών Εικώνων Μεταβυζαντινής Τέχνης, που στεγάζονται και εύρίσκονται σέ διάφορες πτέρυγες και όρόφους των Παλαιών Άνακτόρων της Κερκύρας. Μετατροπές μελετώνται, ήδη, πολλές και επεκτάσεις διαφόρων τούτων ύπηρεσιών που άσφυκτιούν μέσα στο μικρό τους χώρο, αλλά για να γίνουν τούτα και ν' άναπτυχθούν τά ιδρύματα τούτα, όπου πρέπει, χρειαζονται πολλά, — όπως: ή άνοικοδόμηση του κτιρίου της Ίονίου Άκαδημίας (όπου προτείνεται να στεγασθί πλούσια και άνετα ή Δημ. Βιβλιοθήκη), ή διαρύθμιση της Ίονίου Βουλής (για ν' άναβιώσει ιστορικά ή παλιά Έπανησιακή Βουλή κλπ.).

ΤΟ πλούσιο καλλιτεχνικό μέρος που παρουσιάζομε στο φύλλο αυτό, όφείλεται στην έπιθυμία μας να δώσωμε δείγματα έργου παληών και νέων καλλιτεχνών, διακεκριμένων και δειων λόγου, που τιμούν τό έλληνικό όνομα εδώ και στο έξωτερικό που προβάλλονται και την έλληνική Τέχνη που ύπηρετούν. Έτσι, ή «Καθήμενη» του Κ. Β α λ σ ά μ η είν' ένα έργο που χειροκροτήθηκε πλούσια όπου έξετέθηκε («Μουσείο Ροντέν» — Παρίσι) και έπέβαλε μαζί με τ' άλλα τόν δημιουργό του στο έξωτερικό, οι «Δυό μάγοι» του Κ α π ρ ά λ ο υ , μιά λεπτομέρεια άπό σύνθεση που έχει έτοιμη και παρουσιαζόμενη θα έκπληξει, τό «Τοπίο» του Α ν τ. Ν ι ν ο υ έχει ληφθεί άπό έκθεση που του όργανώθη στή Βιέννη κί αυτή τη στιγμή δέχεται τις εύρωπαϊκές κριτικές του τόπου, τά δυό διαφορετικά έργα του πολυσύνθετου και πάντα πρωτοποριακού Γ. Μ ο υ γ ι ο υ άπό έκθέσεις που προβλήθηκαν τελευταία (ή «Τεχνοκρατία» έχει άγοραστεί άπό τό νεοσοσιαθέν «Ίδρυμα Έθν. Τραπεζής») και οι δυό κεραμεικοί πίνακες του Ζ ή σ η Α φ ε ρ ι μ είναι άπό την έπίδειξη του στην «Έκθεση Εύβοέων». Οι καλλιτέχνες Κ. Ά β ε ρ κ ί ο υ και Χ ρ. Μ α κ ρ ό π ο υ λ ο ς (Κύπριος ό πρώτος και Θεσσαλός ό δεύτερος) είναι άπό τελευταία τους έκθέματα, στην πατρίδα τους και στην Άθήνα που διεκρίθησαν για την ποιότητά τους και την Τέχνη τους.

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

ΔΙΜΗΝΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ, ΠΟΥ ΒΓΑΙΝΕΙ ΑΠΟ ΟΜΑΔΑ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
●
ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΔΟΛΛ. 5
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΔΡΑΧ. 100
●
(ΓΙΑ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ)

★ Τό περιοδικό έχει εξασφαλίσει για όλόκληρο τό χρόνο συνεργασίες παλαιών και νέων και δέχεται μόνον νεωτέρων, για έγκριση, στην μόνη διεύθυνσή του. (Οι πεζογράφοι να στέλνουν άπό 2 - 3 διηγήματα καθέναν και οι ποιητές 5 - 10 ποιήματα).

★ Οι «Ορίζοντες» προσέφεραν άφειδώς τά τεύχη του α' έτους τους σέ όλο σχεδόν τόν πνευματικό Κόσμο, - λογοτέχνας καλλιτέχνας, φιλοτέχνους και άλλους φίλους των, για τά νέα τους όμως φύλλα, όσοι έπιθυμούν να τούς παρακολουθήσουν συστήνομε να έγγραφούν συνδρομητές.

ΤΙΜΗ ΔΡΑΧΜΕΣ 15. -